

P 400(2)

könyvtáros

a

művelődésügyi

minisztérium

lapja

21.

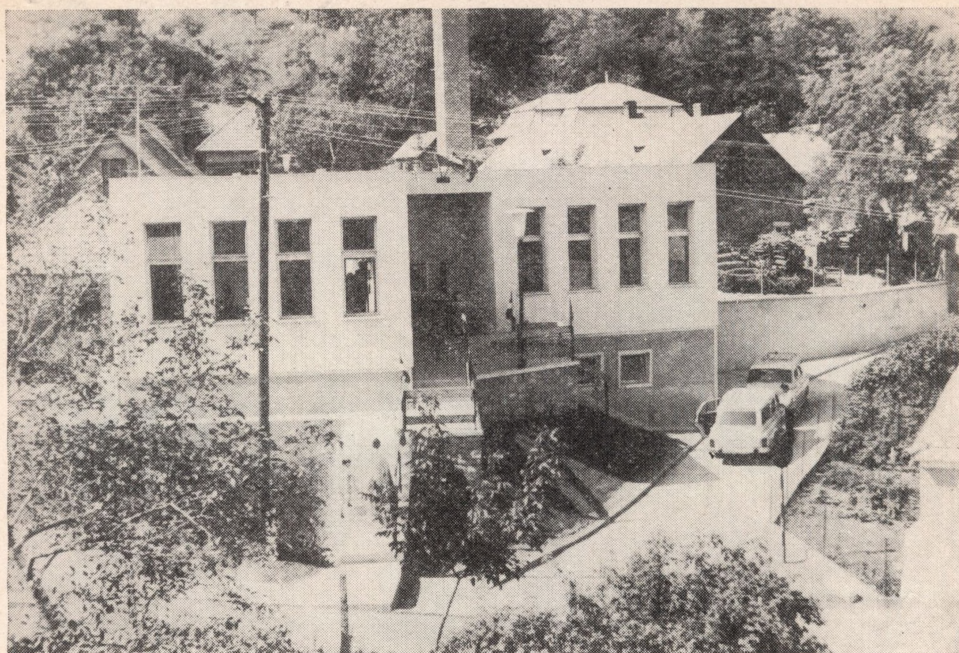
évfolyam

1971

október

10

Kölcsönözhető

*Az augusztusban felavatott Lábattani Községi Könyvtár. Cikkünket l. az 595. oldalon
(Lajos László felvételei)*

t a r t a l o m

PAPP ISTVÁN: Meditáció a Magyar Könyvtárosok Egyesületéről	571
B. NAGY ERNŐ: Nemzetiségeink könyvtári ellátási rendszeréről	574
Kiváló népművelők	577
KAMARÁS ISTVÁN: Könyvtárhasználók — könyvvásárlók	579
SALLAI ISTVÁN: Szegedi könyvtár és levéltár tervpályázat 1971.	581
TÁNCZOS GÁBOR: A könyvtár pedagógiai funkciói — ahogy a nevelésszociológia látja (3.)	585
SIMON ZOLTÁN: Két „csendes” községi könyvtár (<i>Kiváló könyvtárak</i>)	588
CSOBOTH ATTILA: Esztergom, könyvtár — bibliobusz (<i>Kiváló könyvtárak</i>)	590
PÁL JÓZSEF: A mágocsi könyvtáros (<i>Kiváló könyvtárak</i>)	592
GERŐ GYULA: Könyvtáratvatás Mohácson és Lábatlanban	595
NÉMETH MAGDA: Olvasóvá nevelés a dolgozók általános iskoláiban (<i>Iskola és könyvtár</i>)	597
DR. TAKÁCS JÓZSEF: Könyvtárközpontú iskolákat! (<i>Iskola és könyvtár</i>)	600
A könyvtárak életéből (<i>Mráz Józsefné, Varga Sándor</i>)	602
A lapokban olvastuk (<i>Dunántúli Napló</i>)	606
A könyvtárak történetéből (— cs —)	607
Hírek	608

t á j é k o z t a t ó

BÖLCS ISTVÁN: Valóság, fantázia, műalkotás	609
GALAMBOS FERENC: A közművelődési könyvtárak és az ex libris	612

k ö n y v e k r ő l

Magyarország felfedezése (<i>Páldy Róbert</i>)	616
Három könyv a XX. századi polgári társadalom választójairól (<i>Könczöl Csaba</i>)	618
A pedagógia időszerű kérdései hazánkban (<i>Zolnay Vilmos</i>)	622

k é z i k ö n y v t á r

KÉKI BÉLA: Az írás története (<i>Szalatnai Rezső</i>)	625
--	-----

bibliográfiák

KOSÁRY DOMOKOS: Bevezetés Magyarország történetének forrásaiba és irodalmába (<i>Kéki Béla</i>) 626	626
Helyismereti tevékenység a könyvtárakban (<i>Gyuris György</i>) 628	628
Könyvtári törzsanagygjézyék és olvasási tanácsadó a német irodalom köréből (<i>Bozóky Éva</i>) 629	629
Könyvtári híradók 630	630
Könyvtári kiadványok 632	632

A borító hátlapján Fery Antal ex librise

из содержания

Iштван Пapp: Какие задачи должно выполнять Общество венгерских библиотекарей? (571);
Erne B. Nagy: Библиотечное обслуживание национальностей, живущих в Венгрии и задачи в этой области (574);
Iштван Камараш: Информирующая и ориентирующая роль библиотеки при покупке книг (579);
Iштван Саллаи: Об одном значительном конкурсе проектов по строительству библиотеки — о функциональных вопросах здания библиотеки и архива в городе Сегед (581);
Габор Танцос: Функции библиотек в области педагогики с точки зрения социолога (3) (585);
Ференц Галамбош: Массовые библиотеки и экслибрис (612).

aus dem inhalt

Iштván Papp: Welche Aufgaben soll der Verein Ungarischer Bibliothekare übernehmen? (571);
Ernő B. Nagy: In welcher Lage befinden sich die Bibliotheken der Nationalitäten in Ungarn? (574);
Iштván Kamarás: Die informierende-orientierende Rolle der Bibliothek beim Kauf der Bücher (579);
Iштván Sallai: Über den Planwettbewerb eines Bibliotheksbaus von grosser Bedeutung — die funktionellen Fragen des Bibliotheks- und Archivgebäudes von Szeged (581);
Gábor Tanczos: Die pädagogischen Funktionen der Bibliothek in der Sicht des Soziologen (585);
Ferenc Galambos: Die allgemeinbildenden Bibliotheken und das Exlibris (612).

from the contents

Iштván Papp: What tasks the Hungarian Library Association ought to perform? (571);
Ernő B. Nagy: Present situation and tasks in the library service to minorities living in Hungary (574);
Iштván Kamarás: Informing and orientating role of the library in private book buying (579);
Iштván Sallai: Planning competition for an important library building — functional problems of the Szeged building shared by libraries and the Archive (581);
Gábor Tanczos: Educational functions of the library from a sociological view 3. (585);
Ferenc Galambos: Public libraries and the ex libris (612).

cikkeink szerzői

Bölcs István, a Magyar Rádió és Televízió munkatársa; *Csoboth Attila,* a Könyvtártudományi és Módszertani Központ munkatársa; *Galambos Ferenc* bibliográfus; *Gerő Gyula,* a Könyvtáros olvasószervezője; *Kamarás István,* a Könyvtártudományi és Módszertani Központ munkatársa; *B. Nagy Ernő,* a Művelődésügyi Minisztérium könyvtárosztályának munkatársa; *Németh Magda* tanár; *Pál József,* a Pécsi Megyei Könyvtár munkatársa, *Papp István,* a Könyvtártudományi és Módszertani Központ igazgatója; *Sallai István,* a Könyvtártudományi és Módszertani Központ főosztály-vezetője; *Simon Zoltán,* a Debreceni Megyei Könyvtár munkatársa; *Takács József dr.,* a pécsi Tanárképző Főiskola könyvtárának vezetője; *Tanczos Gábor,* az Országos Pedagógiai Intézet munkatársa.

Könyvtáros

A MŰVELŐDÉSÜGYI
 MINISZTERIUM
 LAPJA

INDEX: 25.449

Szerkesztő bizottság: Barabási Rezső, Elek Sándorné, Gerő Gyula, Gönczi Imre, Karácsonyi Jánosné, Katsányi Sándor, Keilner Béla, Kisfaludi Sándor, Kiss István, Kiss Jenő, Kondor Istvánné, Papp István, Sallai István, Szőke Tiborné. Szerkesztő: Páldy Róbert. Szerkesztőség: Budapest XI., Bartók Béla út 32. Telefon: 451-758, 664-805.

Kiadja a Lapkiadó Vállalat. Felelős kiadó: Sala Sándor. Kiadóhivatal: Budapest VII., Lenin körút 9—11. Telefon: 221-293.

Terjeszti a Magyar Posta. Előfizethető bármely postahivatalnál, a kézbesítőknél, a Posta hírlapüzleteiben és a Posta Központi Hírlap Irodánál (KHI, Budapest V., József nádor tér 1.) közvetlenül vagy postautalványon, valamint átutalással a KHI 215—96 162 pénzforgalmi jelzőszámára. Előfizetési díj: 1/2 évre 36 forint.

71.6611 Egyetemi Nyomda, Budapest. Felelős vezető: Janka Gyula igazgató

Meditáció a Magyar Könyvtárosok Egyesületéről

Az alábbiakban előadott vélekedéseim és javaslataim szubjektívek és elfogultak. Szubjektívek abban az értelemben, hogy nem igyekeztem szembesíteni a lehető ellenvéleményekkel és ezáltal jobban közelíteni őket a valósághoz és lehetőségeihez, továbbá elfogultak, mert mindenképpen azon vagyok, hogy a Magyar Könyvtárosok Egyesülete igen komoly tényezője legyen könyvtárügyünknek.

Mert most nem az. Nem hiszem, hogy szükséges volna ennek miéртjétt itt fejtegetni. Mindannyiunknak, egyesületi tagoknak és egyesületen kívüli könyvtárosoknak megvan a testreszabott teóriájuk arról, hogy hol keresendő a bajok gyökere. Bízunk azonban a könyvtártörténetre a keresést, mi pedig lássunk hozzá egyesületünk szerepkörének, működésének fejlesztéséhez, s ezáltal tekintélyének megalapozásához.

A feladat aktuális. Idézet a III. országos könyvtárügyi konferencia ajánlásaiból: *Meg kell vizsgálni, hogy a Magyar Könyvtárosok Egyesülete és a Tájékoztatási Tudományos Egyesület miként vállalhat nagyobb részt a szakmai feladatok megoldásában, miként segítheti elő tagjainak sokoldalú tájékozódását és fejlődését.* E rövid ajánlás mögött hosszú viták állanak s az az általánossá váló nézet, hogy valóban ki kell bontakoztatni a könyvtárostársadalom alkotó energiáit. Ha pedig még mélyebbre nézünk, a *szocialista demokratizmus* erősödésének, kiteljesedésének folyamatát látjuk, s tulajdonképpen az ebből eredő hatásokat érzékeljük a mi területünkön is.

Arról van szó, hogy a mi szakmánkban sem elegendő a napi munka becsületes elvégzése, a saját munkakör, a saját könyvtár koordinátarendszerében való gondolkodás. *Az egészért való felelősségtudat* érzésének kell kifejlődnie bennünk, napi munkánkat is az egész folyamat, az egész könyvtárügy részeként kell felfognunk. S úgy látszik, hogy az effajta gondolkodásmód kialakulására nem a hivatali ranglétra alá- és fölérendeltségi viszonyai vannak kedvező hatással, hanem olyan szervezet, amely tagjainak az egészért való felelősségére apellál, s ezt éppen azért teheti, mivel a tagok nincsenek egymásnak alárendelve.

Ilyesfajta szervezet lenne a Magyar Könyvtárosok Egyesülete is. Lenne, mondom, mert egyelőre csak a lehetőség látszik, a valóráváltás még kislekedik. Meggyőződésem, hogy egyesületünk képes volna a rá váró szerepkör betöltésére, ha végre *nagykorúnak tekintenék*, funkciókat biznánk rá, gondoskodnánk az ehhez szükséges eszközökről, illetékességét elismernék, s ezzel együtt a felelősséget is ráruháznánk.

Távol áll tőlem átfogó javaslat előterjesztése; csak néhány gondolatot vetek fel annak az iránynak a jelzésére, amerre a Magyar Könyvtárosok Egyesületének haladását képelem. Első fogalmazás ez, s a bizonytalanságomat jelzem és a véleményeket kérem a gyakori kérdőjelekkel.

Egyesületi élet

Erősíteniünk kellene az egyesület szakmai jellegét. Nem köthetnénk a tagságot a könyvtárosi szakképzettséghez? Vagy legalábbis huzamosabb könyvtárosi munkához?

Nem vesszük komolyan az egyesületi életet. Az elnökség a legfontosabb szerv; miért *formális a megválasztása*? Alacsony a taglétszám, ezért nem indokolt a küldöttek útján történő szavazás. A sajtóban vagy más módon közzétett jelöltekre miért ne lehetne postán szavazni?

Az elnök, mint választott tisztségviselő, felelős a tagság előtt az egyesület működéséért. Ő gondoskodik az elnökség által kidolgozott és jóváhagyott program végrehajtásáról. Nem volna-e célszerű, ha ezt a fontos funkciót évente, kétévénként más-más kollégánk látná el? A titkár az elnök adminisztratív jobbkeze. A titkárét nem tekinteném választással betöltött tisztségnek, de mindenesetre főfoglalkozású személlyel tölteném be. A titkárt az elnökség alkalmazza meghatározott időre; talán nem utópia annak feltételezése, hogy bármely könyvtárunk hozzájárulna egyik vagy másik munkatársának fizetés nélküli szabadságolásához ezen időtartamra.

Bátrabban kellene *differenciálni* az egyesület szervezetét. Igen jó tapasztalatokkal járt már eddig is a zenei és a műszaki könyvtárosi szekció működése. Ahol

számítani lehet a társadalmi aktivitásra, ott meg kell teremteni annak szervezeti kereteit is. S keressük meg azokat a kollégákat, akik képesek személyes varázsuknál, szakmai felkészültségüknél fogva kollektívák szervezésére és animálására.

Hol vannak az egyesület anyagi alapjai? Megteremtésükre két lehetőséget vetek fel. Nem tartom képtelenségnek, hogy nagykönyvtáraink költségvetésük bizonyos (az egészhez képest elenyésző) részét az MKE rendelkezésére bocsátják azzal, hogy az egyesület olyan kutatási, szerzői stb. megbízásokat adhat ki ennek terhére, amelyek többé-kevésbé beleillenek a könyvtár tevékenységének profiljába. Még szebb volna, ha be lehetne vezetni a *testületi tagságot*: könyvtárak, tájékoztatási intézmények lépnének be az MKE-be, s ők tagdíjként költségvetésük egy vagy fél ezrelékét fizetnék.

El tudjuk képzelni, hogy az MKE vitákat rendezzen, munkabizottságokat szervezzen, továbbképzési feladatokat oldjon meg; miért ne tudnánk elképzelni, hogy a *IV. országos könyvtárügyi konferenciát* is az MKE szervezze meg?

OKDT — MKE — KMK

Megkerülhetetlen kérdés az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanácshoz való kapcsolat. Az OKDT továbbfejlesztésének szükségességével ugyancsak foglalkozott a III. országos könyvtárügyi konferencia, s ha továbbfejlesztésről van szó, az magában foglalja a jelen tevékenység kritikáját is. Ezzel tehát itt nem kell foglalkoznunk. Az MKE szempontjából az a lényeges, hogy az OKDT a könyvtárpolitika tanácsadó szerve, mégpedig nem választott, hanem *kinevezett tanácsadó szerv*. Ha jogászai csúrés-csavarásba kívánnék bocsátkozni, azt is mondhatnám, hogy következőképpen nem képviseli a könyvtáros társadalmat. Ezt azonban nem mondom, mert szeretném és merem remélni, hogy az OKDT tagjainak többsége akkor is elnyerte volna funkcióját, ha választás útján került volna sor a testület felállítására. Akkor pedig miért ne adhatná az MKE az OKDT tagságát? Esetleg annak egy részét? Akár úgy, hogy az MKE elnöksége egyúttal OKDT tag is, akár pedig úgy, hogy az MKE elnöksége delegálna állandó, vagy — bizonyos témákhoz — esetenként felkért tagokat?

Véleményem szerint elvszerűen nem az OKDT szerepkörébe tartozik folyóirat (ld. Könyvtári Figyelő) kiadása vagy *kiadványok megjelentetése*. Elismervén könyvtári szakirodalmunk nyereségének az OKDT kiadványsorozatát, mégis felvetem: nem volna-e helyesebb mindezt az MKE illetékességébe utalni? Még azt a veszélyt is vállalva, hogy eleinte talán nem fog zökkenők nélkül járni az átállás.

Ugyancsak tisztázandó a Könyvtártudományi és Módszertani Központozhoz fűződő kapcsolat. Fölfogható lenne a KMK egyszerűen az MKE titkárságának, hivatali apparátusának is. Megítélésem szerint a mi viszonyaink között ez nem járható út. A KMK a Művelődésügyi Minisztérium döntéshozó szerve, meghatározott keretek között részt vesz a szakfelügyelet gyakorlásában, módszertani és kutatási tevékenységet folytat, képzési, továbbképzési feladatokat lát el és szolgáltatásokkal segíti a könyvtárak munkáját. Tehát egyrészt a Művelődésügyi Minisztériumhoz, másrészt a könyvtárakhoz kötődik, s nem közvetlenül a könyvtáros társadalomhoz. Ez azonban semmiképpen sem jelenti és nem is jelentheti azt, hogy ne működjék szorosan együtt az MKE-vel, sőt, ne támogassa minden lehetséges módon az egyesület tevékenységét. (Ebbe a támogatásba én beleérték a sokszorosítási kapacitás rendelkezésre bocsátásától kezdve egészen az egyes szekciók titkári teendőinek ellátásáig sok mindent. Például a Könyvtári Figyelő közös kiadását is.)

A Művelődésügyi Minisztérium könyvtárosztálya sok hasznot húzhatna egy jól funkcionáló, a könyvtáros társadalmat aktivizáló egyesületből. Ezért érdemes volna eleinte még többletmunkát, többletfaradságot is vállalnia a könyvtárosztálynak: egyszerűen *rá kellene nevelnie az MKE-t arra*, hogy vállalja a javaslatot, a kezdeményezést, az állásfoglalás felelősségét. Hogy miképpen történjék ez? Sok útmódja van, de a lényeg ez: akkor se kerülje ki a könyvtárosztály az egyesületet, ha pusztán formálisnak látszik a vele való konzultáció. Be kell jártni az idegpályákat, hogy a készségek kialakuljanak. Nem lehetne esetleg azzal kezdeni, hogy az MKE-t bevonja a Könyvtáros szerkesztésébe?

Érdekvépviselet

Nem kell megjedni a szótól. Jól tudom, hogy ezt a szakszervezet látja el, s meg kell mondanom: személy szerint meg vagyok elégedve a Közalkalmazottak Szakszervezetének könyvtáros bizottságával. De vannak olyan területek, amelyek nem sorolhatók a szakszervezet illetékességébe. Mindjárt mondok is egy példát. Az MKE könyvnyomatos a már jó néhány éve rendszeresen közöl álláshirdetéseket és állás utáni

érdeklődéseket. Különösen ez utóbbi esik az érdekvédelem kategóriájába. (S a tapasztalatok szerint nagyon jól bevált ez a szolgálat.)

Hogyan lehetne ezt a funkciót bővíteni? A keszthelyi volt Festetich-kastélyban továbbképzési célokra ki fognak alakítani néhány helyiséget. Ne tartsunk nyáron továbbképzést, hanem önköltséges alapon hadd üdüljenek az egyesület tagjai a szobákban. Az igénybevétel rendjének meghatározását természetesen az MKE-re kellene bízni. De menjünk tovább.

Nem volna-e célszerű, ha a sokféle szakszervezethez tartozó könyvtárosok fizetését valamely szerv figyelemmel kísérené, s tájékoztatná erről az illetékes szakszervezeteket, illetve a szakfelügyeletet? Ezzel közvetve nagyon is segítené a szakszervezetek érdekvédelmi feladatait.

Miért ne lehetne szerepet juttatni az MKE-nek a külföldi tanulmányutak odaítélésében? Fel kellene hatalmazni az egyesületet, hogy ő is a javaslattevők között lehessen. Azt hiszem, szerencsésen egészítenék ki a fenntartó szervek szempontjait a szakma szempontjai. Az is elképzelhető, hogy bizonyos utak fölött a rendelkezést az MM teljesen az MKE kezébe helyezi, esetleg azzal a megkötéssel, hogy több személyt köteles az utazási bizottság döntése elé terjeszteni.

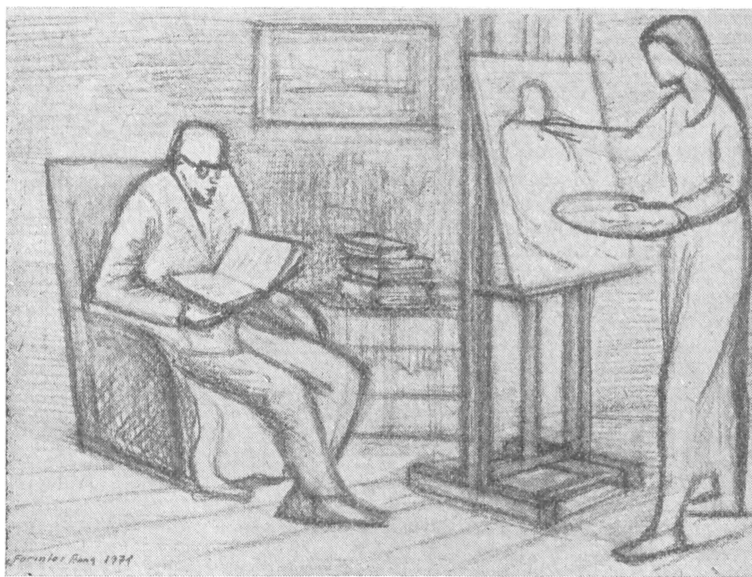
Kétféle módon is közreműködhetne az MKE a könyvtárosok állami *kitüntetésében*. Egyrészt úgy, hogy a szakfelügyelet felkérésére véleményezné a befutott javaslatokat — ezzel mintegy társadalmi hitelesítést is adná a kitüntetendő érdemeinek —, másrészt pedig úgy, hogy maga is kezdeményezne kitüntetések, javaslatokkal élne olyan könyvtárosok esetében, akikről közvetlen felettesük — éppen, mert talán túl közel van hozzájuk — meglefedkezett.

A kitüntetésről jut eszembe: az MKE rendelkezhetne saját kitüntetéssel is, amit akár a könyvtári szolgálatban hosszú időn keresztül eredményesen dolgozó tagtársak érdemeinek elismerésére, akár az év kiemelkedő teljesítményének jutalmazására, akár az egyesület érdekében kifejtett tevékenység honorálására nyújthatna. Nem pénz kérdése ez, nem is kellene pénzjutalommal egybekötni. Mivel a közgyűlés szavazná meg, ítélné oda a kitüntetést, a kollégák tisztelgése adná meg ennek az értékét.

*

Gondolataim még fésületlenek, ahogy az elején is mondtam. De ez olyan téma, amit egy ember nem érlelhet tovább, hanem csakis *a közös gondolkodás*. Szeretném, ha minél többen vállalkoznának erre, mert meggyőződésem, hogy az egyesületi élet fejlesztése nem öncél, hanem a könyvtári szolgálat, a könyvtári és szakirodalmi ellátás érdekében történik.

P a p p I s t v á n

Forintos Anna rajza

Nemzetiségeink könyvtári ellátási rendszeréről

„Ügy tűnik, elérkezett annak az ideje is, hogy a magyar könyvtárügy egész rendszerében, az eddigi tapasztalatok összegezésével, kialakuljon a nemzetiségek könyvtári ellátásának átfogó koncepciója” — foglalja össze cikkének tanulságait *Urošević Danilo* a *Könyvtári Figyelő*ben. Soraival csak egyetérthetünk.

A kérdés azonban — amint ez épp az említett cikkből is kiderül — távolról sem egyszerű. Magyarországon a nemzeti kisebbségek létszáma százezres nagyságrendű, a lakosságnak csak néhány százalékát alkotja. A nemzetiségi lakosság határvonalai, a nemzetiséghez való tartozás ismérvei elmosódtak. A hazai nem magyar ajkú lakosság helyzetét a következő hátrányosan ható tényezők befolyásolják:

1. A nemzetiségi lakosság *nem őshonos, hanem telepítés útján került ide, éspedig az ország úgyszólván egész területén szétszórva*. Ez a nyelv fennmaradását érhetően nehezíti, mint ahogy nehezíti az intézményi ellátásukat is.

2. A telepítés mintegy kétszáz évvel ezelőtt történt. A bevándoroltak (túlnyomórészt parasztok) magukkal hozták népi kultúrájukat, tájnyelvüket, de (népük egészéhez hasonlóan) kialakult nemzeti öntudattal, egységes irodalmi nyelvi normával, *homogén nemzeti kultúrával még nem rendelkezettek*. Ezt az elmaradást később, idegen nyelvi környezetben, más nemzetiségű (és nacionalista) állam keretében már nem hozhatták be.

3. A trianoni béke, amely a történelmi Magyarország nemzetiségi lakosságának általában a nemzeti államhoz való tartozás lehetőségét adta meg, a mai országterületen maradt nemzetiségi csoportokat elvágtá a nyelvtestvéreiknek korábban velük közös állami szervezetben élő, s a nemzetiségi kultúra bázisát jelentő milliós tömegektől.

4. A két világháború között a szerbek, a felszabadulást követően a németek és a szlovákok jelentékeny hányada elhagyta az országot. Többnyire a nemzetiségi szempontból legutadatossabbak települtek ki, ami az itthonmaradottak számára a nyelvi fennmaradás és a nemzetiségi közösséghez való tartozás szempontjából kedvezőtlenül hatott. (Vö.: *Kósa Ferenc: Nemzetiségek a mai Magyarországon. Valóság, 1969.*)

Mindezek után tehát a jelenlegi helyzet csöppet sem mondható könnyűnek. Az együttvéve 200 000—400 000 főre tehető hazai német, szlovák, horvát, román, szerb és szlovén lakosság az országnak — Szolnokot kivéve — *valamennyi megyéjében, hozzávetőleg 400 helységben él*. A szétszórtság tehát kettős értelemben is fennáll. Nemcsak a zárt nemzetiség-lakta területek hiányoznak, hanem a nagylétszámú nemzetiségi csoportok által lakott helységek is. Nem magyar anyanyelvű állampolgáraink ugyanis többségként apró falvakban laknak, míg nagyobb községekben, esetleg városokban (pl. Gyula, Mohács) csak kisebbségi csoportokként. (*Turóczi Károly* szerint — *Pártélet, 1962.* — kb. 350 olyan helység van az országban, ahol a lakosságnak legalább 20%-a, de ezen belül csak 11 akad, ahol több, mint 80%-a nem magyar.)

Az eddig elmondottakból következnek a nemzetiségi lakosság könyvtári ellátásának nehézségei, amelyek széles körben ismertek.

1. A nemzetiségi lakosság a saját irodalmi nyelvén kiadott műveket — paradox módon — nyelvi nehézségek miatt csak korlátozott mértékben veszi igénybe. (Éppen Urošević cikkében olvasható, hogy még a nyelvoktató iskolák növendékei is nehezen olvasnak saját irodalmi nyelvükön.)

2. A nemzetiségeket szétszórtsága ugyanazokat a nehézségeket támasztja a megfelelő színvonalú könyvtári ellátásuk elé, mint amelyek a kisközséges megyékből jól ismertek. Tovább bonyolítja a helyzetet az, hogy a legtöbb nemzetiségi község vegyes lakosságú, vagyis az amúgy is — érhetően — kicsiny könyvtár még tovább oszlik nyelvi állománycsoportok szerint.

Ennek a helyzetnek a visszássága legvilágosabban akkor mutatkozott meg, amikor (1970-ben) a Művelődési Minisztérium által a nemzetiségi osztályon keresztül juttatott rendkívüli támogatásból a hazai nemzetiségek több mint 28 000 kötet anyanyelvű könyvet kaptak. A bőkezű támogatás hatékonyságát ugyanis az csökkentette, hogy egy-egy községben — érthető módon — ez az akció csak száz kötet körüli gyarapodást eredményezhetett. Az pedig a közművelődési könyvtárügy egyik alaptétele, hogy néhány száz kötetnyi könyvanyag nem tekinthető életképes könyvtárnak.

Mi tehát a megoldás?

A válasz a könyvtári élet bevett, jól ismert módszereinek segítségével könnyen megadható. Világos ugyanis, hogy az egy helységben élő *néhány száz főnyi nemzetiségi csoport nem tekinthető önálló ellátási egységnek*. Nagyobb, több ezres, de lehe-

töleg inkább több tízezres nemzetiségi közösségeket lehet csak — egységként kezelve — az 1970-es évekhez méltó színvonalon, megfelelő választékú anyanyelvű irodalommal ellátni. A hazai viszonyok ismeretében tehát — legalábbis munkahipotézisként — feltehető, hogy ez az egység egy-egy megye azonos nemzetiségű lakossága lehet, ami mindenképpen ezres vagy tízezres nagyságrendet jelent. (Megjegyzendő, hogy a nemzetközi szakirodalom is általában 20—30 000 fő körül határozza meg az egy közművelődési könyvtár által racionálisan ellátható lakosság számát.)

A fenti elv tehát területi egységként (mondjuk egyelőre: megyéenként) *nemzetiségi ellátási központokat* tételez fel, amelyek egységes állományt alakítanak ki a gondjaikra bízott nemzetiségi lakosság anyanyelvű irodalommal való ellátására. Ezt az állományt a központ rendszeresen cseréli az ellátandó terület nemzetiség-lakta falvaiban, városaiban. Az általában már kevésbé alkalmazott letéti formát lehetne tehát ennek a sajátos problémának a megoldására újjáéleszteni. Ilyen módon az ellátásnak kettős rendszere alakulna ki. A községi könyvtár a saját erőforrásaiból szerezne be a magyar lakosság ellátását szolgáló irodalmat, az egész lakosság tájékozási igényeinek kielégítéséhez szükséges kézikönyveket, valamint (és ezt feltétlenül hangsúlyozni kell!) a legfontosabb nemzetiségi nyelvű bel- és külföldi hírlapokat, folyóiratokat. Ugyanakkor a *megyei nemzetiségi könyvtári központ* letétként kiküldött és cserélt könyvanyagaival a nemzetiségi lakosság anyanyelvű könyvellátását szolgálná. Ez a módszer jóval kisebb könyvanyag beszerzését igényelné, mint a különálló nemzetiségi falvak önálló könyvellátása, ugyanakkor — mint ismeretes — az ellátott terület lakossága számára nagyobb választékot nyújt. A letéti rendszer tehát azt a célt szolgálná, hogy az ellátási *elvek* vonatkozásában jussanak közös nevezőre a magyar és a nemzetiségi könyvtárak — úgy, amint azt általános elvként *Kövágó László* fogalmazta meg. (*Népművelés*, 1970.)

Lépünk most tovább, s vizsgáljuk meg a nemzetiségi könyvtári központok problémáit. Először is: ésszerű, hogy ne alakuljon — legfeljebb egy-két kivételtől eltekintve — önálló intézmény, hanem *épüljön rá egy már működő könyvtárra*. Ennek a könyvtárnak a kiválasztása a helyileg adott lehetőségek mérlegelésével történhet csak meg, de kézenfekvő, hogy általában a megyei könyvtár vagy egy speciális helyzetben levő városi könyvtár kapja meg ezt a feladatot. Az is elképzelhető viszont, hogy egyes esetekben egy-egy ilyen könyvtár *több megyére kiterjedő hatáskört* is kaphatna. A hazai románság pl. összesen két megyében (Hajdú-Bihar és Békés) összpontosul. Ha sor kerülne központi könyvtárak kijelölésére, a Debrecen—Békéscsaba kettős helyett talán célszerűbb lenne az amúgy is a román centrum szerepét betöltő *Gyula kiválasztása*. Sőt, továbbmenve: tekintve, hogy az itteni román gimnázium könyvtára viszonylag erős, megfontolandó lehetne a hálózatok határainak az átlépése is. Ez azt jelentené, hogy legalább *a nemzetiségi lakosságot illetően kialakulhatna a közművelődési és az iskolai könyvtárak egységes ellátási rendszere*.

Felmerül a kérdés: honnan származhatnak a nemzetiségi könyvtári központok fenntartásához szükséges pénzügyi keretek. Ebben a vonatkozásban csak a különböző érdekelt szervek erőinek összefogásával lehet eredményt elérni, és így is csak fokozatosan. Mindenesetre a költségigény viszonylag nem nagy: egy-egy központnál 1—3 státus és évi néhány tízezer forintnyi minimális állománygyarapítási keret beállítása szükséges, ezenkívül lehetőleg egy művelődési autó, akár önállóan üzemeltetve, akár részleges igénybevétellel. Nemcsak a könyvcsere rendszeres végrehajtása, s a nélkülözhetetlen módszertani segítség céljából lenne erre szükség, hanem anyanyelvi rendezvények szervezéséhez is.

Itt érkeztünk el a kérdés egyik igen lényeges összetevőjéhez. A kétnyelvű iskolákon kívül ugyanis csak elvéte biztosítható, hogy a nemzetiségi helységekben a községi és az iskolai könyvtárosok a nemzetiségek soraiból kerüljenek ki. (Vö. Urosevics cikke.) *A könyvtári munka alapvető személyi feltételeinek biztosítása csak központosítva képzelhető el*; megynként minden bizonnyal akad egy vagy néhány értelmiségi vagy legalábbis középiskolát végzett személy a nemzetiségek körében, aki szívesen vállalna a könyvtárosi munkát a beszerzéstől és feldolgozástól a helyszíni kölcsönzésig, a nemzetiség nyelvét nem ismerő falusi könyvtárosok szakmai segítségig, esetleg népművelési jellegű feladatok ellátásáig.

Nem lenne célszerű, ha e helyen elébe vágnánk az esetleges konkrét tervek kidolgozásának. Mindenesetre még egyszer hangsúlyozni kell: a könyvtári központok kialakításánál arra kell törekedni, hogy az egy könyvtár által ellátandó nemzetiségi lakosok száma minél nagyobb legyen, ami a maximális koncentrációt, a megyei, sőt annál is átfogóbb ellátási egységek kijelölését jelenti. Másrészt a központok szervezése csakis fokozatosan képzelhető el: legfontosabb a két „nemzetiségi” megye (*Baranya és Békés*, ahol az 1960. évi népszámlálás szerint a lakosság 11, illetve 6,2%-a

vallotta magát nem-magyar anyanyelvűnek), ezen kívül az a további kilenc megye, ahol még egy vagy néhány százaléknyi a nemzetiségeknek tekinthető lakosság aránya.

Arra vonatkozóan, hogy itt milyen nagyságrendű népességet kell figyelembe venni, csak becsléseket lehet alapul venni. Ha a nemzetiségi anyanyelvű, illetve a nemzetiségi nyelven beszélő lakosok számának közepesarányosát vesszük figyelembe, akkor néhány, ebben a tekintetben fontosabb megyében pl. ilyen képet kapunk:

Megye	Nemzetiségeknek tekinthető lakosok száma (ezer fő)				
	német	szlovák	szerb-horvát	román	szlovén
Baranya	35		14		
Tolna	18				
Bács-Kiskun	16		12		
Békés		35	1,5	12	
Pest	19	16	3,5		
Nógrád		6			
Vas	5		4,5		4

Csak ebben a hét megyében tehát hozzávetőleg 200 000 nemzetiséginek tekinthető lakos él — csaknem felük három déli megyében: Baranyában, Tolnában és Bács-Kiskunban.

A megoldás legjárhatóbb útjának mindenesetre az látszik, hogy az ügy lényegében *regionális alapokra* kerüljön. Ez kisszámú, de erős, hatékony központ fokozatos kialakítását igényelné.

A szervezési körülményeken túlmenve: ami az irodalmi nyelv megértésének nehézségeit illeti, ez kétségkívül bonyolult, s a könyvtárügy hatókörén túlnyúló probléma. *Atmeneti* megoldásként azonban felvethető a *tájnyelveken kiadott irodalom beszerzése* is. Ismeretes, hogy pl. a német nyelvterület úgyszólván mindegyik országában rendszeresen jelennek meg olyan könyvek, amelyek nem a német irodalmi nyelven, hanem valamelyik német néptörzs nyelvjárásában íródtak. Azt hiszem, tanulságos kísérletet lehetne végezni ilyen tájnyelveken írt könyvek beszerzésével és forgalmazásával — feltéve természetesen, hogy a kiválasztott dialektus a hazai német tájnyelvhez közel áll. Fontos a nyelvjárási különbségek figyelembe vétele a hazai horvát lakosság könyvellátásánál is.

Itt kell még egy fontos alapelvet leszögezni. Az irodalmi nyelvek hézagossá ismerte kétségkívül azt jelenti, hogy jelenleg a nemzetiségi nyelvű könyvek, periodikumok kihasználtsági foka alacsony. Mégsem pazarlás ezeknek a beszerzése. Erre ösztönöznek bennünket a lenini nemzetiségi politikából adódó kötelezettségeink, amelyek súlya nagyobb bizonyos pénzügyi megfontolásoknál.

A gondolatmenetet még több irányban lehetne folytatni. Egyrészt a *nemzetiségi lakosság egységes közművelődési ellátásának irányában* (erről Zircz Péterrel közösen írott cikkünkben emlékeztünk meg a *Népművelés* 1970. 10. számában). Másrészt: a nemzetiségek szorosan vett közművelődési könyvtári ellátásán túlmenő (egyben a magyar kulturális élet egészét szolgáló) *szakkönyvtári-dokumentációs* ellátás megszervezéséről is lehetne elmélkedni. Ez a téma azonban, már külön vizsgálatot igényelne.

Mindenesetre az világosnak látszik, hogy ezen a téren a már megindult örvedetes fejlődést tovább kell folytatni — átgondolt koncepció alapján, tervszerűen és racionálisan.

B. Nagy Ernő

A KÖNYVTÁROSOK BÉRKORREKCIÓJÁRÓL augusztusi számunkban közölt híradásba hiba került. Azt írtuk, hogy a főfoglalkozású állami (tanácsi) könyvtárosok kaptak

béremelést, holott a fizetésjavítás csak a tanácsi közművelődési és felsőoktatási könyvtárak munkatársaira vonatkozott, a többi könyvtárosra nem. A Művelődésügyi Miniszté-

rium költségvetésében szereplő központi könyvtárak esetében nem volt lehetőség a bérokeret emelésére, illetve olyan csekély kiigazítást kaptak, amely nem nevezhető korrekciónak.

Kiváló népművelők

CSUKLY LÁSZLÓ

a mátraverebélyi általános iskola magyar-történelem szakos tanára, községi könyvtáros a községbe kerülése, 1958 óta tevékenykedik a népművelésben: fáradhatatlanul dolgozik az irodalmi műveltség emeléséért, az olvasótábor szélesítéséért. Irodalmi ismeretterjesztő előadásai igen népszerűek, látogatókat, várják és hallgatják őket nemcsak községében, hanem más falvakban is. Mint könyvtárhoz az olvasók teljes bizalommal fordulnak, könyvajánlásait szívesen fogadják. Többször szervez író-olvasó találkozókat a községben, ezek sikeréhez, magas színvonalához maga is nagymértékben hozzájárul. Könyvajánló tevékenysége az egész megyére kiterjed, ugyanis a *Nógrád* c. megyei napilapban állandó rovata van „Mit olvassunk?” címmel. Részt vesz a Palócföld c., negyedévenként megjelenő helyismereti folyóirat szerkesztésében is. Mind-ezen munkákon felül irodalmi színpadi együtttest, színjátszó csoportot vezet, és évek óta előadója a járási pártbizottság által szervezett esti középiskolának is.

Csukly Lászlót sokan megismerhették a tavalyi I. országos népművelési konferencián, ahol hozzáértő és őszinte felszólalása általános figyelmet keltett. Aki pedig elolvassa Gyulász Pálnak róla írott riportját a *Népszabadság* 1971. június 4-i számában, szinte emberi közelségbe kerülhet „A népművelés közkatónájá”-val — ez volt a cikk címe —, és beletekinthet a mai falusi népművelés hétköznapijaiba, sikereibe gondjaiba egyaránt.

KERTÉSZ KÁROLY

a Tapolcai Városi-Járási Könyvtár igazgatója, a fiatal könyvtárosnemzedék egyik igen tehetséges képviselője. 1957-től 1967-ig a Zirci Járási Könyvtár hálózati könyvtárosaként dolgozott, s az e területen végzett igen jó munkájáért nevezték ki járási könyvtárigazgatónak. Négyéves vezetői működése alatt az egyébként rendkívül rossz körülmények között, nagyon szűk helyiségekben küszködő intézmény szép eredményeket ért el: irányításával, jó közösség-szervező tevékenységével a könyvtárogárda mind a járási székhely, mind a községek könyvtárügyében lényeges előrehaladást ért el. Jó munkájukat nemcsak gondosan kialakított állományok — egyebek között kiválóan összeállított kézikönyvtárak — dicsérik, hanem a falusi könyvtáraknak a közigazgatás korszerűsítéséhez igazított új szervezete is: Célratörő munkával elérték, hogy a kiskörzeti könyvtárak rendszere az egész járást átfogja, ezzel nemcsak a megye könyvtárügye elé állítottak követendő példát a kisközséges települések színvonalas ellátásának megszervezésében, hanem

az egész ország aprófalvas megyéi elé is. (A járás lakosságának 25%-a könyvtári olvasó, a körzeti könyvtárakban az eredmények jóval az átlag fölött vannak: a kővágóörsi körzetben például 28,9, a zánkaiban pedig 31,6%-a olvasók aránya.) Az alkalmazott rendszerek átgondoltságát bizonyítja Kertész Károly szakirodalmi tevékenysége: a járás jól szerkesztett könyvtári híradója éppúgy, mint a *Könyvtáros*-ban megjelent, igen kedvező szakmai visszhangot keltő cikkei is. Ezek nemcsak a körzeti könyvtárügy alapos ismeretéről tanúskodnak, hanem a kis falvak könyvtári ellátásának alapkérdéseit is érintik. (Ld. például a Könyvtáros 1971. augusztusi számában megjelent írását.)

SIMON LÁSZLÓNÉ

a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár XVI. kerületi, 32. sz. könyvtárának vezetője, a felszabadulás utáni első könyvtáros nemzedék képviselője: az 50-es évek elején az akkori Népművelési Minisztériumban kezdte könyvtárosi tevékenységét, 1954 óta dolgozik a fővárosi könyvtári hálózatban.

Intézménye éveken keresztül igen nehéz körülmények között dolgozott, s jó eredményeinek is köszönhető, hogy 1967-ben megfelelőbb, könyvtári célra átalakított épületbe költözhetett a könyvtár. A *Sas-halom, Mátyásföld és Cinkota* peremkerületek lakosságát két fiók segítségével ellátó könyvtár eredményei az elmúlt években is állandóan javultak: az olvasók száma az 1966. évi 2536-ról 1970-ben 3398-ra, a kötetforgalom 127 257-ről 153 228-ra emelkedett. Még lényegesebb az a körülmény, hogy az olvasótáborban rendszeresen növekszik a *munkásolvasók* száma (arányuk jelenleg csaknem 20%), s a központi könyvtárban az elmúlt öt év alatt 34-ről 38,2%-ra emelkedett a kölcsönzött ismeretterjesztő művek aránya. A könyvtár külön-

leges figyelmet fordít a *fizikai dolgozók gyermekeire*: mind a felnőttek, mind a gyermekek részlegében külön természetudományos és történelmi foglalkozásokat szerveznek számukra, amelyek a gyermekek beszédkészségének fokozásán,

beszéltetésén van a fő hangsúly. — A könyvtárban klub is működik „Corvin Klub” néven, fő célja a helytörténeti-helyismereti tevékenység gondozása, amelynek keretében negyedévenként híradót is megjelentet. A könyvtár rendezvényprogramjának számadatai is imponálóak: az elmúlt évben 87 felnőtt és gyermek rendezvényt bonyolítottak le, közöttük 55 kiállítás volt. Legutóbb például a nemzetiségek kultúrájának ápolása keretében a szlovák hagyományokkal rendelkező Cinkotán szervezett helytörténeti kiállítást a könyvtár. A könyvtár vezetője kitűnő kapcsolatot teremtett a kerület párt-, tanács- és tömegszervezeteivel, ezzel az intézménynek fontos szerepet biztosított a kerület kulturális életében.

Lapunk szerkesztősége minden évben örömmel mutatja be a „Kiváló népművelő” címmel kitüntetetteket a könyvtárosok nagy családjának. Úgy érzi ugyanis, hogy a nehéz körülmények között, amelyek közepette a legtöbb könyvtár mindennapos munkáját végzi, a megbecsülés minden jele nemcsak a kitüntetteknek szól, hanem az egész könyvtáros társadalmat is érinti: az úgynevezett, amiért ez a népművelő réteg dolgozik, a rangját emeli, tagjait pedig segít megtartani a pályán akkor is, amikor el-eltörődve, belefáradva a szűnni nem akaró nehézségekbe már-már arra gondolnának, hogy nem kellene-e át-evezniük valamely nyugalmasabb foglalkozás nagyobb lehetőségeket ígérő s kevésbé hullámzó vizeire. Épp a megtartó erejű megbecsülés okán keveselljük a Kiváló népművelő címmel idén kitüntetett könyvtárosok számát, amely korábban egyetlen évben sem esett az öt-hat alá. Az elmúlt április 4-én 28 különböző típusú közművelődési könyvtári intézmény kapta meg a „Kiváló könyvtár” címet szerte az országban. E könyvtárakban, de más könyvtárakban is, sok-sok olyan könyvtáros dolgozik, akit a szakma évek óta elismer és nyilvánított jó munkájáért. Csak éppen azok nem vennék észre őket, akiknek szeme előtt nap mint nap dolgoznak, akiknek területén a jó kulturális közérzet fenntartásával, a közműveltség körének kiterjesztésével és színvonalának állandó emelésével oly sokat tesznek a jó társadalmi-közéleti közérzet kialakításáért is?! Nem volna szabad megtörténnie, hogy a „Kiváló népművelő” cím odaítélésekor oly csekély legyen a válogatási lehetőség a kitüntetésre felterjesztettek között, mint mostanában, s a fenntartók szűkkeblősége vagy érdektelensége miatt különösen azok neve hiányozzék a listákról, akik a népművelés első vonalában: az üzemi szakszervezeti, a falusi és az iskolai könyvtárakban küszködnek a mindennapos gondokkal-bajokkal, és elismerésre, tapsra nem várva — ilyent többnyire nem is kapva — terjesztik a közműveltséget, növelik a „kiművelt emberfők” taborát.

Elsősorban a gyakorló könyvtárosok megbecsülésének jelét keveselljük, de a minden rendű és rangú egyéb könyvtárosokra hulló fényugarakat is túl halványan tartjuk: igaz, hogy a szakmának az igazi teljesítményekre oly érzékeny közvéleménye kitüntetés nélkül is „kiváló népművelő”-nek tart egyeseket, de azért az ügy szempontjából ennél sokkal többet ér, ha a megbecsülés látható jele, a cím adományozásának hivatalos gesztusa sem marad el. (—5 —a)

Könyvtárhasználók — könyvvásárlók

Éppen a könyvkereskedelmi piackutatások bizonyították, hogy a könyvesbolt — kevés esettől eltekintve — nem a könyvtárak „vevőit” elcsábító konkurens cég, s hogy a *bolti törzsvevők és a könyvtári törzstagok nagyobb részt azonos személyek*. Minket, könyvtárosokat, talán túlságosan is megnyugtat ez a tény; annyira, hogy hajlamosak vagyunk olvasóinkat pusztán csak könyvtárgat minőségükben figyelembe venni, s elfeledkezünk a könyvet vásárló, a saját könyvtárral rendelkező olvasóról. Közben reprezentatív, Szabó Ervin könyvtárfiók nagyságú szabadpolcos könyvárúházak nyílnak, ahová az újdonságok hamarabb érkeznek el, mint a könyvtárakba, s amelyeknek kirakata csillogóbb, mint a sok esetben éppen fakó üzlethelyiségekben jobb sorsukra váró könyvtáraké. Így aztán a megnyugvás jegyében elfeledkezünk az egészséges versenyről, de *elfeledkezünk szövetséges mivoltunkról* is. Most erről az utóbbiról lesz szó.

A könyv-olvasmányoknak csak kisebb része származik könyvtárakból, s ez az arány a könyvtár szerepének növekedésével sem fog egyenes arányban növekedni. A tanulók és az egyetemisták mellett a könyvtárhasználatban és az olvasásban élen álló értelmiségi olvasók könyv-olvasmányainak például csak *egyötöde könyvtári könyv*, s ez az arány a könyvtárhasználó értelmiségieknél sem éri el az 50%-ot. Amikor olvasóinkat, igényeiket meg akarjuk ismerni, *meg kell ismernünk nem könyvtári eredetű olvasmányainkat*, s a könyvtáron kívüli egyéb olvasmányközvetítőkkal, elsősorban a könyvesbolttal kapcsolatos magatartásukat is. A könyvtáros számára tehát nem lehet közömbös a könyvtárat használó olvasó vásárlói arculatának, vásárlói szokásainak megismerése. A könyvtárosok már felfigyeltek arra — érdekesebb lenne alaposabban is megvizsgálni egyszer —, hogy a könyvtárból és a könyvesboltból származó olvasmányok sok esetben *egymást kiegészítő „színek”*. Könyvtári olvasmányai alapján sokszor csak az olvasó torzója állhat előttünk. Nem tipikus, de azért szép számban előforduló eset a könyvtárból könnyebb olvasmányokat kölcsönző, de „magasabb szinten” vásárló olvasóé. (Természetesen fennáll ennek fordítottja is.)

Hogyan értesülnek a könyvekről a vásárlók?

A Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesületének piackutató csoportja megbízott, hogy 1200 könyvesbolti vásárlótól megkérdezzük, honnan szerzik a könyvekkel kapcsolatos információikat. A kérdezetteknek fele könyvtári tag volt, s így most módunkban áll, hogy — a „Hogyan értesülünk a könyvekről?” című, megjelenés alatt álló kutatási jelentés néhány adatát, megállapítását felidézve — a több mint *félezer olvasót kettős minőségükben* megismerjük. Mielőtt azonban ebbe belefognánk, nézzük meg, hogy a könyvvásárlás nézőpontjából vajon feltűnik-e a horizonton a könyvtár mint a megvásárolt könyv „előzménye”?

A megkérdezett vásárlók közül minden ötödik (a könyvtárhasználó vásárlók 45%-a) jelölte meg a könyvtárat mint a könyvvel kapcsolatos *információs források egyikét*. Az esetek 14%-ában a könyvtárban meglátott, olvasott vagy a könyvtárból kölcsönzött könyv, 13%-ában pedig a könyvtáros a tájékozódás forrása alkalmanként vagy rendszeresen. (Összehasonlításképpen: a leggyakrabban említett információs forrást, a kirakatot, a kérdezettek 80%-a említette, az eladót 53, a napilapokat 23, a könyvbizományost 12% jelölte meg a 26 féle információs forrás közül.) A vizsgálat egyértelműen bizonyította, hogy egy-egy vásárlást nem egy információ, hanem információlánc, információötvözet előzi meg. Ezeknek az információötvözeteknek vannak a vásárló számára jobban és kevésbé felismerhető, tudatosuló elemei. A jobban felismerhető közé tartozik például a kirakat, a boltban levő könyvek — mint sok esetben az információlánc végpontjai —, az utóbbiak, a kevésbé tudatosulók közé pedig a tömegkommunikációs eszközök könyvvel kapcsolatos információi mellett a könyvtár is. Mindezek alapján a könyvtár „könyves” információforrás szerepe viszonylag jelentékenynek ítéelhető meg.

Mind a könyvtáros, mind a könyvtárból kölcsönzött könyv a tanulóknál és az egyetemi hallgatóknál szerepel az átlagosnál gyakrabban az értesülés forrásaként. A munkások és nyugdíjasok körében a könyvtáros, az értelmiségiek és az alkalmazottak körében a könyvtári könyv a gyakrabban szereplő könyvtári eredetű értesülési forrás.

Mennyire tájékozott vásárlók a könyvtári tagok?

A vizsgálat adatai szerint a *többféle forrásból tájékozódók több könyvet vásárolnak. A könyvtárhasználók többsége ezek közé tartozik.* A nagyobb különbség a könyvtárhasználók és a könyvtárat mellőzők között azonban nem a vásárlás mennyiségében, hanem az igénybe vett tájékoztatói források számában van. A kérdezett vásárlók a felsorolt 26 közül átlagosan 7 fajta forrást jelöltek meg; a könyvtárhasználók 7,8-at, a nem használók 6-ot. Vajon nemcsak a könyvtári eredetű információs források említése tette ki ezt a többletet? Nem, hiszen mint jeleztük, a könyvtárhasználóknak csak kisebb része (45%) említett könyvtári eredetű információs forrást. A közművelődési és a szakkönyvtárak használói a könyvtárossal a könyvtári könyveken kívül a következő értesülési forrásokat említették az átlagnál nagyobb arányban:

Értesülési forrás	Közművelődési könyvtárakat	Szakkönyvtárakat	Könyvtári tagok és nem tagok összesen (%)
	használók (%)		
Könyvek a boltban	68	73	60
Ismerősök	53	59	46
Könyvvilág	50	62	44
Munkatársak	40	49	36
A rádió Új könyvek című műsora	46	39	30
Irodalmi hivatkozások	22	29	21
Bibliográfiák	16	21	11
Tanárok	20	22	10

Az átlagnál nagyobb arányban igénybevett források között tehát olyan, egészen különböző jellegű tájékoztatói források szerepelnek, mint az ismerősök és a bibliográfiák vagy a boltban levő könyvek és az irodalmi hivatkozások. A könyvtárhasználóknak többe mond a *Könyvvilág* is, mint az átlagvásárlóknak, s a könyvtári szabadpolcokhoz hozzászólt könyvtárhasználók otthonosabban mozognak a könyvesbolti szabadpolcok előtt. Ezzel nem azt akarjuk mondani, hogy a könyvtári szabadpolc használata és a boltban való aktívabb böngészés között egyszerű okozati összefüggés van, hisz mindkét tevékenység magasabb szintű gyakorlásának végső soron azonosak az okai. Erre mutat az a tény is, hogy a könyvtári szabadpolcok között az átlagos műveltségű könyvtártagokhoz képest magukat kevésbé feltaláló munkásolvasók számára a boltban levő könyvek sem jelentik az értesülés olyan arányban igénybevett forrását, mint ez az értelmiségiek és alkalmazottak körében tapasztalható.

Összegezve: a könyvtárhasználó és a könyvtárat mellőző vásárlók tájékoztatói szokásainak összevetésekor világosan kitűnik, hogy a *könyvtárhasználók az átlagvásárlókhöz képest sokoldalúbban és tudatosabban tájékoznak a könyvekről.*

Amikor azt vizsgáltuk, hogy a vásárlók milyen gyakran veszik igénybe az egyes értesülési forrásokat, kiderült, hogy az ezeket rendszeresen használó vásárlók már jóval kevesebben vannak. Ugyanúgy, mint a könyvtárba, a könyvesboltba belépő olvasók nagy része szintén a véletlenre bízta magát, és házikönyvtárak „állományalakító” elve is az esetek jelentékeny hányadában véletlen. Olvasóink nagy része tehát még nem tud „kulturáltan” vásárolni. „Áruismeretük” is csekély, s mint saját könyvtárunk könyvtárossal is a „minimum-vizsga” előtt állanak. Leginkább azok a vásárlók szorulnának segítségre, akik még csak „alig-olvasók”. Sok olyan „olvasást pártoló” munkás vagy parasztember van, aki gyermekei számára vesz könyveket. Olyan eset is előfordult, hogy a könyvtárostól kértek „állománygyarapítási” tanácsot.

Adjon a könyvtár is könyvvásárlási tanácsot!

Ki adjon tanácsot a „könyves”, illetve a könyvvel még csak most barátkozó vásárlóknak? Kézenfekvő, hogy a könyvesbolti eladó is. Nem feledkezhetünk meg azonban arról, hogy a könyvkereskedelem, mivel a kultúra terjesztése mellett a rábízott könyv-áru minél nagyobb számban való eladása szintén feladata, egyelőre csak korlátozott mértékben töltheti be a könyvtermés kritikusanak tevékenységét. Márpedig az ilyen tanácsadás többek között *kritikusai tevékenység is.* A könyvtár — mint a könyvesboltok kínálatából kritikusan válogató kulturaközvetítő intézmény — már inkább vállalhatná ezt a feladatot.

Az ilyen könyvvásárlási, könyvtáralakítási tanácsadás kitűnő alkalom lehet a könyvtáros számára, hogy alaposabban megismerhesse az olvasói „háterszágot”. A Balatonalmádi Járási Könyvtárhoz hasonlóan, ahol már megvalósult, néhány más könyvtárban is kísérletképpen be lehetne vezetni ilyen *tanácsadó szolgálatot*, amelyre egy-egy ügyesen megfogalmazott felirat hívhatná fel a figyelmet. Ez a szolgáltatás, úgy érzem, valóságos, de még nem kellőképpen tudatosult igényeket elégítene ki.

A tanácsadó szolgálat esetleges általánosabb bevezetése előtt természetesen jó néhány kérdést kellene tisztázni a házikönyvtárak megfelelő kialakításával kapcsolatban, méghozzá együtt a könyvszakmával. (Például a magán használatú könyvgyűjtemény és a közkönyvtár eltérő funkcióit.) Szükség lenne a tanácsadó könyvtárosok megfelelő kiképzésére is.

Az ilyenfajta segítségnyújtást természetesen más formákkal is ki kellene egészíteni. Reméljük, a közeli jövőben megvalósul a tanulóifjúság bevezetése a könyvtárhasználati és könyvesbolthasználati alapismeretekbe. A felnőttekről sem szabadna megfeledkezni: szükség lenne olyan kalauzra, amely a könyvvel való kapcsolat különféle formáit felölelve egyszerre nyújtana segítséget a közkönyvtárak használatához és a saját könyvtár kialakításához. Megvalósítása a könyvtárügy és a könyvszakma közös feladata.

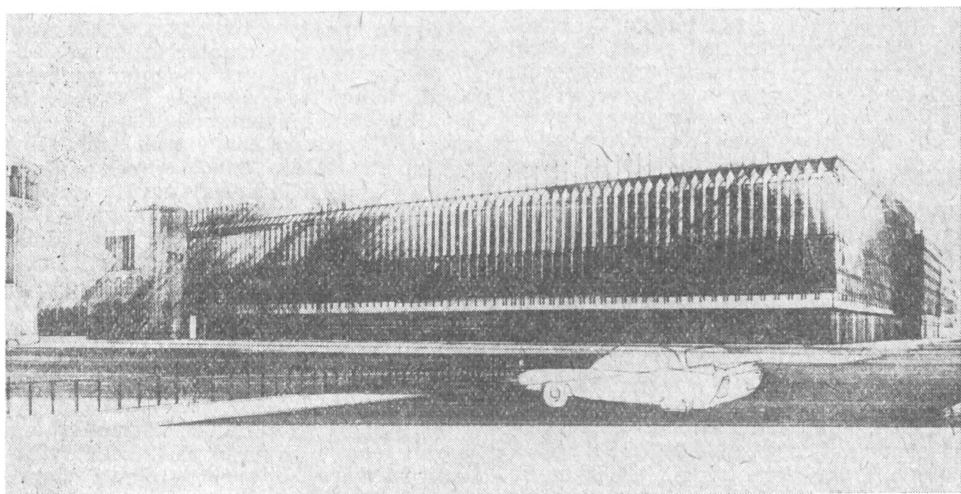
Kamarás István

Szegedi könyvtár és levéltár tervpályázat 1971.

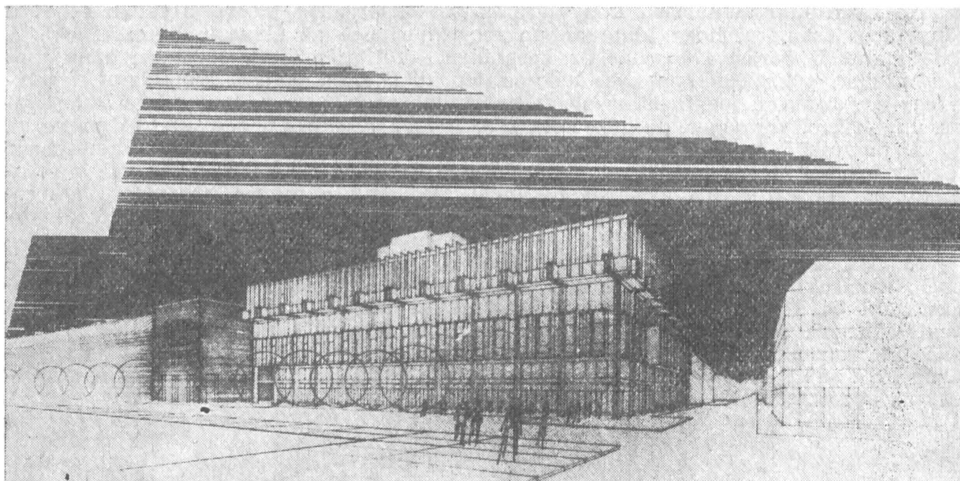
A magyar művelődéspolitikai — benne a könyvtárpolitikai — egyik legnagyobb vállalkozását tárja elének a címben jelzett tervpályázat, amelyről augusztusi számunkban már hírt adtunk (Bezerédy István: *Sikeres volt a szegedi könyvtár- és levéltárépület tervpályázata*). Szeged város művelődési intézményeinek fejlesztési terve szerint a *József Attila Tudományegyetem Központi Könyvtára*, a *szegedi Városi Somogyi Könyvtár*, a *Csongrád megyei Könyvtár* és a *Csongrád megyei Levéltár* egy épületben kap otthont a Dóm-téren. A cél, hogy ezek az

intézmények a tudományos életben, a közművelődésben betöltött szerepükhöz igazodó, méltó építészeti keretek közé kerüljenek Szeged szívében, az ország egyik legszebb terén.

A nagy jelentőségű kulturális együttes építésére vonatkozó tervjavaslatok beszerzése céljából Szeged város tanácsának végrehajtó bizottsága és az Építésügyi és Városfejlesztési Minisztérium ez év januárjában tervpályázatot hirdetett. A különböző fenntartók hatáskörébe eső intézmények egybetelepítése a használók szempontjából mindenképpen előnyös.

Krizka György és társai III. díjas terve

Czebe István, Tamássy István és társai ugyancsak III. díjas terve

Városképi szempontból is kívánatos egy reprezentatív, tekintélyes könyvtári központ megjelenése.

Az a terv, amely a 20-as években a Dóm-teret kialakította, egyetemi könyvtárat is tartalmazott. A 30-as években felvetődött a városi és az egyetemi könyvtár közös épületbe helyezésének szándéka is. A szegedi egyetemi és városi könyvtár igazgatói, *Havasi Zoltán* és *Bezeredy István* által néhány évvel ezelőtt újra felvetett gondolat azonban lényegesen túlmegy a korábbi elképzeléseken és ésszerűségével, modernségével példamutató a magyar könyvtárügyben. Nem pusztá egybetelepítésre irányulnak a tervek, hanem a program alkotói *magasfokú integrációt* kívántak létrehozni az egy épületbe kerülő intézmények között. Bátran szembe kell azonban nézni az integrációval kapcsolatban felmerülő első kérdéssel: vajon a célul tűzött integrációt nem rejti-e magában az egybetelepített intézmények szervezeti egyesítését? Sem az egyetem, sem a város vezetősége, de az érdekelt intézmények vezetői körében sem merült fel efféle gondolat. Kár is volna egy magasfokú együttműködés rendszerének kialakulására irányuló szándékokat szervezeti, fenntartói, „*birtokosi*” szemlélet alapján megítélni. Az nyilvánvaló, hogy közös épület esetén mindenképpen létre kell hozni valamiféle közös gondnokságot, sőt a közös kérdések érdemi gondozására közös igazgatói tanácsot is. Az integráció gondolata azonban egyáltalán nem a szervezeti egyesítés, hanem a magasabb szintű együttműködés, feladatmegosztás irányában kíván haladni, nem annyira a

könyvtári szervezet, hanem inkább a *használók szempontjából*.

A tervek szerint az *egyetemi könyvtár* a kutatóhelyek és a szakosított terek olyan összefüggő rendszerét kívánja létrehozni, amelyekben a különféle szakterületek szaktájékoztatási pontjain összpontosítva valósulnak meg a helybenolvasás (benne a folyóirat és mikrofilm használat) lehetőségei, a kölcsönzésre szánt állomány szakrészlegei, kielégítve mind az egyetem tanszemélyzetének, mind a város és a régió kutatóinak szakirodalmi szükségleteit és természetesen az egyetem hallgatóinak tanulási igényeit is.

A *városi könyvtár* mindenekelőtt az általános igényekre apellál és gyűjteményeit az általános tudományos könyvtár szintjéig fejleszti, fenntartva és továbbfejlesztve az általános könyvtárhoz szervesen kapcsolódó speciális részlegeit is. Tovább építi helyismereti, zenei gyűjteményét, gyermekkönyvtárát stb. Mint városi könyvtár a tömegigények kielégítését városi hálózatával együtt kívánja megoldani, anélkül azonban, hogy az igényszintek különbözősége miatt falai közül bárkit is kirekesztene. Már a gyermekektől kezdve megnyitja az utat mindenki számára a magasabbfokú könyvtárhasználat felé. Általános jellegéből következők, hogy az egyetemi hallgatók széleskörű igényeit maga is igyekszik kielégíteni.

A munkamegosztás a két intézmény között tehát nem az olvasók kettéválasztásában (városi olvasók = városi könyvtár, egyetemi hallgatók = egyetemi könyvtár) jelentkezik, hanem inkább

úgy, ahogy egy nagy egységes intézmény oldja meg feladatát általános olvasótermet (egyben kölcsönző részleget) is fenntartva s ezt kiegészítve a szakosított olvasói terek sorával.

Az együttműködés a két intézmény között nem a közös épülettel veszi kezdetét. A városi könyvtárat az egyetemi hallgatók tömege keresi fel, de az egyetemi könyvtár is mindenkor nyitva tartja kapuit a város közönsége, sőt a régió szakemberei számára is. A két intézmény *évek óta mintaszerűen működik együtt*. Gyarapítását is összehangolja, egyezteti.

Az egyetemi könyvtár a tanulási igények kielégítése mellett eddig is törekedett az általános művelődési igények kielégítésére. Az egyetemi könyvtár szociológiai kutatásokat végeztetett az egyetemi hallgatók körében az általános művelődési iránti igényeik felderítésére.

A program a tájékoztatás területén is nagyfokú integrációt tűz ki célul, mindkét intézményre kiterjedő, egy térbe helyezett katalógusrendszer és központi általános tájékoztató szolgálat létrehozásával. (Mint hogy egyelőre csak kialakításánál tartanak, felesleges volna részletkérdésekbe menni, az elképzelések szerint itt foglalnának helyet mindkét könyvtár betűrendes katalógusai. A szakkatalógusok (esetleg tárgyszó katalógusok) a megfelelő szakosított terekben decentralizáltan, a szaktájékoztatók, illetve a szakirodalom egyes állományteszei, illetve szakolvasóhelyei közelében.

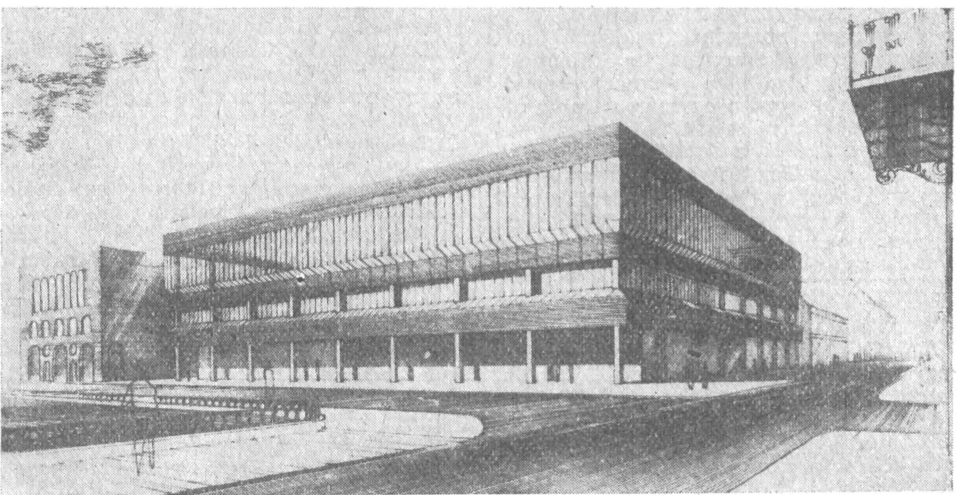
Néhány szót érdemes arról is szólni, hogy a *jövendő megyei könyvtárra* ebben a vonatkozásban milyen feladatok

várnak. A tervek szerint a megyei könyvtár számára önálló könyvtári bázist kifejleszteni nem volna célravezető, hiszen ez a Somogyi Könyvtár keretében már megvan. Helyismereti gyűjteményét célszerű a város hasonló gyűjteményével egybetelepíteni. A megyei könyvtárnak az új épületben olyan *módszertani-szakfelügyeleti egysége* marad meg, amely az egész megye könyvtárait irányítja.

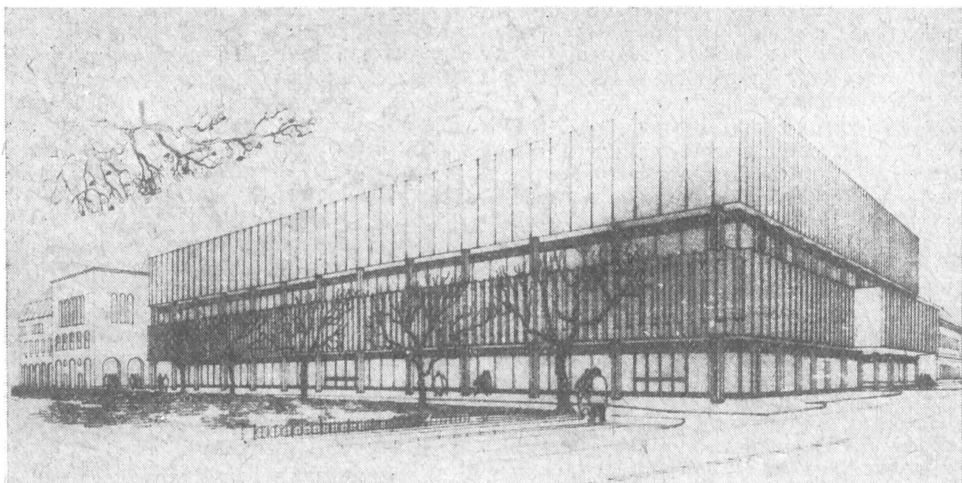
A vázolt feladatmegosztás mellett az egybetelepítésnek számos egyéb gyakorlati előnye is van, ami gazdaságosság szempontjából sem lebecsülendő. A modern könyvtárnak nagyméretű előtérrel kell rendelkeznie, ahol kiállításokat tarthat, előadóteremmel, klubszobákkal, étkezőhelyiséggel, dohányzóval, ruháttárral stb. Az integráció fontos eleme tehát ezek *közös* fenntartása.

A mondottakból nyilvánvaló, hogy a *használó* — legyen az a város, vagy a megye bármely lakosa, az egyetem hallgatója, az ipari létesítmények mérnöke, a közigazgatás embere, a párt, vagy a szakszervezetek funkcionáriusa stb. — a *könyvtárat mint egységes egészet érzékeli, ahol tanulási, kutatási, termelésre vonatkozó szakirodalmi és közművelődési igényét egyaránt kielégítik, méghozzá igényei szerint kialakított rendszerben.*

A *levéltár* mai elhelyezése kedvezőtlen. A közös intézményben történő elhelyezése nemcsak állapotán javít, hanem előnyére válik a városban és a megyében folyó tudományos kutatás szempontjából is. A kutatásnak ugyanis számos területe van, amely egyaránt igényel levéltárat és könyvtárat. Ha másért nem, de a hasz-

Csics Miklós és társai megvásárolt terve

Károlyi István megvásárolt terve

nálók kényelme miatt is célszerű az egybetelepítés. De a már említett előadótermek, kiállítási helyek stb. mind-mind előnyösek a levéltár szempontjából is. A tervezés mindenestre arra törekedett, hogy a levéltári érdekek semmiképpen se szenvedjenek csorbát.

Az igények kielégítése rendkívül nehéz leckét adott a pályázók számára. Olyan épületet kellett tervezni, amely külső megjelenésében is reprezentálja a benne elhelyezett intézményeket, ugyanakkor el kellett kerülni, hogy az épület túlzott méretei elriasszák az embereket. Törekedni kellett arra is, hogy a földszinti helyiségek nagy mértékben vonzzák a járókelőket.

Súlyos feladatot rótt a pályázókra a meglehetősen bonyolult rendszer kapcsolatainak megteremtése, a különböző intézmények raktári térrendszereinek összefüggésbe hozása egymással és az olvasói terekkel, másrészt az olvasók vezetése az utcától a kutató-helyiségekig, éspedig lehetőleg olyan térrendszerbe helyezve, hogy a jövőben esetleg változó funkciók a terek belső átrendezését is biztosítani tudják.

A pályázat, mint arról a *Könyvtáros* említett cikke már beszámolt, eredményes volt.

A záró jegyzőkönyv megállapította, hogy a pályázat a résztvevőket nagyon nehéz építészeti feladat elé állította. Az épület rendkívül összetett funkcióinak megoldásán felül a pályázóknak meg kellett birkóznia azzal a nehézséggel is, mely abból fakadt, hogy a korlátozott területen 90—100 000 légréteg-

teres épülettömeget kellett a meghatározott jellegű környezetbe illeszteni.

A bíráló bizottság úgy találta, hogy végeredményben két megközelítés lehetséges, amely elvezethet az épület és a környezet olyan kívánatos összhangjának megvalósításához, amelyben a könyvtár épülete rangjának megfelelő hangsúlyt kap anélkül, hogy a környezetre károsan hatna.

Az egyik út olyan építészeti formanyelv használata, amely él a mai építészet eredményeivel, de ugyanakkor vállalja, illetve szellemében folytatja a jelenlegi épületegyüttes eklektikus-romantikus szellemét. A másik út olyan, végéskig leegyszerűsített fém-üveg architektúra, amely éppen teljes kontrasztjával illeszkedik az együttesbe.

Kedvezően értékelte a bíráló bizottság azokat a pályaműveket is, amelyeknél az épület bejárati szintje és a külső környezet között céltudatosan alakított átmeneti zóna alakul ki. Ez a törekvés különösen ott hozott szép megoldásokat, ahol a tervezőnek sikerült az épület földszintjére csoportosítani mindazokat a helyiségeket, amelyek a kultúrát igénylők számára kötetlen és ösztönző kereteket nyújthatnak kapcsolatok létesítéséhez is. (Kiállítási tér, hírlapolvasó, előadóterem, gyermekkönyvtár.)

Mivel az első és második díjas terveket az augusztusi *Könyvtáros*-ban már bemutattuk, most az 50 000—50 000 Ft-os harmadik díjjal jutalmazott, valamint a nem díjazott, de megvásárolt pályamunkák alkotóinak elközelítésével ismertetjük meg olvasóinkat.

Sallai István

A könyvtár pedagógiai funkciói – ahogy a nevelésszociológia látja (3)

III. Hogyan töltheti be pedagógiai szerepét maga a könyvtár?

Az eddigiekben a könyvtári pedagógia szociológiai megalapozását hangsúlyoztuk, óva attól, hogy elszakadva a valóságos társadalmi viszonyoktól, valamilyen steril és öncélú „nevelgetésbe” fulladjon a könyvtár nevelési funkciója. Semmivel sem jobb azonban az a vulgáris szociologizálás, mely abban merül ki, hogy a művelődésszociológiai térképek negatív tényeinek állandó panaszos felhánytorgatásával mintegy ürügyet keressen saját tehetetlenségének igazolására. A társadalmi lét meghatározó szerepének pusztá emlegetése, abszolutizálása kiiktatja a szembatárból azt a reális mozgási teret, melyben a céltudatos, tervszerű könyvtár-pedagógiai tevékenység végbemehet. A környezet szociológiai tényezői és az egyén kulturális teljesítményei között a megfelelés nem mechanikus; közbeékelődhetnek a nevelés, a fejlesztés különböző lehetőségei, köztük sajátos ösztönző kulturális légkörével maga a könyvtár is. „*A közművelődési könyvtárak feladatai a művelődési hátránnyal induló gyermekek és fiatalok segítésében*” című, már említett kiadvány (Országos Széchényi Könyvtár, Könyvtártudományi és Módszertani Központ, 1971.) a könyvtári pedagógia számos kiaknázható lehetőségét veszi számba, ezek megisméltése itt felesleges. A nevelésszociológia általánosabb nézőpontjából kiindulva előtérben amúgy is maguk a jól működő, *általános* feladataikat technikailag és személyileg jól végrehajtó, helyileg jól és megfelelő sűrűséggel elhelyezett közművelődési könyvtárak állnak. A művelődési hátránnyal induló fiatalok felzárkóztatásának fő útja az iskolában sem a külön foglalkozások pótszere, hanem magának az iskolai pedagógiai tevékenység egészének korszerű értelemben *hatékony*á tétele. Ez áll a könyvtárakra is. Az általános könyvtári feladatait korszerű módon el nem látó, illetve ellátni nem képes könyvtár majdhogyan hiába szervez speciális külön foglalkozásokat. Ha a magyar nevelésügy alapproblémáinak szociológiai értelmezése során a közművelődési könyvtárak szerepét kellene kijelölni, akkor a legfőbb kíváncsálgatásom egy ilyen általánosság lenne: megfelelő helyen *jó könyvtárra* van szükség. Ebből kiindulva próbáljuk megfogalmazni az alábbiakban — a nevelésszociológia szempontjaiból kiindulva — *hogyan nevelhet maga a könyvtár?*

A) Mindenekelőtt létével, megfelelő szervezetével, technikai berendezkedésével

A könyvtár egyszerre eszközrendszer, szolgáltatás és aktív kulturális-nevelő intézmény. Az utóbbi funkciója értelmetlen az előbbieket nélkül. Csakhogy nem akármilyen objektívizálódott könyvtári intézmény és intézményrendszer lehet a hordozója a modern világ megkövetelte könyvtár-pedagógiai funkcióknak. Ez a sajátos követelmény a könyvtárra jobban vonatkozik, mint a legtöbb egyéb kulturális intézményre. Ezért a céltudatos könyvtár-pedagógia ott kezdődik, hogy a könyvtárügy fejlesztési és átszervezési terveiben alkalmazkodik a társadalomfejlődés elvárásaihoz (sőt, elébük is megy), olyan berendezkedést teremt, mely alkalmassá teszi nevelési funkcióinak ellátására. Nem kívánok e helyütt kitérni a részletekre, annál kevésbé, mert a közművelődési könyvtárak közelmúltban kidolgozott távlati fejlesztési irányelvei messzemenően megfelelnek ennek a feladatnak. Néhány, az eddigiekből logikusan következő szempontot talán mégsem felesleges azonban kiemelni:

a) Ha a könyvtár a felnövekvő nemzedék valóságos második kulturális otthonává akar válni, akkor technikailag, térbelileg is meg kell teremtenie a sokat elrejtett vonzó, kultúrálódásra ösztönző környezetet. A tanulni, művelődni kívánó fiatalok egy jelentős részének a szó legszorosabb értelmében nincs erre helyileg lehetősége.

b) Már a könyvtárépület berendezésének is biztosítania kell a különböző színvonalú olvasói közeledéseket a magazinböngészéstől az elmélyült tanulmányi-művelődési tevékenységig — és a reális átmeneteket is köztük. Sétálhassanak be a könyvtárba olvasótermi szempontból nem egészen „szobatiszta” fiatalok is — anélkül, hogy az elmélyült olvasókat zavarnák, holnap talán kedvet kapnak, hogy maguk is beüljenek a csendes tanuló-olvasó termekbe.

c) A kulturális otthon és központ fogalmához már ma mindentől hozzátartozik a zene, az audio-vizuális nyelvtanulás stb.

d) A közművelődési könyvtárakban a tájékoztatási és a nevelési funkcióknak dialektikus egymásba átmenetele legjobban a megfelelő térbeli kiképzéssel valósítható meg: tágas kölcsönzőterrel, mely egyben kényelmes és kellemes tartózkodási (leülési!), olvasási lehetőséget is biztosít.

B) Más kulturális intézményekkel aktívan együttműködve

Ha a könyvtárral kapcsolatos legkülönbözőbb társadalmi igényeknek normálisan a könyvtáron kívülről kell is a könyvtárra irányulniuk, ez nem mentesíti a könyvtárt az alól, hogy kulturális tevékenységének hathatósabbá tételére együttműködést kezdeményezzen más kulturális intézményekkel, iskolákkal, ipari tanuló iskolákkal, kollégiumokkal stb. Zajos kampányok, „akciók” nem sokat érnek, igazi eredménye csak a csendben végbemenő, folyamatos együttműködésnek lehet. (Állandó jellegű speciális olvasószolgálat különböző oktatási intézmények tagjai részére, igényeik előzetes számbavétele a könyvbeszerzésnél stb.)

C) Kifejezett könyvtár-pedagógiai tevékenységgel

Ez a könyvtáron belüli, a szó szűkebb értelmében vett pedagógiai tevékenység egyszerűen a szakképzett könyvtárosnak az olvasóval való személyes foglalkozását jelenti. Ha leszámítjuk a csak technikai-adminisztratív jellegű könyvtári kiszolgálást, akkor két nagy terület marad hátra mint az olvasó—könyvtár viszony lényege: a könyvtári tájékoztatás és a könyvtári pedagógia. A kettő együtt jelenti a könyvtári olvasószolgálat lényegét. Tulajdonképpen magától értetődik: a közművelődési könyvtár lelke, alapvető rendeltetésének legfőbb megvalósítója az olvasószolgálat. Ezt a közhelyszerű általánosságot csak azért kell ebben az összefüggésben ennyire hangsúlyozni, mert szakkörökben ez az álláspont még korántsem jelent konzekvenciával együtt méltányolt uralkodó szemléletmódot. Pedig ha nem tör utat magának ez a szemlélet, akkor még a legkedvezőbb anyagi ellátottság mellett sem töltheti be a könyvtár kulturális hivatását.

Az olvasószolgálaton belül a tájékoztatás és a pedagógia dialektikus egységet képez. Könyvtártani tankönyvekben fogalmilag szét lehet (és nyilván kell) választani a kettőt, a valóságban átmennek egymásba. A könyvtár és a könyvtáros csak akkor szerezhet nevelői tekintélyt, ha kitűnően képes tájékoztatni, másrészt az olvasó igény szintjére, műveltségének fokára méretezett tájékoztatás már magában foglal bizonyos szelektálást, értékmozzanatot, tehát bizonyos értelemben pedagógiát is.

Nem rejt-e magában veszélyeket az az elv, hogy a közművelődési könyvtárban a tájékoztatás egyben mindig (vagy többnyire) pedagógiai mozzanatokot is tartalmaz? Nem „manipulatív” eljárás-e az, hogy ha az olvasónak, aki objektív információt kér, olyan választ adunk, amely egyáltalán orientál is bizonyos irányban? Ezt a problémát nem lehet valamilyen jelszerű megnyugtató formulával („a mi társadalmi viszonyaink között nincs manipuláció” stb.) elintézni. Megoldást csak a folyamatos, kettős irányú mozgás nyújthat: a tájékoztatáshoz értékorientációs jellegű pedagógiai mozzanatok kapcsolódnak, ezek azonban újra visszakanyarodnak a tájékoztatáshoz, amennyiben újra alternatívákhoz, az olvasói választás új lehetőségeihez vezetnek. Nincs tehát „tisztá” könyvtári pedagógia tájékoztatás nélkül — vagy ha előfordul, akkor felesleges, taszító, csak kárt okozhat. És fordítva: a közművelődési könyvtárosnak az igazi értékek iránti elkötelezettségéből következik, hogy tevékenysége sohasem merülhet ki a kartotékfiókok eleven meghosszabbításában.

Újra hangsúlyozom: nem ennek az írásnak a feladata, hogy egy könyvtár-pedagógiai tankönyv részletességével és tételes módján fejtse ki a könyvtárban folytandó nevelés minden ágát és részletét, a leghelyesebb most is csak néhány, az eddigiekből következő szempontra korlátozódni:

a) A könyvtári pedagógia sikere — a könyvtárosok felkészültségét, pedagógiai rátermettségét feltételezve — elsősorban azon múlik, van-e mód és lehetőség az olvasóval, a könyvtár esetleg futó látogatójával érdemben, behatóan problémáiról, igényeiről vagy éppen tanácsalanságának okairól stb. beszélgetni. A könyvtári pedagógia „műfaját” tekintve mindenekelőtt: kötetlen beszélgetés. A kötetlen beszélgetés időigényes, időbeli felső határát (ideális esetben) tulajdonképpen az olvasó ideje és kedve dönti el.

b) E beszélgetések akkor szerencsések, ha nem sír ki belőlük a mindenáron való nevelési szándék, ha valóban egybeesnek az olvasó tájékozódási szükségleteivel — kezdetben szó szerint spontánul: a könyvespolcok közti kereséssel segítve.

c) Természetes, hogy a könyvtári pedagógia és tájékoztatás hitele csak akkor biztosítható, ha megvan rendelkezésre álló könyv formájában a fedezete.

d) A könyvtárnak lehetnek érdekes és nagy informatív és nevelő erejű akciói, összefüggései, vitái stb. De tudomásul kell venni, hogy maga a könyvtári pedagógiai

tevékenység: látványos külsőségek nélküli, gyorsan kimutatható sikereket nem produkáló, eredményt csak sok idő és energia ráfordításával hozó munka.

e) Egyre jobban előtérbe kerül a helyes könyvtárhasználatnak, a katalógusok, a lexikonok, a kézikönyvtár szakszerű igénybevételének, általában: a szükséges információk racionális keresésének az ismerete. (Sürgősen tanítaniok kell ezt az ismeretet — valószínűleg a közművelődési könyvtárakkal együttműködve — az iskoláknak, a közművelődésnek és a felnőtteknek is.)

f) Mindezt a sok időt, fáradozást igénylő könyvtári pedagógiai tevékenységet, valamint az itt nem részletezett társas, klubszerű formákat az egész jelenlegi időszakban elsősorban a fiatal nemzedékre, azaz a még tanuló fiatalokra és a fiatal dolgozó korosztályokra kell koncentrálni.

A könyvtáros mint pedagógus

A könyvtár pedagógiai funkciója a könyvtároson áll vagy bukik. Ha a könyvtár szűkebb értelemben vett pedagógiai funkciója lényegében az olvasókkal való elmélyült és tartalmas egyéni foglalkozásból áll, akkor minden azon múlik, hogy a magasfokú képzettséggel rendelkező, a könyvtárban folytatandó pedagógiai tevékenység iránti érzékkel rendelkező könyvtárosoknak legyen lehetőségük (térben és elsősorban időben) az olvasókkal találkozni, tájékoztatást igénylő kérdéseikre érdemben rendelkezésre állni, és a tájékoztatóssal párhuzamosan az igazi értékek, a magasabb műveltség irányába kalauzolni érdeklődésüket. Sohasem voltak túlságosan termékeknyek (bár néha tankönyvekben szükségesek) az olyasféle követelmény-listák, hogy milyen legyen az ideális könyvtáros-egyéniség. Fontosabb talán annak a korszerű ismeretanyagnak az összeállítása és állandó továbbfejlesztése, amellyel a könyvtárosnak rendelkeznie kell pedagógiai szerepének ellátásához. Ebből az ismeretanyagból nem hiányozhatnak az egyes olvasói rétegekre vonatkozó részletes szociálpszichológiai és művelődés-szociológiai ismeretek. Ennek részletes kifejtése sem feladata ennek az írásnak. Két alapvető és szorosan összefüggő követelményre azonban befejezésül rá kell mutatni, annál is inkább, mert az eddigi fejtegetések minden mondanivalója ide torkollik.

A könyvtáros a közművelődési könyvtárban: pedagógus. Könyvtáros-pedagógusnak is lehetne nevezni, nem végzettségének, diplomájának hivatalos elnevezése, hanem tevékenységének legfőbb tartalma alapján. Hogy ezt a nevelői feladattal betölthesse, megfelelő munkakörülményekkel, idővel és nem utolsósorban kellő társadalmi megbecsüléssel kell tevékenykednie. Jelenleg egyikről sem beszélhetünk. A könyvtárosok anyagi helyzetével itt nem szükséges foglalkozni. Társadalmi tekintélyükről Kamarás István *A munkások és az olvasás* (1969) címmel megjelent, már említett kutatásbeszámolója közöl — magyar ipari munkások között végzett vizsgálódás alapján — megdöbbentő adatokat. A kialakult presztizs-sorrend a következő: 1. körzeti orvos, 2. egyetemi tanár, 3. tanító, 4. üzemi mérnök, 5. tanácsítók, 6. újságíró, 7. regényíró, 8. Közért boltvezető, 9. kultúrház igazgató, 10. bérelszámoló, 11. könyvtáros, 12. raktáros. A könyvtáros leghátul szerepeltetése a raktárossal együtt roppant jellemző: úgy szerepel az emberek tudatában, mint afféle könyvraktáros, aki nagy könyvsomókat cipel ide-oda, legigényesebb munkája pedig az, hogy kölcsönzői kartotéklapokat tölt ki. És nem az emberek tudatával van elsősorban baj, ha a könyvtáros szó hallatára ez a kép jelenik meg előttük: ezzel találkoznak leggyakrabban, ha könyvtárt látogatnak. A könyvtáros, mint a felhalmozott szellemi értékek hivatott szakértője, a kultúra közvetítésének egyik központi alakja — ezt a társadalmi státuszt nem fedi a jelenlegi gyakorlat. Hogyan végezhet megfelelő határfokú nevelő munkát az, akinek ily alacsony fokon áll a társadalmi tekintélye?

Ide kapcsolódik a pedagógiai-tájékoztatósi tevékenységre fordítható idő kérdése is. A közművelődési könyvtárakban dolgozó szakképzett könyvtárosok munkaidejük jelentékeny részét harmadrendű adminisztratív és más, alacsonyabb képzettséggel is ellátható munkákkal töltik. Részletes és egzakt vizsgálatok percnyi pontossággal kimutathatják: a szó szoros értelmében alig jut valami idő és energia az érdemi, az értékek irányába orientáló neveléssel is összekapcsolt tájékoztatásra — legalábbis a közművelődési könyvtárak nagy részében. A könyvtárosok munkaidejébe még sohasem számították be az önképzésre, a folyamatos, elsősorban egyéni olvasást jelentő továbbképzésre szükséges időt. Márpedig a könyvtár és a könyvtáros pedagógiai funkciója ott kezdődik, amikor a könyvtáros-pedagógus munkaideje túlnyomó többségét az olvasók felvilágosítására, orientálására fordíthatja, és amikor méltányos lehetőséghez jut, hogy saját maga is lépést tudjon tartani a fejlődéssel. Ha ehhez nem teremődnek meg a feltételek, akkor pusztán öncsalás a könyvtárak korszerű színvonalon álló pedagógiai funkciójáról beszélni.

Tánczos Gábor

Két „csendes” községi könyvtár

Mitől lett kiváló *Biharkeresztes* és *Komádi* község könyvtára? A kérdés szónokinak hat, hiszen az értékelés szempontjait aprólékosan kidolgozva megkapták az érdekeltek. Ezek a szempontok lényegretörők voltak, s nemcsak a munkát próbálták minősíteni, hanem a munka feltételeit is, nemcsak a könyvtárost, hanem a fenntartót is.

Ennek ellenére a gyakorlat számtalanszor bebizonyította: szellemi munkát, nevelő tevékenységet nagyon nehéz, sőt szinte lehetetlen *sámokkal kifejezni*, százalékokkal mérni. Annál beszédesebbek viszont az ellátottsági mutatók. A 8700 lakosú *Komádi* község könyvtára 230 m²-es alapterülettel rendelkezik, amihez egy kiállításokra rendkívül alkalmas, 50 m²-es zárt veranda csatlakozik. A könyvtárnak két főfoglalkozású munkatársa van; az egy lakosra jutó könyvbeszerzési keret 3,69 Ft, s a község lakosságának 19,4%-a olvasó. Elég egy pillantást vetni a „*Településeink könyv-*

tári ellátása 1970” című KMK kiadványba, a Komádit közvetlenül megelőző, illetve követő községek adataira, hogy bizonyítva lássuk: ezek az adatok „kiválnak” a többiek közül.

Méginkább így van ez a 4700 lakost számláló volt járási székhely, *Biharkeresztes* esetében. A normákat meghaladó (!) 280 m²-es alapterületével, három főfoglalkozású könyvtárosával, 45 ezer forintos könyvbeszerzési keretével, 1300 fős olvasótáborával (28,3%) *alighanem egyedülálló* községi könyvtár az országban.

A minősítés gondját nem is ez adja, hanem a tartalmi munka, a *társadalmi hatások*. Bár ebben is segít némileg a statisztika: az olvasók száma, a forgalom nagysága (Komádiiban: 18 ezer látogató, 63 ezer kölcsönzött kötet; Biharkeresztes: 16 ezer látogató, 37 ezer kölcsönzött kötet), ezek már kevésbé „beszédese”, noha az átlagot meghaladó számok.

A két kiváló könyvtár munkája azon-

A Biharkeresztesi Községi Könyvtár felnőtt részlegében (Zoltai Károly felv.)

A Komádi Községi Könyvtár udvara

ban nem is ilyen egyöntetű. A feltáró munkában, a katalógusépítésben például néhány könyvtár jobb eredményeket ért el. Precízebb, sokrétűbb katalógus rendszerük van, forgalmi adataik sem rosszszak, mégis elmaradtak e másik kettő mögött. És az igazi probléma éppen itt van: a jók között melyik a kiváló és miért? Többszöri feljegyzés készítés közben volt alkalmam töprengeni ezen a kérdésen, s végül is arra a megállapításra jutottam, hogy *a település szellemi, kulturális életében elfoglalt hely minősíti legjobban egy könyvtár munkáját*. Más szavakkal fogalmazva: az, van-e és mekkora a könyvtár *társadalmi presztízse?*

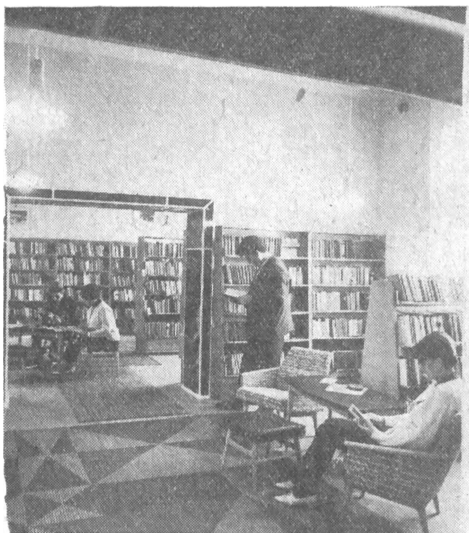
Ezt egyelőre még nem tudjuk mérni, inkább csak érzékeljük a hálózati ellenőrzések során, mindenekelőtt abban, hogy a könyvtár használói és fenntartói mennyire érzik fontosnak, nélkülözhetetlennek az intézményt? A fenntartók esetében ezt általában azon szokták lemérni: mekkora költségvetési támogatást nyújtanak a könyvtáraknak. Ez kétségtelenül fontos szempont, de nem az egyetlen. Például az a tény, hogy *Biharkeresztes és Komádi tanácsi vezetői maguk is rendszeresen igénybe veszik a könyvtár szolgáltatásait, látogatják rendezvényeit, sokkalta többet jelent né-*

hány ezer forint póthitelnél, mert a könyvtár rangját, tekintélyét növeli.

Persze ez kétoldalú dolog: a könyvtáraknak olyan színvonalra kell emelniük *szolgáltatásaikat*, hogy azok vonzóak, nélkülözhetetlenek legyenek. Biharkeresztesnek és Komádinak sikerült ezt elérnie. Akár irodalmi szakkörrel, akár KISZ-vitaforumról van szó, akár mezőgazdasági továbbképzést, akár vetélkedőt szerveznek a községben, a könyvtárra mindig számítanak, s a könyvtár, hol mint kezdeményező, hol mint segítő partner, mindig jelen is van.

Nehezen mérhető — a versenypontok között nem is szerepelt — *a könyvtáros személyisége, rátermettsége*. Pedig nyilvánvaló: a tárgyi feltételek mellett lényegében ettől függ a munka színvonala, hatásfoka. Az eredmények — s nemcsak a mostaniak — azt mutatják, hogy a kiváló könyvtárakban rátermett, hivatásukat szerető könyvtárosok dolgoznak.

A biharkeresztesi könyvtár vezetője, *Zima Jenő* és munkatársa, *Szücs Ferencné* immár *két évtizede* dolgozik jelenlegi beosztásában. Igen nagy szakmai tapasztalatuk, gondos és kitartó munkájuk nem kis mértékben járult hozzá ahhoz, hogy könyvtárunk s az általuk irányított járás könyvtárügye töretlenül fejlődött még akkor is, amikor a megye

A komádi könyvtár felnőtt részlege
(MTI Fotó — Bajkor József felvétele)

más járásaiban — de országosan is — visszaesés volt tapasztalható. Mindketten megkapták a „Szocialista kultúráért” kitüntetést éppen úgy, mint *Csete Ferencné*, a Komádi könyvtár vezetője.

A keresztesi példa, de más tapasztalatok is azt mutatják: a könyvtár teljesítményét nagymértékben befolyásolja a *munkatársi gárda állandósága*. Az állománygyarapítástól az olvasókkal való foglalkozásig szinte minden könyvtári tevékenység feltételezi a *folytonosságot*. Ebből a szempontból Biharkeresztes

esete szinte egyedülálló a megyében, hiszen a „hőskortól” napjainkig két fontos poszton nem történt személyi változás. Jórészt ennek köszönhető, hogy itt a legjobb az *állomány összetétele*, s itt a legteljesebb a kézikönyvtár és a folyóirat-gyűjtemény. Ez önmagában olyan vonzerőt jelent — az olvasókkal kiépített személyi kapcsolatokról nem is beszélve —, ami bármilyen olvasótoborzással felér.

Azt hiszem, az eddigiekből is világos: Biharkeresztes és Komádi község könyvtára nem látványos propaganda-kampányok sorozatával, nem is a művelődési otthonokkal rivalizáló rendezvények szervezésével vívta ki a kiváló címet. Ha csupán ebből a szempontból kellene minősítenünk őket, sokan talán úgy vélekednének: túlságosan is „csendesek”. Pedig „csak” arról van szó, hogy *könyvtári eszközökkel dolgoznak* s könyvtári módszerekkel élnek. Szolgáltatásaik színvonalát emelik, tájékoztatásuk hatókörét bővítik egyre eredményesebben.

Ezt célozza jövőendő tervük is: a kiváló címmel járó jutalomból mindkét intézmény *zenei részleget* kíván szervezni. Törekvésüket a fenntartó tanácsok helyeslik és anyagilag támogatják. Így minden remény megvan arra, hogy e két községi könyvtár azzal is „kiválíék” az országos átlagból, hogy jól felszerelt s célszerűen kihasznált zenei részlege lesz.

Simon Zoltán

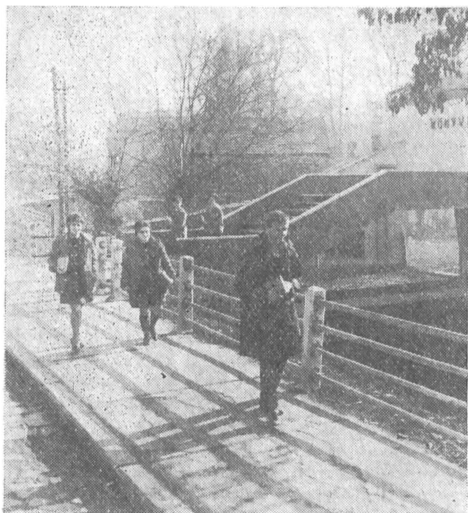
(A biharkeresztesi könyvtár zenei részlegét szeptember közepén felavatták. — A szerk.)

Esztergom, könyvtár — bibliobusz

Kérdőjel kívánczozna a — reveláció számba menő — címharmad mögé. A speciális könyvtári jármű tervrajzai az Esztergomi Városi Könyvtár igazgatójának íróasztalán hevernek. A helyi Labor Műszeripari Művek műszaki kollektívája a könyvtárosok elképzelései szerint vetette papírra a bibliobusz tervrajzát. Ha valósággá lesz az elképzelés, a városi busz alvázára épített 11×2 m-es kocsiszekrényben kb. 4400—4500 kötetet lehet szabadpolcra tenni. És ami a legfontosabb: eljuttatni a könyvet a mostoha sorsú kistelepülések lakóinak. Sajnos, ma még hiányzik az összeg, amibe a megépítés kerülne. Furcsa ellentmondás: a gazdag gondja ez a mostani. Húsz keservesen megdolgozott esztendő lassú

gyarapodása áll mögötte. Amikor elindultak, a közművelődési könyvtár születésekor néhány száz kötet búslakodott a kocsmából könyvtárrá kinevezett helyiségben. Ez volt a város első nyilvános könyvállománya. A hatalmas érseki és szeménáriumi könyvtár szomszédságában.

Ketten gyürköztek a lehetetlennek látszó feladatnak: a gyűjteménnyé szervezés, a folyamatos fejlesztés gondjához. Három esztendő múltán, 1955-re, ötezerre gyarapodott a Népkönyvtári Központ hajdani ajándéka. A korszak ismert sematikus irodalmának tetemes ballasztjával. Kicsiny lett végképp a néhai vendéglő. Annál is inkább, mert 2000 olvasó forgatta a benne raktározott köteteket.

Diákok az Esztergomi Városi Könyvtár előtt

Gondolhatni, mikor 1967 őszén költözéshez láttak, hogyan hámozták elő ez idő tájt már 30 ezres állományukat. Tizenöt esztendőtt így végigszolgálni büntetés-számba megy. Vagy legalábbis elhivatottság kell hozzá. Még ha a remény esztendőkkal előtte legyintgeti is az embert. 1963-ban kezdtek ugyanis az új könyvtár építéséhez, de a könyvtárosok fejét és energiáját nyilvánvalóan már jóval előbb és még sokáig foglalkoztatta ez az építkezés.

Négy kemény esztendőbe tellett, amíg benyithatott az új könyvtár ajtaján az első olvasó. Aztán gyorsan kóvették őt még vagy három és fél ezren. Jó *ezzerrel* többen tehát, mint a régi épületben.

Szép környezetbe, a város centrumához közel került az intézmény. A Duna-sziget bejárójánál, két szinten, összesen 550 m²-en fogadja látogatóit. Az épület tagolása és berendezése ökonomikus és harmonikus. A földszinten a gyermek-részleg, a raktár és a fűtőapparatús kapott helyet. Az emeleten a felnőttek, a folyóiratolvasó, a különgyűjtemények és a munkaszobák. Öten „lakják”, három főnyi segédszeméllyel, a világos termeket. És hogy nem rosszul, arról a tevékenységi mutatók; hogy nem gond nélkül, arról a működési feltételek vallanak. Nézzük sorjában. Az elmúlt fél évtizedben a látogatók száma 55%-kal (21 900-ról 35 250-re), a kötetforgalom több mint 70%-kal (95 490-ről 102 470-re) nőtt.

Évi 24 rendezvényük (számuk kevésnek tűnhet, okára még visszatérek) tartalmaz, körültekintően válogatott. Külö-

nös gondot fordítanak a szakismereti és az ifjúsági foglalkozásokra. A könyvtár ifjúsági klubját öntevékenysége, a szintén fiatalokból verbuválódott „Sigillum” képzőművészeti csoportot pedig tagjainak szorgalma és tehetsége emeli az átlag fölé. A gyermekolvasók művelődését segíti a Búvár klub és a tanulásban elmaradott iskolások rendszeres korrepetálása. Mindezek könyvtári bázisát a gondosan gyarapított és feltárt állomány (nagyszerű kézikönyvtárral!) adja.

Méltán dicsekedhet a könyvtár különgyűjteményeivel. Közülük is elsősorban a rendkívül értékes *Helischer-hagyatékkal*. A múlt század derekán elhunyt városi tanácsos szülőhelyének adományozta csaknem 2500 kötetes könyvtárát, benne művelődéstörténeti unikumokat (pl. ősnymtatványokat, Elzevireket), tudományos szintű publikált és kézirat munkákat. És természetesen számos helytörténeti vonatkozású anyagot. Helischer és a későbbi adományozók hagyatéka *kivételes rangot* biztosít az esztergomiaknak különgyűjteménnyel bíró közművelődési könyvtáraink sorában.

A Helischer-anyagot már sikerült elhelyezni valahogyan, a feldolgozásra, feltárára azonban — munkaerő híján — várakozniok kell. Hasonló ok, helyhiánnyal súlyosbítva, késlelteti a *zenei részleg* megnyitását. Szerencsére rövid ideig. Az Elektronikus Műszerek Gyárának fiatal technikusai társadalmi munkájukat ajánlották fel a magnetofonok, lemezjátszók és a 600 lemez közszolgálatba állításához. Ha nem is könnyedén: a folyóirat-terem hátulsó traktusából szel-

Az Esztergomi Városi Könyvtár gyermek-részlege (MTI Fotó — Hadas János felvétele)

nének le egy darabkát a 6 hallgató helynek és a párhuzamosan öt műsort sugárzó elosztó pultnak.

Példázata ez az önzetlen segítség — és a számos közös rendezvény — a könyvtár gazdag *társadalmi kapcsolatainak*. Támogatásuk, sokszor anyagi segítségük nélkül aligha telne „külső” előadók meghívására. Pénzbe, egyre több forintba kerül egy-egy nevesebb „vendég” (legyen az író, vagy TIT-előadó) lecsalogatása. Ez a tény és a fenntartó szűkmarkúsága az oka az ösztövére rendezvényeknek.

Az óvatosan csurgatott anyagiak egyéb működési zavart is okoznak a könyvtárnál. Négy esztendeje lényegében változatlan a költségvetésük: 290 ezer forintról alig 40 ezerrel tornászta feljebb magát. A könyvbeszerzési keret ez idő óta makacsul tartja a 35 ezer forintos átlagot (megint más kérdés, hogy ügyeskedéssel, az utolsó pillanatig bizonytalanságban élve, némi költségvetésen kívüli pénzekkel megpatkolják ezt az összeget). Nem kell bizonygatni: vajmi keveset tudnak vásárolni a friss termésből. Két fiókkönyvtárukat alig, a többi peremkerületet egyáltalán nem tudják ellátni kurrens irodalommal. A folyó-

iratcímek száma hovatovább a falusi könyvtárak szintjére süllyed. Mindenesetre 76 fajta nem mondható túlzott választéknak, a 7, esetleg 9 ezer forintjuk „költekezésnek”. Következésképpen szinte megszokott a személyzet cserélődése. Erőfeszítésbe kerül a heti 30 (gyermekeknek 28) órás nyitvatartás tervezett növelése. Egyáltalán a becsületes állománygyarapítás, feldolgozás, olvasószolgálati tevékenység. A könyvtár létezése.

A gondok nem panaszz formájában törnek utat. Elmondójuk tevékenyen benne él egy patinás város újabbkori gondjaiban. Abban, amit egyezményes rövidséggel fejlődésnek szokás nevezni. Tudja, hogy közös javakra: az új bölcsődére, a csatornákra, a lakásokra kell a pénz. De azt is vallja — munkájával, munkatárjaival —, hogy a javakat okos fővel, világos értelemmel lehet megtermelni, igazán jóvá érlelni.

Ez az elkötelezettség és bizodalom indítja majd útjára az írás elején — formabontóan — említett bibliobuszt. Így érkezett az intézmény a *kiváló* cím megdolgzott birtokába is.

Csoboth Attila

A mágocsi könyvtáros

Ez év júliusában akkor jártam Mágocsra, amikor a könyvtár átadásával kapcsolatos leltárellenőrzést végeztek. *Tarnai Nándor* könyvtáros két éve hagyta ott az iskolát, nyugdíjba vonult és most megváltik a könyvtártól is. Szívével betegeskedik. Egymás mellett ülünk az új könyvtárban, és nehezen indul a beszélgetés. Lassan, szinte botladozó szavakkal érkezünk el a tizenyolc könyvtári év küszöbére.

— ... azért szép volt, nagyon szép volt, akárhogy is nézem... a küszködéseivel volt szép, azzal együtt, attól nem is lehet elválasztani az emlékeket. De várj csak — ugrik fel — hozom az albumot, úgy könnyebb lesz.

Ölembe nyújtja az album fedőlapját. De nem a képekről kezd el beszélni. Egészen másról. És mégis benne van az album minden egyes képe, a tizenyolc év gondja-baja-öröme.

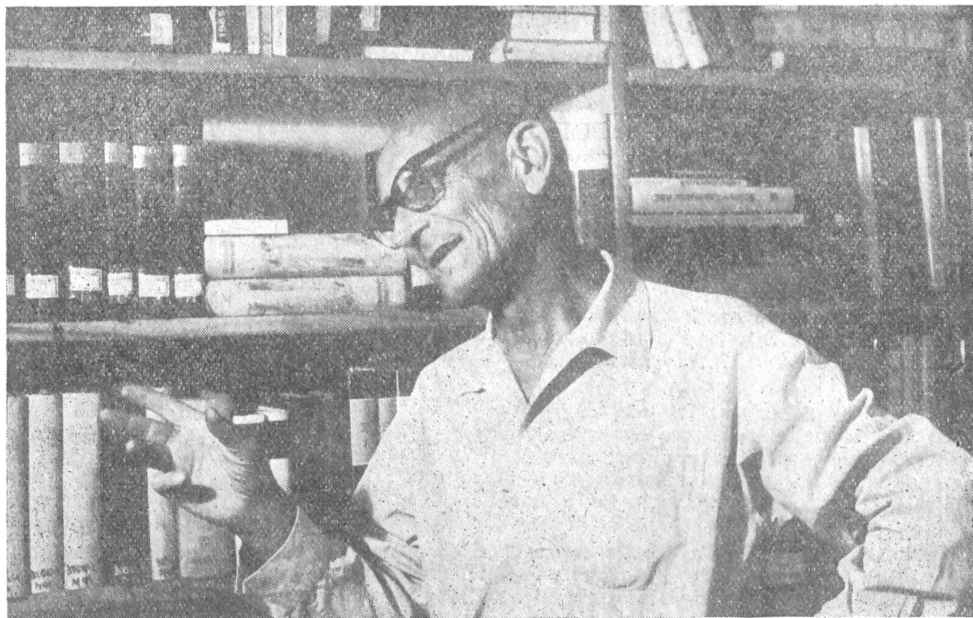
— ... eddig nem mondtam még el senkinek, neked most elmondom. Tudod, mit csináltam az első években? Beszélhetek neked, hogy ennyi és ennyi százalék legyen a szakkönyv, ennyi a szép irodalom, én ötven-hatvan százalékban

gyermek- és ifjúsági könyveket rendeltem, amikor már önállóan vásárolhattam.

Lapozgatás az albumban

— Mert valahol el kellett kezdenem. Volt ugyan könyvtárszoba, amikor átvettem, szekrények is, könyvek is, olvasók is jöttek. Csak mindezt valahogy úgy kellett megszerveznem, hogy *nekem is örömöm legyen benne*. Hát én ezzel kezdtem: az iskolásokkal, és az ifjúságim *gyermekkönyvek „szabálytalan”* rendelésével folytattam. Ahogy az ember a facsemétét elülteti, azután megvédi a törzsét a nyúlragástól, alakítgatja a koronát, permetez, s a fa egyszerűen virágba borul, meghozza az első termést. Enélkül az öröm nélkül nincs is értelmes emberi munka — mondja.

A kezdés időpontja 1953 novembere. Ekkor veszi át elődjétől a mágocsi népkönyvtárat. A könyveket természetesen letétbe, a sásdi járási könyvtártól kapja. A felszabadulás 10. évfordulójára elnyeri a „Baranya legjobb népkönyvtára” kitüntető címet, és 1957-ben (!) az iskola

Csutora Ferenc felv.

folyosóján és a könyvtárban is tanulmányozhatják a kis olvasók a kifüggesztett *tantárgyi bibliográfiákat*. És Tarnai Nándor körül gyerekek, gyerekek és akkor-kák is, hogy a lábuk le sem ér a székről, ha nagyritkán felülnek rá. Mert sokkal kedvesebb hely ennél a könyvtár szönyege. Ott lehet igazából egy-egy könyvnek „nekihasalni”.

Azután az általános iskolából kirajzának az elsők, akiket nemcsak a tanár, hanem a könyvtáros is nevelt, oktatott. S akik középiskolába készülnek, a nyári szünetekben már azok között a könyvek között válogatnak, amelyek szeptembertől „kötelező olvasmány” címkét kapnak irodalomórán. S ez időtől kezdve így megy minden esztendőben. Míg le nem érettségiznek. Közben a sor az újból és újból kirajzottakkal újra töltődik. S az általános iskolások helyére pedig felzárkózik a *szőnyegen könyöklő generáció*.

S akik nem tanulnak tovább? Más könyvtári foglalkozásokon ott vannak a középiskolások között. Hát rádiót is lehet otthon barkácsolni — hajolnak össze hárman a könyvtárban és valamelyik kert mögötti gyümölcsös fűvén már öten hasalnak. Igaz, csak detektoros készülék, de másmitylet a boltban is bárki vehet.

Az 1960-as év nemcsak a könyvtár, hanem a gyerekek életébe is újabb változást hoz. Ez évtől már nem letéti-, hanem önállóan gyarapító községi könyvtárként működik és a tanács évenként

tízezer forintot ad könyvbeszerzésre. Megindul gondos válogatással a kézikönyvtár kialakítása. Leghatásosabb propaganda a könyv — valljuk —, s tulajdonképpen ezt valósítja meg Tarnai Nándor: minél több könyvet, minél nagyobb választékot az ifjúságnak, hogy *a könyvvel való találkozás öröme szellemi éhséggé váljék*. S hogy könyvrendelése mennyire átgondolt és a „cél” érdekében történt, ezt éppen átmeneti, időszakos jellege bizonyítja. Az arányok az évek folyamán végül is rendeződnek és kialakul az állomány helyeseltető aránya: ismeretterjesztő és szakirodalom 32,8, szépirodalom 40,3, gyermek- és ifjúsági irodalom 26,9%.

S van még egy állománycsoport, amelynek felújítását szükségesnek tartja ebben az időben. Cikket is írt erről (Könyvtáros, 1962. 7. sz.), elolvasni még ma is érdemes: „Szövetkezeti tagjaink nagyüzemi dolgozókká válásához szükség van szakmai tudásuk fejlesztésére, amelybe mint könyvtáros én is bekapcsolódom... A beszerzésnél felhasználom az Országos Mezőgazdasági Könyvtár ajánló bibliográfiáját...”

S van ennek az albumnak egy olyan része is, amelyik a könyvtáros népművelő munkáját közvetlenebbül dokumentálja. Nem könyvekről, polcokról, asztalokról, fotelokról, függönyökről és önfeláldozóan, egy kicsit „beállítottan” olvasó emberekről készültek a képek, hanem

otthoni környezetben. S nem a „kosaras” korszakban. Napjainkban.

A pedagógusok családlátogatásokat „végeznek”, a mágocsi könyvtáros a „visszajelentés” egyik formájának nevezi e munkát. Mert a könyvtárban kölcsönzéskor pár szóval lehet tájékozódni, hogy valaki elolvasta-e a könyvet. Ennél a „visszajelentésnél” a könyv is, olvasó is „vizsgálják”: lehet-e, a szakkönyvet hasznosítani és hogyan hasznosította az olvasó? Veteményes, virágos kertek, gyümölcsösök, szőlők, lugasok, háztáji tyúk-farmok, lakberendezések vallanak az eredményről. S persze a látogatás alkalmával sok mindenről lehet beszélgetni.

Nem hiszem, hogy széles körben alkalmazható lenne e módszer. Csak azok a könyvtárosok valósíthatják meg, akik fel tudnak oldódni a közösségben. Akik a tekintetek „színéből” is meglátják a tennivalót.

— Látod ezt a kis csitrit, ezt a copfost? — mutat az album egyik képe. — A napokban bejön, szép fiatalasszony már, válogat az új könyvek között. Azonnal megláttam, hogy babát vár, pedig még csak a „nézésén” látszik. Odamegyek a polchoz, és szó nélkül eléje teszem a két könyvet. Ó, Nándi bácsi — kezd el pirulni — hát már maga is tudja, nagyon köszönöm.

De nemcsak a lakosság művelődési igényével hanem önmagával, munkájával szemben is magas követelményeket támaszt. 1964-ben tiszteletdíjas könyvtárosként megszerzi a középfokú szakképesítést. S hogy miként hasznosítja a tanultakat, erről katalógusai is vallanak. Jó volt előszedni ezt az albumot! Micsoda idők! S de hasznos volt az a tanácskönyvtári megbízatás! Nemcsak Somogy, Tolna, Baranya megyei és járási könyvtárainak, a szakszervezeti hálózatnak, a Pécsi Egyetemi Könyvtárnak munkatársai szerezhettek egyszakos középfokú képesítést, hanem tiszteletdíjas községi könyvtáros is. Nem volna hát érdemes ezt az oktatási módot felújítani akár átmenetileg is?

Az album valamennyi képének, emlékének felidézése reménytelen vállalkozás lenne. A fontosabbakról — de hát melyik nem volt fontos? — azonban meg kell emlékezni, ha csak pár szóban is: a „szombat esti összejövetelekről”, amikor a szövetkezeti problémákról, községfejlesztésről beszélgettek, vitatkoztattak.

meg a világ folyásáról — s közben a könyvtáros „degeszre tömött” aktatáskájából előkerültek a könyvek —, továbbá a művelődési ház irodalmi színpadáról vagy az ifjúsági klubnak kiadott kézikönyvekről, a tizenöt cigány olvasóról (a lakosság 15%-a cigány, zárt településük felbomlásában van), a KISZ-ről, a gépállomás ifjúmunkásairól, akik társadalmi munkában sokat segítettek a könyvtár berendezésében, a rendezvényekről, a tapasztalatok átadásáról. S a „gyógykúráról”, amikor a betegek, lábadozók — hiszen az orvos is jó ismerőse, barátja Tarnai Nándornak — „lebilincselő” olvasmányt kapnak.

S hogy bírta mindezt idővel, energiával? — Megszállott, a *lobogva égők* közül való.

Néhány számadat és a jövő

A hajdani népkönyvtár lakosonkénti 0,2 kötetes állománnyal működött, 1953-ban 195 olvasója volt, a lakosság 5,6%-a. 1960-ban már 15,2, 1965-ben 20,9 és 1970-ben 22 százalék a könyvtári tagok száma. A 706 olvasó közül 40,5% 14 éves és fiatalabb, 26% a 15—24 éves, 33,5% pedig a 25 éves és idősebb korosztályhoz tartozik. Az olvasók 32,4%-a, illetőleg a 15 év feletti olvasók 54,5%-a a mezőgazdaságban és az iparban dolgozó fizikai munkás. 1970-ben 13 502 könyvet kölcsönöztek, átlag 19,1 kötetet. Az állomány 8594 könyv. Lakosonként 2,6, egy olvasóra 12,1 kötet jut.

A tanács 1960-tól költségvetésében évenként 10 ezer forintot ad könyvbekészítésre. De támogatja a gyarapítást a fejlesztési alapról is. Amikor átadta a Takarékszövetkezet volt helyiségeit könyvtári célokra, 60 ezer forintot fordított a berendezésre. A könyvtár otthona a *község középpontjában* van és tovább bővíthető.

A sádsi járás 15 éves körzetesítési terve Mágocson 1973 végére *körzeti könyvtár* szervezését irányozza elő. Mágocs, Alsómocsolád, Nagyhajmás, Mekényes, Bikal településük lakossága összesen 6412 fő, s a jelenlegi könyvtári állományuk 15 ezer kötet. A mágocsiakat nemcsak településük nagyságrendje, hanem a községükben immár tizenhét éve folyó könyvtári munka „hagyományai” is kötelezik a központi feladatok ellátásának vállalására.

Pál József

Könyvtáratatás Mohácson és Lábatlanban

Augusztus 20-nak szép hagyománya, hogy ezt a napot az ország új létesítmények felavatásával is ünnepli. Az elmúlt években az ünnephez kapcsolódó avatások sorában mindig volt könyvtáratatás, s ez a jó szokás az idén is folytatódott: a könyvtárügy két nagyobb új objektum megnyitásával ünneptek, a mohácsi városi-járási és a lábatlani községi könyvtárával. Mindkét könyvtár felavatása szép ünnepség keretében történt.

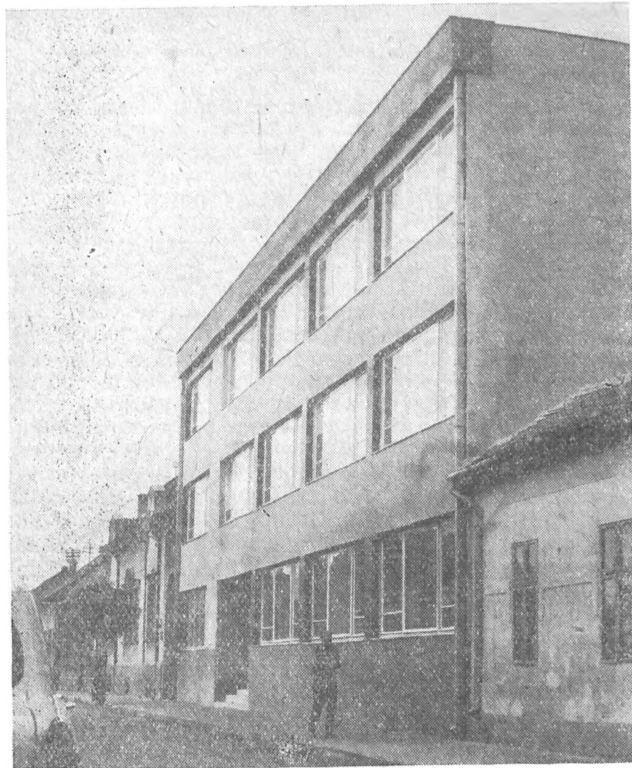
Mohácson Baranya megye, a járás és a város párt- és tanácsi vezetőinek jelenlétében *Garamvölgyi József* művelődési miniszterhelyettes adta át az új intézményt. A kórusművekből, valamint vers- és prózamondásból (Vörösmarty, Kosztolányi) összeállított műsor után *Pálkuti Keresztély*, a városi tanács elnöke mutatta be az olvasók új otthonát: Beszédében megemlékezett a könyvtár névadójáról is, a város szülöttéről, *Mohácsi Jenőről*, aki író, költő, de elsősorban műfordító volt: A Bánk bán-t, a Csongor és Tündé-t és Az ember tragédiáját ül-

tette át német nyelvre. A németek által 1944-ben elpusztított költő emléktáblája, *Szabó Gábor* domborműve a könyvtár külső falát díszíti. A városi tanács elnöke felhívta a figyelmet az új intézmény megnövekedett kulturális lehetőségeire is. (A megnyitás idejére állították össze és mutatták be Szentesi Flóriánnak, a Kisgrafika Barátok Köre pécsi titkárának 16 országból származó ex libris kollekcióját és a Pécsi Megyei Könyvtár „Szép magyar könyvek” címmel készített válogatását.) Hangsúlyozta a könyvtár szerepét a nemzetiségi lakosság kulturális ellátásában, és külön kiemelte területi feladatait: *meg kell tartania járási jellegét is a városi mellett.*

Garamvölgyi József ünnepi beszédében jelképesnek, de egyben a könyvtár feladataira is utalónak nevezte azt a tényt, hogy építése 1970 áprilisában, a felszabadulási évforduló és a Lenin centenárium napjaiban kezdődött meg, felavatására pedig az alkotmány ünnepének időszakában került sor. Idézte

Krupszkája szavait — „Ha tisztelni akarjátok *Vlagyimir Iljics* nevét, építetek bölcsődéket, óvodákat, lakóházakat, iskolákat, könyvtárakat, gyógyszerházakat, kórházakat, gyermekotthonokat” — hangsúlyozván, hogy az iskolákkal egy sorban szereplő könyvtárak építése a könyvtárak fontos kulturális missziója következtében méltó emlékezés Leninre, a lenini évfordulóra. Hasonló, nagy jelentőségű megemlékezésnek tekinthető a felszabadulási emlékkönyvtár mozgalom is, amelynek keretében a mohácsi járásban két intézmény épült, mégpedig a 600 lakosú *Kátolyban*, valamint *Újmohácson*. A miniszterhelyettes külön felhívta a figyelmet arra a felelősségteljes szerepre, amelyet a könyvtárnak a nemzetiségi lakosság anyanyelvi kultúrájának ápolásában kell vállalnia.

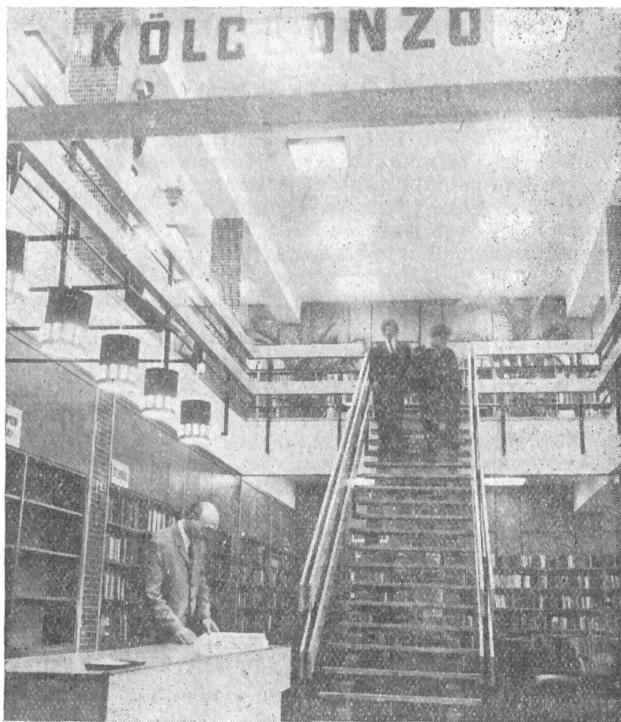
Az új épületről röviden a következőket mondhatjuk el: A város központi részén, egy csendesebb mellékutcában, a volt zsinagóga helyére, építette a váro-

A Mohácsi Városi-Járási Könyvtár homlokzata

si tanács, s a berendezéssel együtt 6 millió forintba került. A háromszintes épület kiemelkedik a földszintes öreg házak közül, vele szemben kis, parkosított terület van, rajta a fasizmus által elpusztítottak emlékműve.. A könyvtár alapterülete 880 m². A földszinten a 140 m²-es gyermekkönyvtáron kívül iroda, raktár, a kazánház, a zuhanyozó és az eszpresszógéppel is ellátott ruhatár található, a második szinten a dohányzó, hírlapolvasó, a leendő zenei részleg terme, a feldolgozó és a másik raktár, továbbá a felnőttek könyvtárának egyik része. Ugyanis innen lépcső vezet fel a részben galériát alkotó harmadik szintre. Ennek hangulatos terében folytatódik a felnőttek könyvtára, s e szinten egy 28 m²-es helyiség is található, amelyet egyelőre irodának használnak. A felnőttek részlege szőnyegpadlós, az ide belépők a múzeumokban, képtárakban használt lábbelikhez hasonló papucsot húznak lábukra.

A mohácsi faroslemezről készült falborítások, a szőnyegpadló, a függönyök, a mozaikkal borított tartóoszlopok és a bútorzat színei (noha a régi könyvtár bútorait is felhasználták) jó összhangban vannak; a belső tér otthonos, esztétikus. Az építést végző helyi szövetkezet jó munkát végzett — állapították meg a könyvtár első vendégei. A könyvtáros látogató azonban mind a *funkcionális térkialakításban*, mind a berendezésben talál kifogásolni valókat. Ezek alapos elemzését a szakkritika elfogja végezni. Itt csak annyit jegyzünk meg, hogy valamennyi szakszerűtlenség kiküszöbölhető lett volna, ha a tervezés nem „titokban” történik, és a programkészítésbe bevonják a Könyvtártudományi és Módszertani Központot. A szakemberek fenntartásai azonban az olvasókat kevésbé foglalkoztatják: ők nagy örömmel vették birtokba új otthonukat, amely valóban nagyon szép, *állja a külföldi összehasonlítás mércéjét is!* Ráadásul a tartalmas állomány, a 46 000 kötet könyv és a több mint 200 újság, folyóirat gazdag választékot kínál még a város értelmiségének is. Ezért remélik a város vezetői, hogy a régebbi könyvtárt csak gyéren látogató értelmiségiek tömegesen fogják felfedezni a könyvtár „kincses-

A felnőtt részleg a galériával (Erb János felvétele)

tárát”. E sorok írója pedig a szép könyvtár látán nyugodtan ajánlhatott fel fogadást arra, hogy legalább ezer új taggal növekszik egy esztendő alatt az olvasótábor. Az ország hasonló könyvtárainak eredményeit ismerve bizonyos benne: pénze nem forog veszélyben.

Pontosan tíz nappal a mohácsi avatás előtt került sor a *látatlan könyvtár* új épületének átadására. Az alkotmánynap ünnepséggel összekapcsolt könyvtáravatáson a nagyközségi tanács elnöke, *Bugány Imre* mondott beszédet, a műsort pedig a tatabányai bányász irodalmi színpad és az esztergomi Monteverdi kórus adta. E könyvtár fényképeit lapunk borítóján közöljük. A képek bizonyága szerint is szép intézményt építettek a látatlanok a „Száz falu — száz könyvtár” mozgalom keretében. A dombra kúszó régi-régi házsorok közé ékelt új épület nincs ugyan a község szívében, de közelében lakótelep épül, vonzásába kb. 3000 lakos fog tartozni. A most 5500 kötetes könyvtárt a község régi művelődési otthonában levő, 2000 kötetes fiókkönyvtár egészíti ki. Az 1,5 millió forintból készült épület előterébe lépve a látogató két irányba indulhat: a jobb oldali szárnyban található a 126 m² alapterületű, kellemes, ízlésesen berende-

zett, szabadpolcos terem, amelyben a felnőttek és a gyermekek részlegét, valamint a közjük eső újság- és folyóirat-olvasót (68 periodikájuk van!) csupán a bútorokkal választották el egymástól. E teremhez — a két végén — fallal elválasztott kisebb helyiségek csatlakoznak: az iroda, illetve a feldolgozó-raktár. (Alapterületük 12 és 22,5 m².) A folyosószerű előtér másik oldalán a 68,5 m²-es klubterem helyezkedik el, mögötte pedig a mosdóhelyiségek tömbje. Külön klubteremre azért volt szükség, mert kisebb gyűlések, összejövetelek rendezésére más alkalmas terem nincs.

Az intézményben főhivatású könyvtáros tevékenykedik. A község művelődés-ügyének vezetői feladatai közé sorolták az ifjúsági klubélet kialakítását és azt is, hogy a klubtermet alkalmanként a különböző összejövetelek rendelkezésére bocsássa. Mindezt a könyvtáros bátran vállalhatja, sőt a jól képzett főhivatású könyvtáros — amint az ország különböző könyvtáraiból vett példák sokasága bizonyítja — ennél sokkal többet vállal és

teljesít is: például helyismereti-helytörténeti gyűjtést, feltárást, propagandát, zenei részleg működtetését és zenei ismeretterjesztő tevékenységet, újságokra, folyóiratokra alapozott politikai rendezvények (újságíró-olvasó találkozók, szerkesztőségek-olvasók találkozói), író-olvasó találkozók szervezését, irodalmi estek rendezését, művelődési-irodalmi körök, klubok irányítását, s valamennyihez esetenként kiállítások összeállítását is. A felsorolt feladatok azonban nem lépnek ki a korszerűen értelmezett könyvtárosi tevékenység köréből, hanem a kellő tárgyi adottságokkal rendelkező, hivatásos könyvtáros vezette könyvtárak információs-nevelő munkájának lényegéből, szelleméből következnek. Éppen ezért *nem értjük, miért kellett az 5400 lakosú nagyközség könyvtárát az 1500 lakosnál kevesebb lélekszámú falvak testére szabott „klubkönyvtár” kategóriába sorolni, s ezzel a folyószámlás gazdálkodási rendszer ingoványos talajára állítani?*

Gerő Gyula

iskola és könyvtár

Olvasóvá nevelés a dolgozók általános iskoláiban

A ma emberének képzése, tanulása egyetlen iskolatípusban sem ér véget az iskola elvégzésével, hanem a szerzett szellemi javaknak újratermelésére, tervszerű „karbantartására”, helyenként pedig felújítására van szükség.

A permanens képzés szükségességének szem előtt tartásával „Tájékozódás a jelenünkben” címmel a fővárosi dolgozók általános iskoláiban *új tantárgyat vezetünk be*, amellyel a felnőtt tanulók számára kívánunk hasznos alapokat nyújtani az egyéni önműveléshez.

Az új tantárgyat a XIV., Május 1. út 23. szám alatti dolgozók általános iskolájában egyelőre csak egy 8. osztályban vezettük be, s az elmúlt tanévben a tantárgyi foglalkozások keretében kérdőíven megvizsgáltuk a tanulók olvasási szokásait is. A válaszokból kitűnt, hogy 24 tanuló közül 21 vallja magát olvasónak. Témakörök szerint 19 tanuló a romantikus történelmi regényeket említette meg olyanoknak, amelyek a legnagyobb élményt jelentik számára. Így pl. Jókait

8, Gárdonyit 5, Mórát 6 tanuló nevezte meg. Az olvasás értékét azonban erősen kétségessé teszi az a tény, hogy az említett művek egytől egyig filmváltozatban is hozzáférhetők voltak.

Honnan szerzi be olvasni való könyveit? Erre a 21 tanuló közül csak egy nevezte meg a Szabó Ervin Könyvtárát. Az üzemi könyvtárakkal sem volt kedvezőbb a helyzet. Sokan azt sem tudták, hogy vállalatuknál létezik-e ilyesmi.

A könyvek beszerzési forrásának körülbelül 50%-ban a vásárlást tüntették fel. „Ki vagy mi hívja fel figyelmét arra, melyik könyvet vásárolja meg?” — erre szinte egyértelműen az üzemi könyvtér-tesztőt említették meg. Ismeretes volt előttünk azonban, hogy a tanulók a könyvet ezért vagy azért *megveszik ugyan, de nem olvassák el*. Számukra a könyv ma még jobbra csak lakásdíszítő, dekoratív elem. Célszerűnek látszott tehát az első lépést az olvasás felé közösen megtenni, annál is inkább, mert *a felnőtt tanulók esetében a család mint kultúra-*

közvetítő kimaradt. Kimaradt azonban az iskola is az olvasásra nevelésből, s ezt a munkát, ha elkésve is, de az iskolának kell vállalnia.

Könyvtár az ismeretszerzés szolgálatában

Az iskolai zártkörű foglalkozások feloldásának első lépése közös könyvtárlátogatás volt. A XIV., Kerepesi út 79. sz. alatti Szabó Ervin gyermekkönyvtárt kerestük fel. A könyvtár vezetője vállalta, hogy a fáradt embereket, akik az iskolai tankönyvekkel birkóznak és a vizsgakötelezettségeik miatt nem barátként, hanem egy kicsit ellenségesen szemlélik a könyveket, közelebb hozza a könyvek világához.

A látogatásban részt vett tanulók 60%-a 20—25 év közötti életkorú, a többi 20 év alatti volt. Közülük ketten már korábban is jártak könyvtárban, de a többség számára a könyvtár teljesen új, ismeretlen világ, élményforrás volt.

Természetesen a belépés percétől kezdve mindent, amit ott láttak vagy hallottak, rögzíteniük kellett a tantárggyal kapcsolatos munkafüzetükbe.

A látogatás első programpontjaként a könyvtár vezetője ismertette a könyvtár rendeltetését. A könyvtárhálózat rendszerét, a könyvek számát, a decimális szakozást és a katalógusokat. Sor került olyan alapvető fogalmak meghatározására, mint a szépirodalom, az ismeretterjesztő, a tudományos stb. irodalom. A könyvtáros kiemelt a könyvek tömegéből egy-egy művet, felmutatta, kommentárt fűzött az író személyéhez, beszélt a könyvről, annak szépségéről stb.

A felnőtt tanulóknál az alkalmazott módszer szerencsésnek bizonyult. Ismeretes, hogy számukra a tárgyi valóság, ha az nem esik emocionális tényekkel egybe, az esetek többségében önmagában még semmi „érdekeset” nem jelent. A felnőtt tanulók tájékozódási képességei korlátozottak. Ha figyelmüket nem hívják fel a dolgokra, ha valamit „csak” látnak, hallanak, érzékelnek, nem kérnek róluk felvilágosító magyarázatot. Információik sekélyesek, bizonytalanok, az eltévedés veszélye áll fenn náluk. Eltévedésükért viszont szégyellnék magukat, ezért legtöbbször meg sem próbál tájékozódni.

Figyelembe véve gátlásait, félszegségüket, bizonytalanságukat, ismeretszerzési utunkat nem véletlenül kezdtük meg gyermekkönyvtárban. Számításba vettük, hogy nem szabad elképeszteni és megriasztani őket az új információk nagy mennyiségével, hanem olyan területre kell őket vinni, amelyen belül már a valamire való emlékezés motívuma is megjelenhet. A könyvekkel való találkozást ezért kezdtük az ifjúsági könyvekkel. Az indítás kedvező volt. A fiatalok arcán, szemében az emlékezés eleven fénye villant meg egy-egy könyvnek a látásakor. Hasonlóképpen az idősebbek egész magatartása büszkeséggel vegyes megelégedést sugárzott, mert ezek a könyvek már az ő gyermekeik polcán sorakoznak.

A felnőttek irodalmánál időzve minden ott talált jelesebb irodalmi műről említés történt, de nem az adatok lexikális felsorolásával, hanem sokkal inkább a tartalmi vonatkozások kiemelésével.

Mivel azonban könyvtárlátogatásunk tulajdonképpeni célja az önművelődéshez szükséges készségeknek és jártasságoknak elsajátítása volt, a könyvtár belső világának megismertetése után a kézikönyvek, lexikonok ismertetése és kezelésük megtanítása következett. Mindezekelőtt ismertettük a kézikönyvek fajtáit, elrendezésüket, a név- és tárgymutatók szerepét, jelentőségét. Ez utóbbiak kezelését először közösen végeztük, majd egy-egy tanulónak egyedül kellett különböző adatokat kikeresnie. A közösen végzett munka jó alapokat teremtett az egyéni munkához. A cél az volt, hogy a tanulókat úgy juttassuk el ismeretekhez, hogy az számukra ne valamiféle tanári okoskodással kiereszkolt munkavégzés legyen, hanem élményt nyújtson.

A megbízást *mindenki egyénileg* kapta, mindenkinek más és más adatot kellett gyűjtenie. Például: Vegye a polcra azt a könyvet, amelyikben — véleménye szerint adatot talál Erkel Ferencről; Keresse ki a megfelelő kézi-

**Mindennemű
könyvkötészeti munkát
rövid határidőre
vállalunk.
Keszthely és Vidéke
Fény-Szöv.
könyvkötő részlege
KESZTHELY
Postai szállítással is!**

könyvből az Országház leírását; Gyűjtőn műszaki adatokat az Eiffel-toronyról.

A feladatnak a tanulók nagy izgalommal, időt és fáradságot feledve láttak hozzá. Helyenként azonban segítség kellett, mert az ABC nem-tudása cselekvő készségüket megbénította. A könyvnek, mint forrásnak a megjelölését (az oldal-számot is) fel kellett tüntetniök és ez a megbízatás csak fokozta felelősségérzetüket.

Életükben először jutottak el úgy egy kézikönyvhöz, lexikonhoz, hogy már azt is tudták, mit és hogyan kell abban megkeresni.

Mit jelentett a tanulóknak a könyvtár?

A könyvtárlátogatás sikeréről, annak szemet-lelket megnyitó erejéről hadd idézzük az ő szavait, amelyekkel egy héttel a könyvtárlátogatás után feltett „visszaigazoló” kérdéseinkre válaszoltak.

E. B. 29 éves raktári kiadó: „Jártam már a Szabó Ervin Könyvtárban, de most tudtam csak meg, *hogyan lehet egy könyvet magamtól is megkeresni*, kiválasztani.”

Cs. A.-né 46 éves felszolgáló: „Még eddig sohasem jártam hasonló helyen, de most már magamtól is *el merek menni*, mert tudom, hogyan kell tájékozódni.”

K. J. 37 éves villanyszerelő: „Úgy érzem, hogy *még sokszor* kellene ilyen látogatást szervezni azért, hogy mindent meg tudjunk jegyezni.”

S. I.-né 27 éves raktári kiadó: „Eddig is szerettem volna már elmenni a könyvtárba, de szégyelltem, *meglátnák rajtam, hogy teljesen kezdő vagyok.*”

Arra a kérdésre, hogyan vannak a könyvek csoportosítva és egy-egy csoporton belül milyen témájú könyveket találunk, csak körülbelül 50%-ban kaptunk megfelelő választ.

Volt-e valamilyen gyakorlati haszna a könyvtárlátogatásnak?

S. M. 16 éves kisegítő nővér (aki a nem-olvasók kategóriájába tartozik) az alábbi választ adta: „A könyvtárban sok hasznos dolgot tanultam meg, pl. azt is, hogyan kell kikeresni valamilyen adatot, ha kíváncsi vagyok rá. *Ezt eddig el sem tudtam képzelni.* Azt hittem, egy egészen vastag könyvet kell ahhoz végigolvasni, hogy megtudjak valamit valakiről vagy valamiről.

A visszaigazoló kérdések között már meg mertünk kockáztatni ilyen kérdéseket is: „Hogyan keresné ki és milyen kézikönyvből az alábbi adatokat: Csók István; Barokk építészeti; Villamos stb.” A válaszok szinte kivétel nélkül azt bi-

zonyították, hogy az egyszer járt út jelzőtábláit megfigyelték, jelzéseit felismerik és helyes irányba indulnának el.

Látható és láthatatlan eredmények

A könyvtárlátogatás kézzel fogható eredményei közé tartozott, hogy a legközelebbi alkalommal a könyvtárban látott könyvek közül megvásárolták Kodolányi, Németh L., Illyés egy-egy művét. Volt olyan tanuló is, aki beiratkozott a lakásához legközelebbi Szabó Ervin Könyvtárba és onnan hozott magával könyvet, mondván, hogy Kandó Kálmánról gyűjtött adatot, de többet szeretne róla tudni, mint amennyit a lexikon adott.

Ezek a dolgok, az ő kedvük és lelkesedésük adta az ötletet ahhoz, hogy eredeti elgondolásaim mellett a feldolgozás körét tovább bővítem. Megbeszéltem velük, hogy az évvégi vizsgadolgozatot mindenki önállóan, a lehető legtöbb forrásmunka felhasználásával készíti el. Tisztában vagyok a megterhelés súlyával, de így látom elérhetőnek, hogy *újra és újra „bekényszerítsem” őket a könyvtárba*, hiszen egyszeri látogatásunknak csak így lehet mélyebb értelme, távolabbi eredménye. Egyebek között ilyen témákat kaptak feldolgozásra: Mit tud Erkel Ferencről, annak zenei munkásságáról? — Ismertesse Károlyi Mihálynak az 1918-as polgári demokratikus forradalom alatti tevékenységét.

Az adatok gyűjtéséhez a tanulók minden irányító és tárgyi segítséget megkaphatnak.

Az új tantárgy adta kereteken belül megvan a lehetőségünk arra, hogy a megkezdett utat (esetleges módosításokkal) tovább folytassuk.

Ennek a programnak a megvalósításához azonban célszerűnek látszik, hogy az iskola és a könyvtár a továbbiakban **szorosabb együttműködést** valósítson meg. Erre vonatkozóan szeretnék egy pár javaslatot tenni:

1. Az osztályfőnök a dolgozók iskolájába beiratkozott tanulókról az év elején készítsen felmérést (két példányban), amely tartalmazza a tanulók olvasottságát, érdeklődési területüket, a tanulással kapcsolatos elképzeléseiket. A felmérés egyik példányát adja át a könyvtárosnak. Ezzel kettős célt szolgál: egyrészt ráirányítaná a könyvtár figyelmét egy-egy tanuló olvasottságára, érdeklődési körére; másrészt felhívna a figyelmet azokra a tanulóokra, akiknek életéből a könyv mint ismeretszerzési forrás éleve kimaradt.

2. Szervezzen az iskola a tanév elején a fentiekhez hasonló *könyvtárlátogatást*, amikor is mód és lehetőség nyílik arra, hogy a könyvtár a már birtokában levő

felmérések ismeretében közelítse meg a tanulókat.

3. A könyvtár időnként *hívja meg a tanulókat* (névre szóló meghívóval) egy-egy olyan előadásra, amely érdekes lehet számukra.

4. A könyvtár kísérfje figyelemmel (tanári együttműködéssel), hogy a tantervi anyag elvégzésében hol tart az iskola,

és a tananyaghoz igazodó olvasmányos munkákra hívja fel a figyelmet. Ugyanezt tegye meg egy-egy népszerűbb munka megjelenésekor is.

5. Keresse meg az *iskolát befejezőket* és igyekezzék őket bevonni a rendszeres olvasók táborába.

N é m e t h M a g d a

Könyvtárközpontú iskolákat!

A *Könyvtáros* 1971. 7. számában *Walleshausen Gyula*: Pedagógus könyvtárosokat! c. írásában javasolja a könyvtáros szak bevezetését a tanárképző főiskolán. Nem tudom, folynak-e ilyen előkészületek, de Walleshausen Gyulával ellentétben én nem tartom szükségesnek a könyvtáros szak bevezetését. Erre felső- és középfokon megvannak az intézmények, amelyeknek az a feladatuk, hogy könyvtárosokat képezzenek. Nekem az a véleményem, hogy *egészen más dolog* könyvtárosokat képezni és egészen más a pedagógusok, a mérnökök, az orvosok stb. ismereteit szakirodalmi és könyvtárhasználati tudnivalókkal bővíteni.

A szakirodalmi forrásismeretek egyetemi oktatásának bevezetését a 169/1966. MM. számú utasítás alapozta meg, amely előírta, hogy a műszaki egyetemeken, a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetemen, valamint a tudományegyetemek természettudományi karain feléves tárgyként oktatni kell a szakirodalmi forrásismeretet. Az egyetemeken az oktatás célja, hogy a hallgatók tájékozódjanak a képzésük szakterületéhez tartozó tudományágak legfontosabb irodalmi forrásairól és megismerjék a könyvtárak használatának, a szakirodalom kutatásának módját, eszközeit, a tudományos- és szakkönyvtárak szolgáltatásait. E szerint tehát a szakirodalmi forrásismeret egyetemi oktatásának sem az a célja, hogy egyben mérnök-, orvos- vagy közgazdász-könyvtárosokat képezzenek.

A tanárképző főiskolák esetében is helyesebbnek látnám azt a felfogást, amely azt vallja, hogy a stúdium célja a tanárjelölteket olyan ismeretek birtokába juttatni, amelyeket tanulmányaik során, majd később oktató-nevelő munkájukban, önképzésükben hasznosíthatnak. Ha az iskolában könyvtárosi megbízást kapnak majd, ezek birtokában jobban eligazodnak a könyvtárosi teendőkben is.

(Más kérdés, hogy szerencsés megoldás volt-e a könyvtárosok képzésének jelenlegi intézményeit létrehozni, vagy *ésszerűbb és kifizetődőbb lett volna a pedagógiai, majd később a tanárképző főiskolákon képezni a könyvtárosokat?* Utólag azonban, azt hiszem, ezen teljesen felesleges rágódni.)

Perkins Ralph: *The prospective teacher's knowledge of library fundamentals* (New York, London, 1965) c. könyvében kísérletekkel igazolta azt a feltevést, mely szerint a tanárjelöltek nem tudnak úgy tájékozódni a könyvtárban, ahogy részben tanulmányaik miatt, részben későbbi tanári pályájuk eredményes betöltése miatt szükséges. Az író siralmasnak minősíti e tekintetben az Amerikai Egyesült Államok nevelőinek felkészültségét s meg akarja győzni a nevelőket a könyvtári alapismeretek szükségességéről és arról, hogy a *jövő iskolájának könyvtárközpontúvá kell válnia*.

Ha valaki kézbe veszi a tanárképző főiskolák számára készült hivatalos tantervet (Tanterv a tanárképző főiskolák számára, Bp. 1970.), abból megállapíthatja, hogy tantervi kívánalom a szakirodalmi és könyvtárhasználati ismeretek oktatása a didaktika keretében. (Féléves stúdium 6 órában!)

E szerint tehát a pedagógusképző intézményeknél is megkezdődik a tanárjelöltek ilyen irányú ismereteinek bővítése. A tanterv a feladatot így fogalmazza meg: „Tájékoztatás a képzés szakterületéhez tartozó tudományágak legfontosabb forrásairól, a jelentős műszaki-tudományos és szakkönyvtárak szolgáltatásairól; a könyvtárak használati módjának, a szakirodalom kutatási módszereinek, eszközeinek megismerése.”

A tananyag: Könyv-könyvtár-korszerű nevelés. A szakirodalmi tájékozódás. A könyv szerepe az oktatási folyamatban. A szakirodalmi tájékozódás folyamata és lehetősége. A kutatómunka technikai kérdései. A bibliográfiai tájékoztatás jel-

lege és formái; funkciója. A bibliográfia fajtái. A dokumentáció fogalma; szakirodalmi dokumentáció. Egyéb források: lexikonok, enciklopédiák, szótárak, adattárak, kézikönyvek stb. Folyóiratközlemények és a folyóiratok repertóriumai. Indexek. Könyvtári hálózatunk. A legfontosabb magyar könyvtárak. Iskolai könyvtárak.

A tanterv a képzés egész folyamára elosztva gyakorlatot is előír a különböző könyvtári tevékenységekben való részvétel kötelezettségével.

A tanárjelöltek szakirodalom-használatra való nevelése során nem hagyhatók figyelmen kívül az adott intézmények könyvtárai. Eppen ezért fontos feladatnak tartom a *pedagógusképző intézmények könyvtárainak és tevékenységüknek az eddiginél gyorsabb ütemű fejlesztését.*

A korszerűsítés valóban azt kívánja, hogy a könyvtár jól működő bázisa legyen olyan szakemberek képzésének, akik készséggel rendelkeznek a pedagógiában és választott szaktárgyukban az önálló tájékozódásra és a folyamatos önképzésre. Ehhez pedig az szükséges, hogy a pedagógusképző intézmények könyvtára olyaná váljék, mely az oktatás igényeihez rugalmasan alkalmazkodva, jól megválogatott és feltárt állományával, technikai berendezésével, korszerű és színvonalas szolgáltatásaival, jól képzett, egy-egy tudományterületen jártas könyvtárosaival szervesen beépül az oktatási folyamatba.

A Pécsi Tanárképző Főiskola az ország egyik legnagyobb pedagógusképző intézménye. Könyvtára vele egyidős, s jelen-

leg 120 000 könyvtári egységet gondoz. A könyvtárosok száma 9 fő, két évvel ezelőtt 6 könyvtáros dolgozott a könyvtárban. A szakirodalmi ismeretek oktatása során a hallgatók gyakorlati tevékenysége elsősorban az adott intézmény könyvtárában történik. Ez pedig azt követeli a könyvtárosoktól, hogy a különböző szaktevékenységeket igyekezzenek megismertetni a hallgatókkal, amire azonban elégtelen személyi ellátottság esetén a napi feladatok elvégzése mellett kevés idő marad.

A tanárjelöltek elé mintaképpen azonban nem a tanárképző főiskola központi könyvtárát kívánjuk állítani, hanem a *gyakorlóiskolai könyvtáraknak kellene mintául szolgálniok* a pedagógusjelölteknek éppúgy, mint az ott folyó nevelő munkának. Ehhez pedig egyebek között az szükséges, hogy a gyakorlóiskolai könyvtárak esztétikus, kulturált elhelyezést kapjanak, és legyen biztosítva a tanulók 10—12%-a számára a helyben-olvasás lehetősége, valamint a legkedvezőbb kölcsönzési idő, a könyvtár mintaszzerű működtetése, a kölcsönzések pedagógiaiailag hasznosítható nyilvántartása, a széles könyvpropaganda, a könyvek felhasználása az oktató-nevelő munka folyamatában.

A könyvtár jó működésének tárgyi oldalán álló helyiség-, felszerelés-, berendezés- stb. gondok egyre égetőbben jelentkeznek, s ezeknek a feltételeknek a megteremtéséért legalább annyira harcolni is kell, mint a jól képzett „tanárkönyvtárosokért”.

Dr. Takács József

Joó Margit ex librisei

A gyermekolvasók érdeklődése az ismeretterjesztő irodalom iránt Nógrádban

Nógrád megyében az utóbbi években a gyermekek által kölcsönzött ismeretterjesztő irodalom forgalma meglehetősen alacsony, 9—10%-os volt. Ezért tűztük ki célul, hogy megyénk gyermekkönyvtáraiban és részlegeiben az ismeretterjesztő művek forgalmát növelni fogjuk. A megfelelő módszer kidolgozására azonban előbb megvizsgáltuk kilenc könyvtárban (2 önálló gyermekkönyvtár, 5 járási könyvtári és 2 községi könyvtári gyermekrészleg) a 10—14 éves gyermekek olvasási szokásait.

Mindegyik könyvtárban megvizsgáltuk a gyermekolvasók rendelkezésére álló ismeretterjesztő könyvek számát, összetételét, elhelyezését, kérdőíveket segítségével próbáltuk megismerni olvasási szokásaikat, s a felmérés hónapjában minden kölcsönzött szakkönyvről a könyvtárosok figyelőlapot írtak, amely a könyvre és olvasására vonatkozó legfontosabb adatokat tartalmazta.

Mit tárt fel a vizsgálat?

Nógrádban a 14 éven aluli *tanulók* 57,6%-a iratkozott be 1970-ben a közművelődési könyvtárakba. A kérdőíveket 517 gyermekolvasó töltötte ki: a válaszból kiderült, hogy a 10—14 éves olvasók 29,4%-a csak egy éve könyvtári tag. Ez az arány csak az V. osztályos olvasóknál volna elfogadható. A VIII. osztályosok között azonban az átlagosnál is magasabb, 30%-os az egy éve olvasók aránya. Nem vizsgáltuk meg, hogy az iskolai könyvtárakat hányan látogatják, de az említett adat mindenképpen nyugtalanító, még akkor is, ha figyelembe vesszük, hogy a tanulók a könyvtárakon kívül más forrásból is könyvhöz juthatnak.

A megkérdezettek 9,5%-a hetenként, 39,6%-a kéthetenként, 50,9%-a három hetenként, vagy ritkábban jár a könyvtárba, 4,5 %-uk egy, 39,2 %-uk két-három könyvet, 56,5%-uk három vagy több könyvet kölcsönöz egy-egy alkalommal. Tehát rendszeresen járnak könyvtárba, és többségük folyamatosan olvas is. Mivel kíváncsiak voltunk arra, hogy az ismeretterjesztő könyvek olvasása milyen mértékben történik ösztönös érdeklődés-

ből, vagy céltudatosan tantárgyakhoz, esetleg szakkörökhöz kapcsolódik-e, megpróbáltuk összehasonlítani a szakköri tagság befolyását az olvasásra. Kiderült, hogy 59,2%-uk jár szakkörre, s a szakköri tagok többsége többféle szakkört is látogat, ismeretterjesztő könyvet mégis csak a megkérdezettek 11%-a olvas rendszeresen, 73,5%-a időnként, sőt 15,5%-uk egyáltalán nem olvas ismeretterjesztő, illetve szakkönyvet. A szakköri tagok és a többi gyermekolvasó között lényeges eltérés nem mutatkozott, s ez azt bizonyítja, hogy a *szakkörök nem eléggé nevelnek a témájukba vágó irodalom olvasására.*

A legnépszerűbb ismeretterjesztő témák iránti érdeklődést tekintve kiugróan magas számmal szerepelnek a történelmi témájú könyvek, majd azok következnek, amelyek tantárgyakhoz kapcsolódnak: a földrajz, a biológia, a fizika, a matematika stb. A ritkábban említett témák között viszont olyanokat is talá-lunk, amelyekről köztudott, hogy a gyermekolvasók körében nagyon is népszerűek. Például az űrhajózás, rádiós, televíziós könyvek, a modellezés irodalma. (Az állományvizsgálat választ adott arra, miért mutatkozik ez így. Az ok: a gyűjtemények kérdéses csoportjainak gyengesége.) A szak- és ismeretterjesztő irodalom olvasási rugói között az alábbi indítékok szerepelnek: „érdekel” (41,7%), „tantárgyanként ezzel ismereteimet bővítem” (36%), „szakköri foglalkozáshoz szükséges” (7,4%). Egyéb célt a gyermekek 14,9%-a jelölt meg.

A kölcsönzött ismeretterjesztő könyvek 18,8%-át tanár, 23,7%-át a könyvtáros, 7,3%-át mások ajánlották. 50,2%-át saját elhatározásból választották. Tehát a gyermekolvasók többsége *magadönti el, melyik könyvet válassza.* S mivel jelentékeny mértékben tantárgyakhoz kapcsolódó céllal olvasnak ismeretterjesztő könyvet, ennek a kérdésnek a vizsgálatánál is felmerül, mennyire szükség van az iskolák és könyvtárak fokozottabb együttműködésére.

A kérdőívekből kitűnt, hogy a gyermekolvasók nemcsak általában a több könyvből szeretnék válogatni a könyvtárakban, hanem külön kérik a szak- és

ismeretterjesztő állomány bővítését. Igénylik továbbá a gyermekfoglalkozásokat is, és kéri, hogy több kötelező olvasmány és tantárgyi ismereteket kiegészítő könyv legyen a könyvtárakban.

Amikor a kívánságokat összevetettük a kilenc könyvtár állományával, kiderült, hogy a gyermekek rendelkezésére álló ismeretterjesztő és szakkönyv állomány kevés és nem megfelelő összetételű. Megfelelő állománnyal csak a salgótarjáni és a nagybáttonyi gyermekkönyvtár rendelkezik. A Balassagyarmati Járási Könyvtár gyermekrészlegében az ismeretterjesztő állomány nem tervszerűen, nem a gyermekolvasók igényeinek, szükségleteinek megfelelően van kialakítva és kevés. Irodalomtörténeti műből például csak egyetlen kötet található benne, és nagyon csekély a tantárgyakhoz kapcsolódó könyveinek száma is. A Kisterenyei Járási Könyvtár gyermekrészlegében az ismeretterjesztő és szakkönyvek száma kevés, de az összetétel viszonylag jobb, mint más könyvtárakban. A Pásztói Járási Könyvtár gyermekrészlegében az összetétel nem megfelelő, mert kevés a tantárgyakhoz kapcsolódó könyv. A Rétvári Járási Könyvtárban is kevés az ismeretterjesztő mű. A pár éve épített Szécsényi Járási Könyvtárban a gyermekek rendelkezésére álló ismeretterjesztő művek száma nagyon kevés és nem megfelelő összetételű. Az Érsekudkerti Községi Könyvtárban a szakkönyvek száma megfelelő, de csekély közöttük a gyermekek által is használható irodalom. A Mátranováki Községi Könyvtárban kevés a gyermekeknek való szakkönyv.

A gyermekek ellátottsága egyéb szempontból sem megfelelő a vizsgált könyvtárak többségében. Az iskolákkal való együttműködés csak most van kialakulóban, és ez a helyzet a gyermekfoglalkozásokkal is. *Katalógus* csak a salgótarjáni és a nagybáttonyi gyermekkönyvtárban található, a gyermekrészlegekben, községi könyvtárakban nincs külön gyermekkatalógus.

A kilenc könyvtárban a vizsgálat idején, 1970 novemberében 992 szak- és ismeretterjesztő könyvet kölcsönöztek a gyermekolvasók, az összes kölcsönözött kötetek 9%-át. De jelentékeny eltérést mutatkozik az egyes könyvtárak között. A nagybáttonyi gyermekkönyvtárban pl. 17,1%-os, az Érsekudkerti Községi Könyvtárban viszont csak 4,5%-os a szak- és ismeretterjesztő könyvek forgalma. (1968-ban Nógrád megyében volt a legalacsonyabb a gyermekek által kölcsönözött ismeretterjesztő művek forgalma, 9,4%, s ez az arány — úgy tűnik egy hónap adataiból — azóta sem javult.) A

kölcsönzött 992 ismeretterjesztő és szakkönyv a következő forgalmi megoszlást mutatja: a legnagyobb forgalmú csoport a társadalomtudományi műveké (22,8%). Itt található a közkezdelt történelem szak is, amely iránt vizsgálatunk szerint is a legtöbben érdeklődnek. A művészeti és sport témájú könyvek a statisztikai adatok szerint a legkedveltebb olvasmányok közé tartoznak (18,8%). Igen kedvező jelenségnek kell tartanunk, hogy a természettudományi művek forgalma sorrendben a harmadik helyen áll (16%), ugyanis az ismeretszerzésen kívül ún. szórakoztató célról ezeknél a könyveknél nem lehet beszélni. Feltételezhető, hogy az iskolában tanult anyaghoz kapcsolódik az ilyen témájú könyvek olvasása. A negyedik helyen a műszaki könyvek forgalma áll 14,1 százalékkal. Ugyanilyen arányban kölcsönözték a földrajzi könyveket és az útleírásokat is. Jóval kisebb mértékben olvassák a gyermekek az általános műveket. A 6,5 százalékos arány legalábbis ezt mutatja. Igaz, az ilyen könyvek gyűjteményes jellegük miatt elsősorban a kézikönyvtárak anyagát képezik, s így a statisztikából nagyrésztük kimaradt.

A nyelvtudományi művek 3,2 százalékos forgalmát kevésnek tartjuk. Az állományvizsgálatnál azt tapasztaltuk, hogy képes nyelvkönyv, szótár és egyéb, gyermekolvasók számára használható ilyen témájú könyv alig található a könyvtárakban.

Az orvostudományi ismeretterjesztő művek a forgalom 2,2 százalékát adják. Gyakorlati megfigyelés alapján feltételezzük, hogy az ilyen témájú könyvek forgalma is jóval nagyobb arányt mutatna, ha a könyvtárakban több lenne belőlük. A Medicina Könyvkiadó jónéhány, gyermekeknek való könyvet is kiad évről évre. Mégis, majdnem mindegyik könyvtárban alig találunk egy-két kötetet belőlük.

Nem tudjuk, hogy más könyvtárakban a marxizmus-leninizmus klasszikusainak műveit mennyire olvassák a 14. éven aluliak. A vizsgált könyvtárakban a kölcsönzések 0,6 százalékát alkotják. A Marx, Engels, Lenin életéről szóló műveken kívül úgyszólván nincs könyv ebben a csoportban, amit a gyermekolvasók megérthetnek. Emiatt legalább az említett könyveknek minden gyermekkönyvtárban meg kellene lenniük.

A mezőgazdasági szakkönyvek forgalmát is alacsonynak tartjuk (0,6 százalék). A biológia iránti érdeklődés alapján feltételezhetjük, hogy megfelelő állomány esetében a mezőgazdasági szakkönyvek forgalma is magasabb értéket mutatna.

A vizsgálat hónapjában a legolvasot-

tabb 15 ismeretterjesztő mű között három a *Képes történelem* c. sorozatba tartozott. A huszonhárom olvasó érdeklődése beszédesen érvel az ilyen, jól sikerült munkák fontossága mellett.

A kilenc könyvtárban a 992 szakkönyvet 506 gyermek, 280 fiú és 226 lány kölcsönözte. Az ismeretterjesztő könyvek több mint felét, 57,5 százalékát fiúk kölcsönözték. A fiúk és lányok érdeklődése az egyes szakcsoportok iránt erősen eltérő képet mutat. A fiúk nagyobb mértékben kölcsönözték a természettudományi, műszaki, sportkönyveket és útleírásokat. A lányok érdeklődése inkább a társadalomtudományi művek csoportjában, a nyelvtudományi könyvek, az egészségügyi és az általános művek olvasásában mutatkozik nagyobbak.

A tennivalók

A gyermekek érdeklődése bebizonyította, hogy megfelelő feltételek, jó propaganda esetében a *szakkönyvek forgalma nagymértékben emelhető*. Elsősorban a szakkönyvek számát kell növelni és helyes összetételét kialakítani, mégpedig részben beszerzéssel, célszerűbb gyarapítással, részben azzal, hogy az egész könyvtár állományából ki kell válogatni a gyermekrészleg számára a megfelelő ismeretterjesztő és szakirodalmat.

A feltárt hiányok megszüntetéséhez feltétlenül szükséges a fenntartó szervek nagyobb anyagi áldozatvállalása, mert a *könyvbeszerzési keretek jelenleg arra sem elegendők*, hogy a folyamatosan megjelenő könyvtermésből a szükséges példányokat beszerezzék a könyvtárak, nemhogy az állományt rövid időn belül kiegészíthessék az elmúlt időkben megjelent és meg nem vásárolt, fontos művekkel.

Alapkövetelmény, hogy mindegyik könyvtárban *legyen kézikönyvtár* a gyermekek részére, és az ismeretterjesztő állományban megtalálhatók legyenek a tantárgyi ismereteket kiegészítő legfontosabb könyvek. A vizsgálat is megmutatta, hogy a lányok és fiúk érdeklődése lényeges eltérést mutat. Az állomány kialakításánál és népszerűsítésénél ezt is figyelembe kell venni.

Minden gyermekkönyvtárban, gyermekrészlegben legyenek úttörőlapok, *folyóiratok*, lehetőleg szakfolyóiratok is. Tágabb értelemben az ellátottsághoz tartozik a barátságos, esztétikus környezet kialakítása, amely sajnos több könyvtárunkban hiányzik.

A propagandában első és legfontosabb tennivaló *az iskolákkal való együttműködés* kialakítása, illetve fokozása. A

könyvtári tagság idejének vizsgálata világosan mutatja, hogy a gyermekolvasók zöme csak a felsőbb osztályokban iratkozik be a könyvtárba. A III. osztályosok környezetismereti óra keretében rendszeresített könyvtárlátogatására úgy kell felkészülni, illetve úgy kell megismertetni a könyvtárat, hogy a gyermekekben kedvet keltsünk a beiratkozáshoz.

Feltétlenül szükséges a *tanítók, tanárok és könyvtárosok kapcsolata* a tanuló olvasóvá nevelése érdekében. Az ismeretterjesztő irodalom megszerettetése, illetve használata szempontjából különösen fontos ez. A tanulók nagyrésze elsősorban a tantárgyakhoz kapcsolva olvas szakkönyvet. Ha a pedagógusok ismerik a könyvtári lehetőségeket és a könyvtár használatára biztatják tanulóikat, ez a forgalomban feltétlenül megmutatkozik. Hasznos lenne a beírásában is figyelembe venni a tanárok véleményét.

A gyermekfoglalkozásokat rendszerebbé, változatosabbá kell tenni, és az eddigi témák mellé szakkönyvek ismeretetését is be kell iktatni.

A gyermekrészlegekből hiányzó katalógusok építését feltétlenül tervbe kell vennünk, még akkor is, ha némelyik helyen ehhez kevés a létszám.

A propagandát bibliográfiák, albumok készítésével, rendszeres kiállításokkal kívánjuk fokozni. A megyei könyvtár 1969-ben és 1970-ben indított, egyre népszerűbbé váló olvasónapló pályázatát a gyermekolvasók körében a következő alkalommal ismeretterjesztő könyvekkel kell és szándékozunk is érdekesebbé, változatosabbá tenni.

Mráz Józsefné

a Salgótarjáni Megyei Könyvtár munkatársa

Andruskó Károly ex librise

Klubkönyvtár Tiszatenyőn — tsz segítséggel

Húsz négyzetméteres, elhanyagolt, nehezen fűthető könyvtárszobában porosodó 3000 kötet könyv, rozoga polcokon. A sarokban padlásajtó, amelynek résein télen átszívített a hideg szél. Elhanyagolt, füstös klubhelyiség, fénytelen, pókhálós iroda, hámlóvakolatú moziterem. Fél évvel ezelőtt ilyen volt Tiszatenyő közművelődési intézménye.

A község vezetői ismerték a helyzetet, de tenni nem nagyon akartak semmit, pénzük sem volt hozzá. A termelőszövetkezet új elnöke azonban akart tenni és tett is. Megnyerve a járási pártbizottság és a járási közművelődési vezetők támogatását, felajánlotta, hogy a termelőszövetkezet saját erőből tatarozza az épületet és kiegészíti egy 44 m²-es könyvtárteremmel.

És az elnök állta a szavát. A tervek 3 nap alatt készültek el, a tsz építőbrigádja májusban fogott hozzá a munkához, s napi 14—16 órát dolgozott. A berendezésre a megyei tanács adott 140 000 Ft-ot az idén létrehozott megyei közművelődési alapból. A község vezetői elhatározták, hogy az alkotmány ünnepére megnyitják a felújított klubkönyvtárat. Ehhez azonban további munkaerő kellett. Az építkezés még javában folyt, amikor augusztus 20-a előtt egy héttel a járási könyvtár hozzákezdett a berendezéshez, s ez — számítva a 3000 kötet szakszerű elrendezését is — nem kis munka volt.

A tsz főagronómusza kétóránként jelent meg a könyvtárban, hogy van-e valamilyen szükség. Volt! Egyszer villanyszerelő kellett a szépszámú világítóttest felszerelésére, máskor a tv-antennát felállítani, ismét máskor illesztőt kellett esztergálni a variapolcokhoz. A község KISZ-titkára és 4—5 fiatal is serényen szorgoskodott a

könyvek tisztogatásánál, majd függönytartó után szaladgáltak.

A járási és a megyei vezetők közül némelyek hitetlenkedtek, mondván: a könyvtár nem lesz kész tizenkilencdikére, az átadás napjára... Kész lett!

Augusztus 19-én Kovács Pál tsz-elnök megnyitójában meleg szavakkal mondott köszönetet a klubteremben megjelent községi és járási vezetők előtt mindazoknak, akik támogatásukkal és munkájukkal hozzásegítették Tiszatenyőt a szépen berendezett klubkönyvtárhoz. A tsz hozzájárulása munkában és építőanyagban mintegy 220 ezer Ft.

Az átadott klubkönyvtárban 44 m²-es szabadpolcos könyvtárterem, 33 m²-es klubterem van, az iroda 17 m², az előtér 12 m², s a folyosó (zárt) 46 m².

Az épület felújítása tovább folyik, de ez az átadott rész működését nem zavarja. A későbbi használatba vehető helyiségek a következők: 20 m²-es iroda, 12 m-es vetítőgépház és 100 m²-es színházterem.

A későbbiek során a könyvtár területe tovább növelhető a most átadott irodahelyiséggel.

Az intézményt 1971. szeptember 1-től főfoglalkozású klubkönyvtárvezető irányítja, akinek bééréhez, valamint a működési költségekhez a tsz is hozzájárul.

A tiszatenyői tsz példát adott és bizonyította, hogy az igazi szocialista nagyüzem nemcsak gazdasági termelőegység, hanem dolgozói, sőt — ebben az esetben — egy 1900 lakosú község népének művelődéséről, kultúrált szórakozásáról is gondoskodik.

Varga Sándor

a Törökszentmiklósi Járási-Városi Könyvtár igazgatója

Patajikum

Páratlanul érdekes könyvtárat gyűjtött tizenöt év alatt Pastyik István, a dunapataji múzeum vezetője. A tájjellegű múzeumhoz tartozó — Patajikumnak nevezett — könyvgyűjteményben csak olyan művek kapnak helyet, amelyekben a nagy múltú Dunapatajról is szó esik. Évekig tartó nyomozás eredményeként most került a könyvtárba a híres, XVII. századbeli történetíró, Bél Mátyás, tíz magyar megyéről szóló könyvsorozatának harmadik kötete. A hajdani Pest vármegye történeti földrajzát leíró, 644 oldalas könyvritkaság ismerteti Pataj mezővárost is. Ez a félezredik s egyben az eddigi legérdekesebb könyv Patajikumban. (MTI)

További témajavaslataink: (Szászhalom-)Battikum, (Somogy-)Gesztikum, Mocsoládikum, Mórágýikum, Tengelícikum, Paksikum, Rumikum, Tápiósápicum, Kakucsikum, Gacsájikum, Kunpeszéricum. (U. L.)

Szóhoz engedve a népművelőt is

A napokban a sásdi járás egyik községi tanácsi vezetőjével beszélgettem. Elmesélte, milyenre tervezik, hogyan építik fel egy tagközségük művelődési központját. A szép, új intézmény sokféle gondot megold. Csupán egyetlen szépséghibája van: előzetesen, a tervezés előtt nem konzultáltak róla a közművelődés szakembereivel. A járási hivatal bejelentette a kifogásait. Pontosabban: azokat a minisztérium által meghatározott könyvtári és klubhelyiségi szabványokat, amelyeket minden közművelődési objektum felépítésénél be kellene tartani. A hibákat utólag pótolják, kiküszöbölik, amennyire lehet. De miért utólag? Miért nem lehet mindezt megelőzni? Miért nem lehet tudomást a tervekről a szakmai felügyeleti főhatóság? Igaz, igaz — hangzott a válasz —, nem gondoltunk rá...

Az esetek többségében az építendő községi tanácsi vagy gazdasági szervnek valóban egyszerűen nem jut eszébe megtanácskozni a készülő terveket az illetékes könyvtári vagy közművelődési szerv, intézmény hivatásos szakembereivel. Az építési engedélyt ugyanis minden további nélkül, sajnos, így is megkapják, jöllehet, nem ideiglenes épületek filléres költségei ezek!

Baranyában jelenleg mintegy 15 művelődési intézmény épül. Nem kis gondja és jogos sérelme is a megyei tanács és a megyei könyvtár, valamint a járási hivatalok népművelési szakembereinek, hogy az építetők egyszerűen meg sem kérdezik a véleményüket. Jó eset, ha a kész (gyakran teljesen elpuskázott) terveket bemutatják. Amikor a kocka már el van vet-

ve... Pedig nem kockajátékról és nem is illetéktelen beavatkozásról, hanem kötelezően megállapított normák, követelmények, szabványok betartásáról van szó. A saját érdekükben, a jövő érdekében. Ezeket a normákat sem az építetők, sem a tervezők, még az engedélyező sem ismeri. És nem ez a baj! Fontos, sőt nélkülözhetetlen megkérdezni, megvitatni a tervezett közművelődési intézmények terveit a közművelődés felelőseivel. Sok helyütt ugyanis még eléggé tartja magát a régi szemlélet az újonnan készülő intézményekben is. Hajlamosak a tervezők és az építetők, hogy az új könyvtárt vagy a klubhelyiséget „betervezék” egy-egy kis lyukba „járulékos” helyiség gyanánt, mint bármelyik mellékhelyiséget. Pedig a könyvtárak és klubok megfelelő arányú (normákkal rögzített) helyiségei rendkívüli fontosságúak az eljövendő 20—25 évben. S ha egyszer rosszul tervezték őket, bővítésükre aligha jut lehetőség mostanában.

Több figyelmet, nagyobb felelősségutdatot követel minden művelődési intézmény megtervezetése, felépíttetése falun is. Nehogy megismétlődjene az ötvenes-hatvanas évek rossz tapasztalatai, hogy esetleg öt-tíz év alatt kiderüljön: rosszul, korszerűtlenül terveztünk; rosszul sáfárcodtunk a művelődési intézményekre szánt százezredekkel, milliókkal. Ezért kellene idejekorán szóhoz engedni a közművelődés arra hivatott szakembereit is. Ha másképp nem megy, a megyei tanács erre kötelező szankciójával. (W. E.)

Dunántúli Napló

Papp Iván ex librise

Egy nevezetes látogató az Egyetemi Könyvtárban

1792. január 25-én délután két óra tájt mozsárdurrogás csődítette Pest-Buda lakóit az utcára: ekkor tartotta ünnepélyes bevonulását a városba a török szultán követe, aki — több esztendő háborúskodás után — fontos tárgyalások végett Bécsbe igyekezett. Utcák, ablakok megteltek a kíváncsiak sokaságával, hogy láthassák a szokatlan, keleti pompát, a társzekerek hosszú sorát, a katonai díszkíséretet s magát az előkelő török személyt, aki fedeles hintón érkezett, s „valahol tsak Dámákat látott: mindenütt nagy maga meghajlásával, 's kezének a' mellyéhez-való vitelével tisztelte azokat”. A Fehér Hajó vendéglőben szállt meg, s már aznap diplomáciai látogatásokat tett, majd este maszkabálban vett részt.

Rövid pestbudai tartózkodását arra is fölhasználta, hogy megismerkedjék a főváros nevezetesebb gyűjteményeivel. Január 26-án délben az Egyetemi Könyvtárba látogatott el. A bécsi *Magyar Hirmondó* levelezője részletesen tudósít az eseményről. A könyvtárban Barits Adalbert egyetemi tanár üdvözlő beszéddel fogadta a követet:

„Kegyelmes Úr! A' mi Rektorunk helyett, szerentsén van Excellentziádat, ezen Királyi Universitásnak nevében köszönteni, 's meg-köszönni azt a' tiszteletet, melly háromlik ezen Kir. Tanító Helyre abból, hogy Excell.ád méltóztatott meg látogatni, mellyet mi annyival nagyobbra betsülünk, mivel értésünkre esett a' közönséges Levelekből, hogy Excell.ád esmerösse, és Barátja a' Tudományoknak. Hogy ezen meg-betsülhetlen történetet még a' mi utánunk következőknél is el-felejthetlenné tegyük, el nem mulatjuk ezen Királyi Fő Oskola' Krónikájába bé-iktatni.”

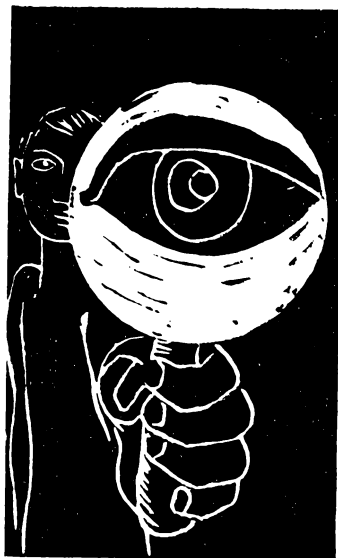
A követ nevében a tolmács ekképpen válaszolt:

„Köszöni ezen tiszteletet, mellyet mutattak személye eránt. Mindenkor betsülte ő a' tudományokat, 's betsülük azokat minden ő Hazájafiai is. Magokban gondoltván a' tudományok, ugyan azonok is ő nálók, mint az ide-valók; tsupán abban különböznek: hogy az ő vallásokhoz képest vagynak el-intézve ő nálók a' tudományok. Többire, kíványnya meg-nyerni ezen tudós Férjfiaknak neveiket; kik őtet így meg-tisztelik,

hogy azokat örök emlékezetnek okáért magánál meg tarthassa.”

Az előkelő vendég ezután megtekintette a könyvtár kincseit. „Mindenen; de főképpen az *Arabs* Könyveken álmélkodott... A' több Török Kéz-írások között, mellyeket mutattak a' Követnek az Universitás' Könyvtárjában, különös figyelmetességgel, 's néminémű töprenkedéssel olvasta azt, melly *Szigeth* Váranak vissza-vételével maradt nállunk. Az *Alkoránt* is kezébe adták, mellyet midőn el vett volna, meg-tsókölt... Midőn az emlékeztető pénzeket nézegette volna: kérdezte, ha volna é azok között a' mostani *Szultán* pénzei közzül? 's mihelyt értette, hogy még nintsen: mindjárt adott öt kisebb aranyakat. Nagyok nem voltak nálla, hanem meg ígerte, hogy azokból is küld kettőt; küldött is.”

Több mint háromórás látogatása végeztével a török követ nyolc-soros emlékverset írt anyanyelvén a vendégkönyvbe, s elismerő szavakkal búcsúzott el a könyvtártól. — cs —

Bor István rajza

SKODA MIKROBUSZT vásárolt a SZOT kulturális osztálya a Szabolcs megyei BZMT könyvtár részére. A hét utas szállítására alkalmas, jól fűthető járművet érhető örömmel vette birtokába a központi intézmény, s máris sokrétű felhasználását tervezi. Mindenekelőtt a busz segítségével rendszeresebbé és gyakoribbá válhat a letéti könyvtárak könyvcsereje. Többször tudnak majd író-olvasó találkozók, irodalmi esteket szervezni, hiszen megoldódott az előadók, a közreműködő művészek kényelmes és pontos szállítása. Lehetőség nyílik a központi könyvtár kiállításainak vándoroltatására is, sőt az egymástól távoli helyeken dolgozó könyvtárosok tapasztalatcseréjére és más megyék könyvtárainak meglátogatására szintén mód nyílik. Tervekben tehát nincs hiány, remélhetőleg sorra meg is valósul mind. A SZOT egyébként az 1971. évi céltámogatásából a Csongrád megyei SZMT könyvtár részére is vásárolt mikrobuszt.

KÖZMŰVELŐDÉSI ALAP segíti Szolnok megyében a könyvtárak fejlesztését. A megyei tanács 1971-ben azokat a helységeket részesítette az alaptól, amelyekben új közművelődési intézmény létesül, vagy pedig növelik a régi alapterületét. Például a törökszentmiklósi járásban Fegyverneken az újonnan kialakított gyermekrészleg kapott 40 000 Ft-ot, Tiszabón az épülő, Tiszatenyőn pedig a már átadott klubkönyvtár berendezésére fordítottak 40 000, illetve 140 000 Ft-ot. Törökszentmiklóson a Hunyadi úti általános iskola két egybenülő helyiségében, összesen 60 m²-en a járási-városi könyvtár és az iskola létesít könyvtárat, amely közös fenntartásban, a járási-városi

Hírek

könyvtár fiókjaként fog működni. A megyei tanács által juttatott 30 000 Ft-ból a könyvtár berendezését vásárolják meg. (V. S.)

KÖNYVEINK SEGÍTSÉGET NYÚJTANAK A TANÍTÁSHOZ címmel a Paks-i Járási Könyvtár kiállításon mutatta be a pedagógusoknak a tanításban felhasználható tanári kézi- és segédkönyveket. Ugyanakkor a tanulóknak is készítettek egy összeállítást a kötelező és ajánlott könyvekből, valamint a különböző tantárgyakhoz felhasználható egyéb irodalomból. Ennek a kiállításnak „Könyveink segítséget nyújtanak a tanuláshoz” volt a címe és jelmondata. (Sz. L.)

MINISZTERI DICSERETEN részesült Olasz Ferenc, a szombathelyi építő szövetkezet asztalos részlegének vezetője, aki a városi gyermekkönyvtár, a hírlapolvasó és a megyei könyvtár belső berendezését építette, s szinte éjt nappallá téve vezette a berendezés munkálatait.

MŰVELŐDÉSI AUTÓT KAPOTT — elsőként Somogy megye járásai közül — a Barcsi Járási Könyvtár. A megyei tanács határozata szerint a negyedik öt éves terv időszakában minden járási könyvtár művelődési autóval gazdagodik.

LAPUNK JÚNIUSI SZÁMÁBAN közöltük a Zalai Hírlap „Könyvtár vagy ebédlő?” címmel

megjelent cikkét, amely szövé tette, hogy a Zala megyei Építőipari Vállalat munkásszállójának könyvtárában fogadásokat rendezve a vállalat külföldi vendégei részére és ugyanott étkeztetés is folyik, ezzel akadályozzák a könyvtárt feladatának ellátásában. A cikk nyomán a SZOT kulturális osztályának felkérésére az Építő Szakszervezete vizsgálatot folytatott az ügyben, és megállapította, hogy a cikkben említett visszasságok valóban előfordultak, de időközben a vállalat vezetősege és a szakszervezeti bizottság a helytelen gyakorlatot megszüntette.

A BETEGEK RÉSZÉRE letéti könyvtárt létesített a Jászberényi Járási-Városi Könyvtár a város kórházában. Az itt elhelyezett könyvek a sajátos higiéniai igényeknek megfelelő, könnyen tisztítható fóliaborítást kapnak. A járásvárosi könyvtár kellő propagandáról is gondoskodott: röplapon adta hírül a betegeknek a könyvtár szolgáltatásait. A betegek könyvtárát már az első időben is hetven olvasó vette igénybe. Nagyrészüket itt ismerkedett meg az olvasás örömeivel, és remény van arra, hogy gyógyulásuk után is rendszeres látogatói lesznek a jászberényi központi könyvtárnak, illetőleg a környező községi könyvtáraknak.

A MÓRI Lamberg-kastély felújítási és átalakítási munkái megkezdődtek. Az építkezés során a műemléképület emeletén alakítják ki a járási könyvtár új otthonát, a földszinten pedig a művelődési ház helyiségeit.

VALÓSÁG, FANTÁZIA, MŰALKOTÁS

A valóság „pontos” képe

Az olvasók, a nézők egy tekintélyes csoportjában több mint egy évszázada sajátos értékrend alakult ki, amelyben a forgatott könyv, a látott festmény megméretik. Ez a mérce pedig a „*hasonlít — nem hasonlít*” ellentétpárján kvalifikálja az alkotást. Magyarán: azt ellenőrzik az olvasók a művel való találkozáskor, hogy igazolja-e a könyv cselekménye, alakrajza saját életbeli tapasztalataikat; illetve a festmény ábrázolta életszelet „hiteles” mása-e emlékeiknek és ismereteiknek? Ezt a fajta, a művészettel szembeni igényt már az ókori gondolkodók egy csoportja megfogalmazta, majd később újjászülte a realizmus kora az európai művészettörténetben (a XIX. század első harmadának végén), megerősítette a naturalizmusé (a második és harmadik harmad találkozása táján). Ez a művészeti szemlélet még Petőfi tragikus hősi halálát is a költői realizmus diadalának hajlandó elkönyvelni („... ott essem el én...”), tehát a lírában, ebben a köznapi élettől, beszédétől, kifejezési módtól oly távoleső irodalmi műfajban is a hétköznapi közvetlen és azonnali igazolását keresi. Fokozottan jelentkezik ez az igény a „mesélősebb” epikával, az ábrázoló festészettel kapcsolatban, s valamiképpen a zsiráffal szembekerülő egyszeri polgár „ilyen állapot nincs is” — döbbenetével utasítják el azokat a műveket és irányzatokat, amelyek nem a valóság pontos, sőt pontoskodó, ismert, esetleg fotografikus hűségű leképzésére törekednek.

Pedig hát mit is jelent a „pontosság”, tágabban: a realizmus például a lírában? Jelentheti persze azt a fajta, a maga módján tökéletes ábrázolásmódot, amelyet mindannyian csodálunk Petőfi Alföldjében vagy a Kiskunságban. Ennek bizonyítása ma már (azt gondolom) nem is igényel elemzést. De miképpen jelentkezik egy más költői világgépű, más korban élő, ha úgy tetszik „modern” lírikusnál? Nézzük meg alaposan József Attila alábbi sorait, egy töredékének részletét!

*A semmi ágán ül szívem,
kis teste hangtalan vacog,
köréje gyűlnek szelíden,
s nézik, nézik a csillagok.*

Lépkedjünk elébb a logika szabályai szerint, hisz — ha nem is éppen így, s erre értette — maga József Attila sem választotta el a líra és a logika fogalmát, sőt éppen kapcsolatukat, mi több: azonosságukat hirdette! („A líra logika...”)

„A semmi ágán...” — logikai képtelenség, hisz a *semmi* maga az abszolút hiány, a negáció, az üresség, a kifejezhetetlen. (S hogy megint a költőt idézzük: „... csak ami *van*, annak *van* bokra...”) A poeta szíve köré odagyűl, vele szembenező, rá-néző „csillagok”: megint afféle „képtelen kép”, amit a tapasztalati világ sohasem igazolhat. A fantázia teremthet csak ilyesfajta „értelmetlenségeket”.

Ha úgy tetszik, mondhatjuk hát, hogy a képtelenségből, a „non-sense”-ből indítja ezt a négy sort a költő és oda is köti vissza. Fogadjuk ezt el kiindulásul, és nézzük a többi, ami e két irreális, abszurd fantáziakép között van.

„...ág, ...ül ...kis teste ...vacog, köréje gyűlnek ...nézik...” Kísérjük végig a szavakat, kössük egymáshoz őket! Madár reszket az ágon, a hidegben, szelíden, meleget adóan ülnek körül a többiek... — de ne is profanizáljuk tovább a költői képet. Pontos, realista rajza ez a szállni kívánó, levegőbe kapaszkodni vágyó, de a dermesztő hidegben összebújó madárcsapatnak, afféle hiteles és pontos kép, amelyet a decemberi körúton a fák alatt ballagó naponta láthat, pontosan ismerhet. Tulajdonképp naturális rajz ez, minden elemében pontos és ismert. A „nem-létező” két végpontja között a köznapi hitelességű kép ver hidat a négy sorban, a vacogó test és a köréje szelídülő többiek képe. Igaz, s itt van, ebben áll József Attila modern volta: a *kép nem önmagát jelenti*, eredeti, talán kissé szentimentális jelentése kibővül: az *ember*, a költő magányának és e magány reménytelen, ám mégis fel-emelő feloldásának kifejezésévé válik — épp a *költői realizmus* eszközeivel. Mert

miféle végpontokat is köt össze ez a négy sor? A *semmitől* a *csillagokig* ível, a negációtól a mozgó kozmoszig! A tagadás és a magáramaradottság dermedtségét, lefagyott mozdulatlanúságát a világűr hidege, a csillagok nem melegíthetik fel, de szelíd bánatukkal elviselhetővé oldhatják, s felemelhetik a költő szívét magukhoz — hogy a fenti töredék előző szakaszát idézzük: a „szomorú, vizes síkról” a csillagokig. (Gyakori motívum ez József Attilánál, igazolja a „föl a szívvel...” képe A város peremén című versből, a „hallom, amint fölöttem csattog, ver a szívem...” az Ódából.)

Ez a négy soros töredék tehát a hiteles-pontos tapasztalati képek *ábrázolásával* valami egészen belső, szubjektív érzést *fejez ki* (ahol az ábrázolás reális közege egészen más jellegű, mint a kifejezendő!) úgy, hogy a „jól ismert” a „lehetetlen” két cölöpéhez köti: a *semmitől* így lép a *csillagokig*. *Ez adja a vers realizmusát és ez adja költészetét s a két, egymással ellentétes minőség harmóniája a művészi hatást, az alkotás erejét.*

Fantázia vagy valóság?

Ideje azonban továbblépnünk, a lírától más, népszerűbb műfajok felé. Gondolom, valamennyiünk kezében megfordult már olyan könyv, amelynek első oldalán közli a szerző, hogy műve „elejétől végéig kitalálás, a fantázia szülötte, ha valaki magára ismer, az csak véletlen lehet...” És alighanem forgattunk már olyan regényt is, ahol a szerző ugyancsak az első lapon közli, hogy műve „elejétől végéig igaz történet, így volt, így esett, ahogy leírta, legfeljebb a neveken változtatott, hogy ne sértse a még ma is élőik érzékenységét...”

Kinek higgyünk? A kulcsregény írójának-e („minden valóságosan igaz”) vagy a kitalálónak („mindez csak a fantázia játéka”)? Azt hiszem, nem szabad hinnünk sem az egyiknek, sem a másiknak! „Hű” regény nincs fantáziajáték nélkül, koholt mese sincs valóság-elemek nélkül! S ami a legmeglepőbb: mindkét típusú alkotás alkalmas az igazság kifejezésére! Eötvös A falu jegyzőjében *valóságos elemeket* (a helyzetek, jellemek tipikus volta) és *fantázia szülte cselekményt, eseményeket* kevert, s ezzel fejezte ki a maga korának okos és hű igazságait. Swift a Gulliverben *fantáziált-kitalált elemeket* (helyzetek, jellemek és cselekmény) gyűrt egésszé, amely ugyancsak képes volt kifejezni korának valóságos, reális problémáit — igaz módon!

Tehát amit a fantázia teremt (részben vagy egészben műalkotás is épülhet erre!) — *nem feltétlenül valóságellenes, nem azzal szembeni, nem irreális.*

Sőt! Tovább kell lépnünk: a valóság ismerete nélkül nem tud megmozdulni a fantázia sem! Álmodni, rémálmot látni sem tudunk másképpen, mint valóságos tapasztalataink szerint. A minket üldöző szörnyetegnek bikafeje, disznóteste és elefántlába lehet, szörny volta nem „egészében ismeretlen jellegéből” adódik, hanem a részletek összekapcsolásának nem reális, hanem fantaszitkusz, sőt *diszharmonikus* voltából! S a mesékben ugyanígy. A hétfejű sárkány főleg azért veszélyes, mert hétszer annyi feje van, mint más halandónak (hétszer nehezebben győzhető hát le), az óriás is csak nagyságrendben különbözik a gyerekeket elverő, megkergető csósztól, s a táltoscsikó legfőbb jó tulajdonsága, hogy valamivel gyorsabb, mint az istállóba bekötött Csillag: úgy repül, mint a madár, beszél, mint az ember...

A fantázia *vagy* valóság tehát hamis alternatíva a művészetben. Nem egymás ellen, hanem egymás mellett léteznek. Nézzük hát kapcsolatuk néhány típusát!

A valóságismeret és a fantázia fajtái

A valóságismeretnek különböztessük meg durván két elméleti szintjét — hogy gondolatmenetünket elkezdhessük.

1. Az ember valóságképe kialakulhat oly módon, hogy kiformalódásában döntően és elsősorban az érzékszervi tapasztalatok, az első jelzőrendszer közvetítette benyomások uralkodnak, anélkül, hogy az ismeretek *egésszé, világképpé*, törvényekkel szabályozott egységgé állnának össze (főképpen iskolázatlan, képzetlen emberek esetében), vagy olyan valóságképpé formálódnak, amelyben a „dadogó lét törvényei” hamis összefüggések pályáin rendeződnek el (ez viszont iskolázott embernél is előfordulhat).
2. Magasabb szinten: a befogadott ismeretek, tapasztalatok, benyomások *értékelt* elemeiből a gondolkodás során (az analízis, szintézis, absztrakció folyamataiban) olyan *általánosított* világkép formálódik ki, amelynek *törvényszerűségei* is igazak, valóságok és megismerhetők.

Mi történik, ha az eggyessel jelölt valóságismeret kapcsolódik össze gazdag alkotói fantáziával? (Nem ritka eset! Lásd: primitív népek költészete, mondái, nép-

mesék stb.) Ebből a találkozásból is keletkezhet művészeti alkotás, de vagy nem-realista (mitológiai, mondai) vagy naiv-realista (népmesei) jellegűek a múltban, illetve más, realizmuson kívüli művészeti irányzatok a közelmúltban és a jelenben (a futurizmustól, a dadaizmustól a beat-művészetig!).

Ha a kettessel jelölt világkép, valóságlenyomat kapcsolódik össze az alkotói fantáziával, úgy a realista (a szót modern, huszadik századi értelmében felfogva) kotás sokkal bonyolultabb, többtényezős folyamat, semmint hogy egyszerűen két adottság-képesség meglétére és kapcsolatra csökkenthetnénk!

Mindkét szinten létrejöhet tehát művészeti alkotás, a tudati-érzelmi tényezők, szerencsés társadalmi körülmények és egyéb motívumok összjátéka esetén. Az is igaz, hogy *értékrendbeli* különbség lehet az ilyen vagy olyan síkon megszületett művek között — ha nem is a kifejezés művészi és megfelelő volta, de a társadalmi hasznosság szempontjából.

Járjuk körül most a fantázia fajtáit is! (Ha nem is oly gondossággal, mint egy lélektani kézikönyv tenné.) Fontos hangsúlyozni, hogy az alkotás létrejötte, megteremtése erőteljes *művészeti-intuitív fantáziát* kíván. (A „valóságismeret felsőfokon” — hogy visszautaljunk az előbbi felosztásra — intuitív fantázia nélkül sosem hozhat létre jó művészeti alkotást, de az is lehet, hogy megreked az élet gyakorlati bonyolításának területén, s ott teljesedik ki.) Az alkotó, megérző, intuitív fantázia a tudományban sem nélkülözhető (számos feltaláló vallomása bizonyítja). Nem egyszer írók sejtettek meg várható tudományos eredményeket (Vernétől Dürrenmattig, Jókaitól Karintyig, vagy a pszichológia terén Dosztojevskitől Proustig), illetve nem ritkán sugallták, indukáltak is őket. (Az Egyesült Államokban egy tudós munkaközösség figyeli pl. a tudományos-fantasztikus irodalom természetét, gyűjti ki belőle a lehetséges ötleteket, s ebből az ötletbankból már igen sokat kiviteleztek is: a fantázia-szülte képtelenség realizálódott áru formájában kínálja már magát a piacon!) Le kell szögezni azt is, hogy a futurológusok „extrapoláló módszere” nem azonosítható az intuitív fantáziával, akkor sem, ha olykor ezek kölcsönösen meg is termékenyítik egymást.

Az alkotói-művészeti fantázia a valóságismeret és a kifejezési képesség mellett, ezek egyenrangú társaként a *műalkotás létrejöttének nélkülözhetetlen feltétele*, szerepe a realista művészeti törekvésekben csakúgy kimagasló, mint a nem realista irányzatokban. Ereje, önállósága, eredetisége vagy éppen ellenkezőleg: erőtlensége, sablonos volta egyik döntő eleme (a fentiek mellett) a mű sikeres vagy sikertelen voltának. Megsejtő — beleérző — teremtő képessége révén pedig alkalmas új, eddig ismeretlen összefüggések megvilágítására is.

Nézzünk a fentiekre példát! Most azonban ne maradjunk csupán a realizmus körén belül, és tágítsuk a vizsgálati területet más művészeti ágra is!

A hiteles — hitel nélküli, a valóságos és fantasztikus furcsa egységét, hatásos szintézisét, nemegyszer harmóniáját képes megteremteni az alkotói fantázia. Jól tetten érhető ez például a szürrealista festészetben, Chagall, Dali képein éppen az fog meg bennünket, hogy a képek minden egyes részlete hiteles, valóságú, (olykor kidolgozásokban már-már naturalista, XIX. századias aprólékos), viszont a motívumok *összeállítása*, kapcsolata, szerkezete, az a vonatkozási rendszer, amelyben elhelyezi őket a festő, eredetien új, meglehetősen vagy bizarr. A város felett lebegő jegyepár, Vityebszk, az elfolyó idő, a polgárháború iszonyata minden részletében „igaz”, az elemek álomian következtelen egymásmellé helyezése azonban olyan új látomásvilágot teremt, amely épp szokatlanságával, fantasztikus kapcsolataival provokálja, meglepő voltával mozgósítja a befogadó fantáziáját, „jelfogó apparátusát”. S a fentiek fordítottjára is találhatunk példát. Miro, Tanguy képeinek szinte minden részlete nélkülözi a hitelességet, amorf, ismeretlen, de például Tanguy egészében, összességében mégis kifejezi a világ gyerekes nyüzsgésének, mozgalmasságának képét, a sok fantázia-szülött részlet hiteles, egységes belső látomássá lesz a befogadó fantáziájának aktivizálódása révén.

S itt már el is érkeztem az alkotói-befogadói viszony kérdéseire, amelyről azonban már sokat írtam a Könyvtáros hasábjain, a továbbiakban hát magamat ismételném, ha folytatnám.

Lezárásul csupán annyit: a fent leírtak — úgy hiszem — számos műfajra érvényesek. Nem lenne hiábavaló azonban egyszer elvégezni a pontos, münemenkénti, koronkénti, iskolánkénti lebontását is a valóságismeret—fantázia—műalkotás problémakörnek, megvizsgálva olyan szélsőséges példákat, mint a tudományos-fantasztikus regény vagy a szociográfia, amelyek — úgy gondolom — a fantázia sugallta és a valóságismeretre épülő művek rendszerében a két szélső pontot, a leginkább vegyítiszta képletet jelenthetik.

Bölc s István

A KÖZMŰVELŐDÉSI KÖNYVTÁRAK ÉS AZ EX LIBRIS

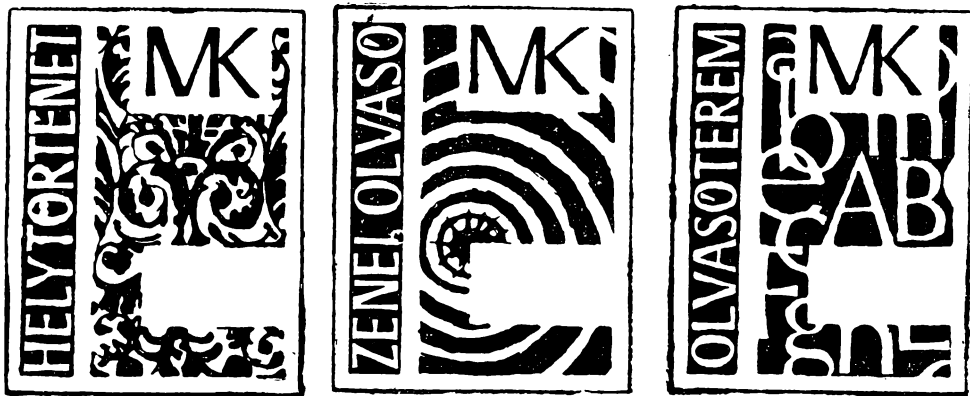
A könyv tulajdonjogának, magán- vagy közkönyvtárhoz való tartozásának megjelölésére hajdan a kéziratot bejegyzés, majd a kötéstáblára nyomott vaknyomásos, vagy aranyozott címer (supralibros) szolgált, amelyet a XV. század második felében az ex libris váltott fel. Az ex libris sokszorosító grafikai technikával (fametszet, rézmetszet, rézkarc, litográfia, acélmetszet, linómetszet stb.) készült, viszonylag kis méretű grafikai lap, amely a tulajdonos nevén kívül a tulajdonos személy vagy könyvtár helyére, jellegére, gyűjtőkörére utaló művészi kompozíciót is tartalmaz és célja az, hogy a könyv elülső kötéstáblájának belső, bal felső sarkába ragasztva a tulajdonost megjelölje.

A jó művész által, nemes grafikai technikával készült ex libris műalkotás, születésétől napjainkig, Dürertől Picasoig a legnevesebb művészeket is foglalkoztatta, és fejlődésén keresztül mind a művészeti stílusok váltakozása, mind a sokszorosító technika fejlődése nyomon követhető. Létrejött a könyvnyomtatáshoz kötődik, elterjedése egyenes arányban áll a könyvtermelés állandóan fokozódó ütemével, és fejlődése ma sem áll meg: az ex libris napjainkban is virágzik. Művészettörténeti és művelődéstörténeti szerepe egyaránt fontos. Hazánk jelentős szerepet töltött és tölt be az ex libris történetében. A tizenhatodik századból származó öt, eddig ismert ex librisünk közül egy már *közkönyvtáré*: a Bártfai Városi (előbb rómkat. plébániai) Könyvtár ex librisé ez, amely a Liber Bibliothecae Bartphen-sae... felirat mellett Bártfa címerét ábrázolja, és Borsa Gedeon megállapítása szerint a helyi Gutgesell nyomdában készült, 1596-ban.

Kovács Gyula linómetszete

A tizenkilencedik század második felétől kezdve a könyvtárak — részben állományuk rohamos növekedése, részben az olcsóbb megoldás és a könnyebb kezelhetőség végett tulajdonbélyegzőt használnak, amely rendszerint fémből készül, 22—25 mm átmérőjű, kör- vagy ovális alakú. A bélyegzőhöz olajos festéket használnak. A könyvtári bélyegzés szabályait — amelyet minden könyvtáros ismer — a MSZ 3449. sz. szabvány írja elő. Lebélyegzésre kerül a könyv címlapjának verzója, az utolsó szöveges oldal, azonkívül a könyvben előre megválasztott lapok (pl. 17., 50., 99., vagy 17., 117., 227. stb.). A mûmellékletek, a

Az Egri Megyei Könyvtár különböző részlegeinek ex librisé

periodikák lebélyegzéséről különleges szabályok szólnak.

Az emberben önkéntelenül is felmerül a kérdés, hogy az egyre szaporodó könyvállomány, a könyvtárak fokozódó gépesítése korszakában a tulajdonbélyegző mellett az ex libris alkalmazása nem jelent-e felesleges kettősséget, vagy többletkiadást? A kérdésre — elsősorban a közművelődési könyvtárak viszonylatában — határozott *nem*-mel válaszolunk. E véleményünk részben állományvédelmi, részben közművelődési érvekkel támasztjuk alá.

A tulajdonbélyegző mellett használt ex libris egyvel több tulajdonmegjelölés — és ebből sosem elég! Előnye a bélyegzővel szemben az, hogy míg a bélyegző többé-kevésbé mindig megbontja a lebélyegzett lap szedéstükrének, vagy illusztrációjának egységét és szépségét, addig az ex libris esztétikailag közömbös helyen kerül elhelyezésre, eltávolítása legtöbbször csak a kötetábla eltávolításával oldható meg, s erre még a legelvetemültebb könyvtolvajok közül is csak kevesen mernek vállalkozni.

A tulajdonjelzésnél azonban sokkal többet nyom a latba az ex libris művészi, esztétikai hatása. A művészi ex librist feltétlenül megnézi az, aki a kötetet kézbe veszi, és így képzőművészeti ízlésére is hatni lehet. A közművelődési könyvtár feladata — mint neve is jelzi — túlnő az irodalmi igények kielégítésén és a tudásközvetítésen, mert zenei részlege révén a zenei közízlés, metszet- és reprodukciós anyaga, valamint ex librisei révén pedig a képzőművészeti ízlés fejlesztésében is részt kell vállalnia.

Régebbi alapítású könyvtáraink közül igen soknak van ex librise (Országos Széchényi Könyvtár, Debreceni Ref. Kollégiumi Könyvtár stb.) Közművelődési könyvtáraink közül a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár járt elől jó példával, amikor Richter Aladár grafikusművésszel elkészíttette a könyvtár központi épülete, a volt Wenckheim palota homlokzatát ábrázoló, fametszetű ex librisét, amelyet a perforált tulajdonbélyegző mellett egy időben rendszeresen használt. Ez a könyvjegy egyébként a művészi és jó, tehát kifejező ex libris iskolapéldája, mert a közismert épület látványa azonnal a könyvtárral azonosul. Jó ex librisekkel rendelkeznek közművelődési könyvtáraink közül a Hajdúszoboszlói Városi Könyvtár, a Jászberényi Járási-Városi Könyvtár, a Füzesabonyi Járási Könyvtár és a Heves megyei Könyvtár (Eger) is; ez utóbbi könyvtár az ex librisnek minden vonatkozásban (saját ex librisek, ex libris kiállítások,

ex libris gyűjtemény stb.) leglelkesebb propagandistája.

Az ex librissel egy csipetnyi szépséget tudunk belevinni a legszürkébb kiállítású könyvtári kötetbe is. de ehhez az kell, hogy szép legyen! Közművelődési könyvtáraink, ha ex librist készíttetnek, csak tehetséges művészekhez forduljanak. Van belőlük elég! A Budapesten 1970. novemberében megrendezett Nemzetközi Ex Libris Kongresszus alkalmából az Ernst Múzeumban megrendezett nemzetközi ex libris kiállítás bizonyította, hogy ex libris művészeink a nemzetközi mezőnyben is megállják a helyüket. Művészeti életünk fokozódó decentralizálása következtében vidéken is élnek kiváló ex libris művészek, róluk se feledkezzünk el! A művész kezét ne kössük meg túlságosan, legfeljebb a témát adjuk meg; ne kívánjunk túl sok szimbólumot a kisméretű alkotásba, mert itt a kevesebb mindig többet mond. Témaként önként kínálkozik a könyvtár székhelyének valamelyik jellegzetes műemléke, vagy jellemző modern alkotása — szerencsés esetben maga a könyvtár —, de jó téma lehet a vidék jellemző mezőgazdasági vagy ipari

Diskay Lenke fametszete

jellegének feltüntetése, népművészeti motívumainak felhasználása, valamelyik nagy szülöttének portréja is. Ott pedig, ahol ilyen végképpen nem található (még kis községeink közül is kevés ilyen akad az országban), az alkotó művész bőven meríthet az olvasásadta öröm, az irodalom és a tudomány hagyományos és modern szimbolikájának tárházából.

Fontos követelmény, hogy a könyvtár ex librise nemes grafikai technikával készüljön. A klisé, mint jellegtelen nyomdai tömegterméket nem ajánljuk! A rézmetszet, rézkarc viszonylag kevés nyomást bír el és így csak kis kötet-számú, lezárt különgyűjtemények kötet-eihez ajánlhatjuk. Sok nyomást bír el azonban a fa- és linómetszet (kb. 5000), és így a könyvtár ex librisét lehetőleg ilyen technikákkal rendeljük meg és készíttessük el. Persze a könyvtáraknak módjukban áll, sőt tanácsos is többféle ex librist készíttetniük és más és más ex libriseket alkalmazniok a törzsállomány köteteihez, mint a különgyűjtemények, például a zenei könyvtár vagy a helytörténeti gyűjtemény anyagához. Kisebb könyvtárak ugyanannak az ex librisnek különböző színű nyomásaival tudják ezt a kérdést olcsón és ötletesen megvalósítani.

A közművelődési könyvtár és az ex libris kapcsolata nem merülhet ki abban, hogy a könyvtár ex librist készíttet s azt kötetibe beleragasztja. A helyi könyvgyűjtők, esetleg a helyben dolgozó ex libris művészek könyvjegyei, a

Trojan Marjan József linómetszete

Richter Aladár fametszete

helyi nyomdában előállított ex librisek éppen úgy beletartoznak a helytörténeti gyűjteménybe, mint bármely más helyi vonatkozású könyv, sajtótermék vagy aprónyomtatvány. De vajon hány közművelődési könyvtár gondolt eddig erre? Pedig e kisgrafikák fontos adalékul szolgálhatnak a helyi könyvkultúra, művészettörténet vagy nyomdatörténet megírásához. A könyvtár saját ex librise vagy ex librisei birtokában igen kis költséggel cserét is folytathat, és így módjában áll egy kisebb ex libris gyűjtemény kiépítése, amelyet időnként az olvasóteremben vagy a kölcsönzőhelyiségben ki is lehet állítani; a könyvtár ezáltal is hozzájárulhat a képzőművészeti közízlés fejlesztéséhez. Csak egy-két példa! A Heves megyei Könyvtár neves írókat, művészeket, tudósokat ábrázoló ex libriseket gyűjt, és ezzel — túl a művészeti szempontokon — ikonográfiailag is hasznos segédeszközt tud a könyvtár használóinak rendelkezésére bocsátani. A Komádi Községi Könyvtár 1971. júniusában megrendezett, válogatott nemzetközi ex libris anyagot tartalmazó kiállítását nemcsak a helybeliek, de a környékbeli is nagy számban látogatták, s bizonyos, hogy e kiállítás a giccs elleni harcban nem kis eredményt ért el. Nem egy látogató e kiállításon ismerkedett meg a sokszorosító grafika szépségeivel. A sikert elősegítette a kiállításnak a könyvtár saját ex librisét is bemutató meghívója is, amelyet bizonyosan sokan megőriztek a látogatók közül.

Az ex libris elkészítésének költség-

gei még a kis könyvtárak költségvetéséhez képest is minimálisak, ugyanakkor pedig a könyvjegy hatása, szerepe igen nagy. Használata Anglia és az északi államok (Dánia, Svédország stb.) közművelődési könyvtáraiban — beleértve

a községi könyvtárakat is — általános; érdemes követni a példát. A magyar közművelődési könyvtárak vezetőin múlik, hogy meghonosítják-e e szép szokást. Higgyék el: Érdemes!

Galambos Ferenc

KÖNYVTÁROS NAP ÉS IRODALMI EST CSONGRÁDON

Az idei Csongrádi napok keretében, augusztus 18-án, a Csongrádi Városi Könyvtárban könyvtárosnapot rendezett a Csongrád megyei Könyvtár, a TIT megyei szervezete és Csongrád város tanácsának művelődésügyi osztálya. A rendezvényen a megye mintegy 100 hivatásos könyvtárosán kívül csongrádi értelmiségiek vettek részt. A program első részében *Kirschner Márton*, a megyei könyvtár igazgatója tartott előadást a megyei könyvtárhálózat helyzetéről és jövőjéről. Megállapította, hogy sok könyvtár zsúfolt, nehezen teljesíti feladatát. A jövőben 55 négyzetméternél kisebb helyiségben nem lehet könyvtárt létesíteni. A ne-

hez körülmények ellenére egyes helységekből, például Szentesen magas az olvasólétszám. Javítani kell a könyvtárak felszereltségén s növelni a könyvtárosok létszámát. A könyvtárosnap másik előadását *Szalatnai Rezső* tartotta Magyar irodalom

Csehszlovákiában címmel. A félszázados folyamat minden lényeges részletére kitért, főként *Mécs László*, *Győry Dezső*, *Darkó István* és *Fábry Zoltán* munkásságát emelte ki. Rámutatott a szlovákiai magyar írók háború alatti antifasiszta magatartására, méltatta a mai írónemzedék kiemelkedő képviselőit, jellemezte az irodalmi és szellemi életet. Este 8 órakor a városi könyvtárban irodalmi estet rendeztek, amelyen két szlovákiai magyar író mutatkozott be: *Mács József* regényíró és *Gyurcsó István* költő. Ezt az estét *Szalatnai Rezső* vezette be, a szlovákiai magyar költők verseit *Bodor Tibor* színművész adta elő. (—6)

Szilágyi Imre ex librise

MAGYARORSZÁG FELFEDEZÉSE

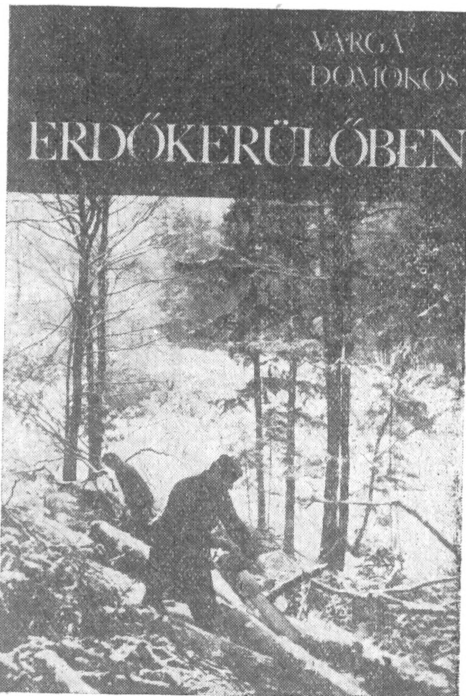
Az 1930-cal kezdődő évtized derekán indult meg *Sárközi György* szerkesztésében a Magyarország felfedezése c. sorozat, amely a két világháború közötti idő egyik legnagyobb írói vállalkozása volt. Tíz kötetre tervezték, de csak három valósult meg belőle. Az első Féja Géza *Viharsarok* című könyve volt, mely valóban vihart is kavart. Másodikként Erdei Ferenc *Futóhomok* című szociográfiája jelent meg. A harmadik kötetet, Szabó Zoltán *Cifra nyomorúság*-át már nem adta ki a sorozatot vállaló Athenaeum, az a Cserépfalvi gondozásában látott napvilágot. Ennek megjelenésével be is fejeződött az akkori társadalmi valóság teljes leleplezését ígérő sorozat, nem volt lehetőség a készülő többi kötet kibocsátására.

Persze a népi irodalom nagy szociográfiai vállalkozása nemcsak ebben a három kötetben öltött testet. Abban az időben jelent meg egymás után Veres Péter *Számadás*, Kovács Imre *Néma forradalom*, Darvas József *Egy parasztcsalád története*, Illyés Gyula *Puszták népe*, Szabó Zoltán *A tardi helyzet* című műve. Ezek a könyvek együtt végeztek el a nagy szemléletformálást, amelyet a Magyarország felfedezése sorozat célul tűzött ki.

Engedje meg az olvasó, hogy e sorok írója személyes élményének közvetítésével érzékeltesse a felsorolt társadalomrajzok akkori hatását. Az Ady és Móricz Zsigmond szellemiségét magába szívó fiatal értelmiségi zalai falvakban élt, haladó szellemi közönségektől elszigetelve, könyvtárak igénybevételének lehetősége nélkül. Félretett filléreiből a Szabadságot, a Szabad Szót, a Választ, a Kelet Népet járatta s ezek hatására rendelte meg az akkori sajátos magyar társadalmi viszonyokat elemző műveket.

A pályán induló fiatal ember Adytól megtanulta, hogy valami nincs rendben a hazai társadalomban s azt is érezte, hogy merrefelé kell keresni a kibontakozás útját. A falukutató irodalom konkrét elemzést adott egy-egy táj, egy-egy réteg helyzetéről, ezen keresztül a megoldandó problémákról. Nemcsak szemléletet alakított, hanem a tennivalók megállapítására is készítetett. Rendszeres olvasója, tanulmányozója ezen az úton eljutott az értelmiségi hivatás igazi tartalmának és módszereinek felismeréséig, majd a cselekedetig.

Ez volt egyik eredménye akkor a Magyarország felfedezésének. És mi indokolja ma, hogy ismét Magyarország felfedezése címmel induljon könyvsorozat? Egy ropant méretű társadalomszervezés közepén vagyunk. A szociográfia eszközeivel — amelyben az objektív társadalmi vizsgálódás mellett nagy szerepet kap a líraiság, a szubjektív írói elem is — szintén szükséges megállapítani, hogy mekkorák eredményeink, hol tartunk az építésben, jók-e módszereink azoknak a céloknak valóráváltására, amelyekkel minden építő szándékú ember egyet ért. És nem általában, hanem valóságosan az ország egy-egy szegletét, a dolgozók egy-egy rétegét, az élet egy-egy kihatott szeptét elemezve. Értékelni, bírálni is szükséges életünk fejlődését, felszínre hozni főként azt, hogy

miként megy végbe történelmi műhelyünkben az ember változása, az ember tökéletesedése.

Ennek a célnak szolgálatában indult a Magyar Írók Szövetségének kezdeményezésére, a Szépirodalmi Kiadó gondozásában az új, 25 kötetre tervezett Magyarország felfedezése sorozat. Hosszulejáratú vállalkozásról van tehát szó, amelynek eddig három kötete látott napvilágot.

Mocsár Gábor Egő arany című könyvével indult a sorozat. Az író az Alföld hatalmas kőolaj és földgázkincsének felfedezését, feltárását vizsgálta s azt, hogy ennek az új gazdasági erőnek megjelenése milyen változást hozott a gazdasági életben és a társadalomban. Tulajdonképpen az új társadalomban is új társadalmi réteg megjelenéséről kapunk tudósítást. A téma vizsgálata sok vonatkozásban egész mai társadalomfejlődésünk szintézisének rögzítését is kínálja. Parasztság és ipari munkásság, kétkezi dolgozók és értelmiség, mezőgazdaság és iparfejlődés, város és falu-fejlődés, egyén és közösség, Alföld és Dunántúl, munka és szórakozás, termelés és kultúra és még számtalan más probléma találkozik a könyvben. Izgalmas, bátor írás a Mocsár Gáboré. Az élet természetes egységében sikerült megragadnia témáját, valójában szépirodalmat alkotott, de a valósághoz szigorúan kötődő tartalommal.

Varga Domokos Erdőkerülőben című könyve a sorozat második kötete. Ebben a műben is új felfedezéseket kapunk. Módoítanunk kell például eddigi hiedelmünket, hogy fában szegény ország vagyunk. Csak fenyőben vagyunk valóban szegények, lombos fákban gazdagoknak mondhatjuk magunkat. Vadunk több, mint valaha. Az erdők az ország egyhatodát teszik ki. Nagyobb részük nem rengetegek maradványa, hanem mesterséges telepítés. Az erdő ma már emberi mű, nyomon kíséri a társadalom napi életét, mélyen beleivódik nagy rétegek életformájába, szokásába. Kerülgessük kissé érdeinket — mondja az író, — szelíd érdeink maguk is szépek, nem kell beléjük hazudni semmit. A könyv a magyar erdőkéltúra több évtizedes útjáról rajzol érzéletes képet.

*Erdei Ferenc*et már a harmincas években is a falukutató irodalom legképzettebb alkotójának tartották, művei a Futóhomok-on kívül a Parasztok, továbbá a Magyar város, Magyar falu, Magyar tanya a társadalomrajz klasszikus alkotásainak minősülnek. Nagy nyereség, hogy a mostani sorozatban is jelent meg műve, amely sajnos, együttal végrendelete is lett. Láttuk, hogy a hazai településfejlődéssel évtizedek óta foglalkozott. Most is azt állította vizsgálódása középpontjába, hogy mivel fejlődtek a sajátos hazai, főként alföldi települések a szocialista fejlődés körülményei között s merre vezet településfejlődésünk útja.

Korunknak mindent összesűrítő jelensége az urbanizáció. Erdei Ferenc a *Város és vidéke* című könyvében az urbanizáció jelenségeinek elemzése közben azt tárja fel, hogy mire jutottunk Csongrád megyében a szocialista társadalomszervezés útján. A kor általános kérdéseire kereste a konkrét feleletet Szegeden és vidékén az 1970-es évtized fordulóján. Ő maga írja, hogy a vizsgálódás során a táj a mostani történelmi pillanatban sok és tanulságos választ adott kérdéseire. A legszigorúbb kontrollt alkalmazta a társadalomismeretben, az eszmék és valóság összevetésében. A tervek és intézkedéseket — még a saját korábbi elgondolásait is — aszerint értékeli, hogy azok az életben, a gyakorlatban miként váltak be, mit hoztak. Vizsgálata körébe nemcsak a településfejlődés, nemcsak a mezőgazdaság fejlődése, hanem általában a technika érvényre jutása, a munkamegosztás kiterjedése, az emberek közötti társadalmi viszonyok tágulása is beletartozik. A társadalom mélyének lassúbb és hosszabb lejárátú változásait követi nyomon adott történelmi megjelenésükben és lefolyásukban. Oriási dolog ez. Hiszen korunk fórumán elsősorban valóban a felsőbb szint van napirenden. Az alsóbb szint gyakran homályban marad. Erdei Ferenc most erre az alsó szintre vetíti a társadalomtudós és szocialista politikus reflektorfényét s megállapításai országos, sőt, keleteurópai tanulságokat is hordoznak. Mindent történelmi szemmel néz, mozgásában figyeli az életet. A képzett tudós objektív megállapításait mindenütt a közvetlen élmény teszi élénkké és vonzóvá. Műve Csongrád megyében a *szocialista építés valóságos kézikönyvének* minősül, nem működhet azon a tájon egyetlen felelős vezető sem, aki nem ismeri megállapításait. De módszere és megállapításainak tanulságai országos érvényűek.

A felszabadulás előtt indított sorozat esetlegesen a földrajzi felosztás szerint kívánta feltárni Magyarország társadalmi helyzetét, minden kötete egy-egy táj sajátos életének bemutatását hozta, illetve tervezte. Az új sorozat — mint láthatjuk — kétféle megközelítést alkalmaz: tartalmát és földrajzit. Mocsár Gábor is, Varga Domokos is olyan kérdéscsoportját ragadja meg új életünknek, amelynek bemutatása és elemzése révén fény derül új életünk egészére is. Erdei Ferenc könyvével a kétféle megközelítési mód összefonódva érvényesül: Csongrád megyei megjelenésében vizsgálja az urbanizáció jelenségeit, de országos érvénnyel.

Az előkészületben levő kötetek közül valószínű ez lesz a módszere *Moldova György* Komlóról írt művének, míg *Fekete Gyula* általános társadalmi probléma feltárását végzi el, *Kunszabó Ferenc* pedig Sárköz mai életét mutatja be.

Még egyszer említeni kell, hogy a Magyarország felfedezése sorozat — régi és új — kötetei nem tudományos munkák, nem szakmunkák, hanem írói alkotások. Ezért is adja ki a sorozatot a Szépirodalmi. Az objektív társadalomvizsgálat módszere művenként más-más arányban keveredik a szuverén szépirói módszerekkel, de valamennyi mű az élet egészét ragadja meg, nem leír, hanem ábrázol, állást foglal, állásfoglalásra készlet. Az ábrázolási mód természetesen kevésbé jelképes, kevésbé áttételes, mint a klasszikus szépirodalmi műfajokban.

A sorozat kötetei különös figyelmet érdemelnek a könyvtárakban.

Páldy Róbert

EDDIG MEGJELENT KÖTETEK

Mocsár Gábor: Égő arany. 330 l. 32 Ft
Varga Domokos: Erdőkerülőben. 245 l. 27 Ft
Erdel Ferenc: Város és vidéke. 445 l. 37 Ft

ELŐKÉSZÜLETBEN

Moldova György: Tisztelet Komlónak
Fekete Gyula: Élünk magunknak
Kunszabó Ferenc: Sárköz

HÁROM KÖNYV A XX. SZÁZADI POLGÁRI TÁRSADALOM VÁLASZÚTJAIROL

A huszadik század valamennyi jelentékeny progresszív polgári társadalomtudósának magatartását — és ezzel összefüggésben tudományos állásfoglalását — három előfeltevés határozta meg. Egyrészt: a tőkés társadalomban az elmúlt hét évtized alatt végbement változások és belső reformkísérletek ellenére sem sikerült olyan struktúrát teremteni, amely akárcsak a legsúlyosabb ellentmondásokat is kiküszöbölte volna és a kapitalista társadalom lényegét össze tudta volna kapcsolni egy humanitárius társadalomeszménnyel. Másrészt e társadalomtudósok számára a jelenkori tőkés formáció elutasítása éppen haladó voltak miatt nem jelentette és nem jelenthette a terméketlen kétségbeesés, a humánus értékek végső pusztulásának jobbat-nem-remélő tudomásulvételét, annak elfogadását, hogy értékeszményeik történelmileg megvalósíthatatlanok. És végül: még ha Marx tudományos munkásságát ismerik is, módszereit maguk is alkalmazzák, nem hisznek a forradalmi változtatás végrehajtására képes osztály mai létezésében a fejlett tőkés országok társadalmán belül.

A fennállót elutasító magatartások skálája igen széles: attól a meggyőződéstől, hogy a vallott értékeszmények és a jelenkori polgári társadalom közötti szakadék belső strukturális reformok segítségével áthidalható, egészen a felháborodott elutasításig, a totális tagadásig terjed. Ebben az értelemben a modern polgári társadalomtudományak akarva-akaratlanul is szembe kell kerülnie és valamiképpen választ kell adnia a század nagy dilemmájára: a *reform* vagy a *forradalom* útját választja-e? A „reformerek” állásfoglalása szerint a polgári társadalom előtt ma sincs elzárva az út, hogy „a legfőbb szellemi, kulturális értékekhez” kapcsolódjék, ehhez azonban a gazdasági élet racionalizálásán túl a társadalom reformokon keresztül történő racionalizálására van szükség. De nem kevésbé matematikus azok pozíciója sem, akik eleve kilátástalannak tartják e reformtörekvéseket és a fennálló egészét tagadva, a megváltást egy radikális, forradalmi baloldaliságtól várják. A fejlett tőkésországok baloldali értelmisége ugyanis akkor találja szembe magát a forradalom problémájával, amikor az adott társadalom szerkezetén belül hiányzik a forradalmi fordulat végrehajtására képes tömegmozgalom. (A kérdés további elemzését mellőzve, ezzel kapcsolatban csak annyit jegyzünk meg meg, hogy a baloldali értelmiség nagy része ezért várja az eljövendő forradalmi változás megindítását azon társadalmi rétegektől, amelyeket még nem integrált a fejlett tőkés társadalom, pl. az amerikai négermozgalomtól, a diákmozgalmaktól, a harmadik világ fejlődésben elmaradott népeitől.) Ebben a helyzetben a baloldali értelmiségi magatartás

kérdése úgy vetődik fel — mint Heller Ágnes szép W. Mills-elemzésében megfogalmazza —, hogy „hogyan maradhat az ember *baloldali*, méghozzá aktív *baloldali* egy olyan társadalomban, amelynek nincs aktív és hatékony baloldali mozgalma?”

Az itt vázlatosan felvetett problémák történelmi aktualitását, úgy véljük, szükségtelen külön is bizonygatni. Ez az időszűrés azonban — a szaktudományos igények kielégítésén felül — külön is jelentős eseménnyé teszi Max Weber, C. Wright Mills és John Kenneth Galbraith műveinek magyar nyelvű kiadását. Kettőjük ugyan eddig sem volt ismeretlen: Weber műveiből 1967-ben jelent meg a *Gazdaság és társadalom* c. válogatás, W. Mills: *Az uralkodó elit* c. könyve 1962-ben látott napvilágot. A most megjelent kötetek azonban egyrészt az első megismerkedésen túl lehetővé teszik, hogy munkásságuk egészéről alkothassunk átfogó képet, másrészt, műveiket azok számára is hozzáférhetővé teszik, akik az előző, rég elfogyott kötetekhez már nem juthattak hozzá. Természetesen itt még csak vázlatosan sem mutathatjuk be Weber, Mills és Galbraith kötetaineik minden fontos elméleti kérdését, ehelyett csak olyan mozzanatokat ragadunk ki, amelyekben közvetlenül is az előbb említett kérdésekre keresnek választ.

Max Weber az említett történelmi periódus első szakaszában, a század tízes-húszas éveiben tett kísérletet arra, hogy a társadalomtudományok „objektivitásának” kérdését új alapokra helyezve kidolgozza a szociológia és a „kultúrtudományok” pozitív módszerét, amely az „objektív leírás lehetőségét biztosítja” anélkül, hogy visszaszűlyedne a századvég sivár pozitívizmusába, és az „értékek pluralitásának” korában is értéktudományos módszer maradjon, anélkül, hogy relativizálná az értékeszményeket. Weber szerint a tudomány feladatának alapvető félreértése, ha tapasztalati úton akarunk értékítéletet alátámasztani. „Tudunk kell — írja —, hogy a legalaposabb történelmi kutatásból sem olvashatjuk ki a világtörténet *értelmét*; hogy csak mi magunk adhatunk neki értelmet, hogy „világnézetek” sohasem lehetnek a szüntelenül fejlődő tapasztalati tudás gyümölcsei.” Következésképpen, „a konkrét értékítéletben megnyilatkozó végső értékmércék *tudatosítása* a legtöbb, amit a tudomány nyújthat képes anélkül, hogy a spekuláció mezejére lépne. Az, hogy az ítélő szubjektum ezeket a végső értékmércéket magáévá teszi-e, az ő legszemélyesebb dolga, akarásának és lelkiismeretének kérdése, s nem a tapasztalati tudásé. Egy empirikus tudomány arra senkit sem taníthat meg, hogy mit *tegyen*, hanem csak arra, hogy mi *tehet* és — bizonyos körülmények között — mit *akar*”. A tudomány kritikai objektivitása ebben az értelemben azonban nem egyéb, mint „a történetileg adott értékítéletek és eszmék alakjában előtűnik fekvő anyag formálógikai megítélése, vagyis annak elbírálása, hogy mennyire teljesítették az eszmények az akart dolog belső *ellentmondás-mentességének* posztulátumát”.

Konkrét szociológiai kutatásaiban Weber értékítéleteit az határozta meg, hogy a vizsgált jelenségek értékére a szabadság, a kulturális eszmények, egy olyan új demokrácia felől kérdezett rá, amely „a nyugati világban fokozódó bürokratizálódással, elszemélytelenedéssel és uniformizálódással szemben a veszendőbe menő humanus értékek megőrzője és újak teremtője”, olyan új kultúra létrehozója, amelynek a belsőleg szabad személyiség kultusza áll a középpontjában. A jelentéltetően éppen ezért igen borúlátó. „A legnagyobb mértékben nevetséges, ha valaki összefüggést keres a... gazdasági fejlődésünkből elkerülhetlenül következő mai fejlett kapitalizmus és a demokrácia vagy bármilyen néven nevezendő szabadság között. A valódi kérdés így hangzik: a mai kapitalizmus uralma alatt miként lehetséges egyáltalán demokrácia és szabadság? Szabadság és demokrácia csak ott lehetséges, ahol egy nép elszánt akarata támogatja, egy népé, mely tartósan szembeszegül azzal, hogy juhnyáj módjára kormányozzák.”

Weber távol áll tőle, hogy marxista vagy forradalmár legyen, ő mindvégig a *polgári* demokrácia és szabadság eszményeit szembesíti a kor polgári társadalmával, magát „individualistaként” és a „demokratikus intézmények harcosaként” vallja a humanus értékek őrzőjének. Innen fogalmazza meg nem sokkal halála előtt személyes és tudományos hitvallását is: „Szörnyű arra gondolni, hogy a világ egy napon fogaskerekéből fog állni, kis állásokba kapaszkodó és nagyobbakra törekvő kis emberekből... Mintha olyan emberekké akarnánk válni, akiknek csak „rendre” van szükségük és semmi másra, akik idegességé válnak és megrettennek, ha ez a rend egy pillanatra meginog. Szörnyű arra a világra gondolni, amelyikben mindenki ilyen lesz; arra, hogy már elindultunk ezen az úton; *Nem arra kell törekednünk, hogy ezt a fejlődést elősegítsük, hanem arra, hogy ellenálljunk ennek a gépezetnek és legalább az emberiség egy részét megszabadítsuk a léleknek ettől a feldarabolásától, a bürokratikus életmód uralmától.*”

Míg Webert olvasva a gondolkodói tisztánlátás pátosza ragadja meg azonnal az olvasót, C. Wright Mills esetében az válik szembeszökvővé, hogy ez miként páro-

sul szenvedélyes politikussággal. Mills mintegy két évtizeddel Weber halála után, a harmincas évek végén kezdte pályafutását, igazi hatása azonban csak az ötvenes évektől bontakozott ki. David Riesman mellett, aki *A magányos tömeg* című könyvének keresztül nálunk is ismert, ő az amerikai „kritikai szociológia” másik legkiemelkedőbb alakja. Mills az amerikai társadalom modelljén elemzi a mai „túlfejlett” ipari állam felépítését. Eszerint a hierarchia csúcsát a „hatalmi elit” alkotja, amely gyakorlatilag abszolút hatalommal rendelkezik a társadalom felett; őket követik a „fehértalálósok” — a trösztök, vállalatok tisztviselőgárdája, a szolgáltatás, a bürokratikus apparátus alkalmazottai; e réteg számára a „létért való harc” a kapitalizmus korábbi formáihoz képest új alakot öltött: „A létért való harcot a státusért folyó harc pótolja; a szegénység tülekedését a státusért való pánik helyettesíti”. Mills szerint e „státuspánik” nem egyszerűen spontán termék, hanem tudatosan manipulálják.

A társadalmi legalsóbb rétege Mills elemzésében a legpasszívabb, a leginkább pusztá fogyasztásra irányított munkásosztály, amelynek manipulálását — tekintve, hogy itt a „státuspánik” kisebb szerepet játszik, mint a „fehértalálósoknál” — az ugyancsak a „hatalmi elithez” tartozó szakszervezeti bürokrácia végzi el. Ezek a rétegek az összetevői a jelenkori „tömegtársadalomnak”, amelyben csak a „hatalmi elit” és a „mass media” — a tömegtájékoztató eszközök — játszanak aktív szerepet, a tömeg pusztán passzív, befogadó.

Mills magatartása az általa így módon leírt társadalommal szemben a tagadás, elutasítás és felháborodás, egy még nem létező, de megvalósítható és megvalósítandó társadalomeszmény és morális norma alapján. Ezt a társadalomeszményt az elemzett „tömegtársadalommal” szemben és annak totális tagadásaként határozta meg, Mills a „közösségi társadalom” megvalósítását tűzi ki célul. Azonban — mint erre már több elemzés rámutatott — éppen ezen a ponton jut felszínre a milsi társadalomeszmény elvontsága és az ő radikális tagadást kifejező álláspontjának alapja: egy Rousseau-ra emlékeztető romantikus antikapitalizmus, amelynek a modern nagyipari civilizációval szemben egy „kézművesmunkára” felépülő társadalom az ideálja. A döntő fordulatot pedig onnan várja, ahol a metropoliszok „milieu”-je, a „mass media” még nem változtatta a tömegeket egészében passzív és manipulálható közzé. „Az alacsonyan fejlett társadalom problémája — írja — az, hogy egy afféle magasabb fejlődést érjen el, amely elkerüli a túlfejlett társadalom szomorú vonásait, és ennél fogva lehetségessé teszi az emberi lények társadalmát, olyan életstílusokat, amelyeket talán azelőtt sohasem láttunk az emberi történelemben.”

Éppen Mills végső következtetéseinek oldaláról válik érthetővé, hogy munkásságának igazi reneszánsza miért a hatvanas években, a New Left (Új baloldal) előretörése és a diákmozgalmak idején következett be: Mills, a szociológus, aki egy paraszti és kézművesmunkára épülő demokratikus közösségi társadalmat állított eszményként szembe a „tömegtársadalom” szánalmas valóságával, ideológusként ugyanazoknak a gondolkodóknak a sorába tartozott, akik az elmaradt harmadik világ mozgalmaitól remélték a „túlfejlett” országok tömegeinek forradalmasítását.

John Kenneth Galbraith közgazdász, az amerikai Harvard Egyetem professzora. Rövid idő alatt több kiadást megért, tudományos bestsellerré vált könyvében azokat a gazdasági változásokat írja le, amelyeknek következtében a hatvanas évek Amerikája a korábbi formációktól minőségileg különbözik. Azonban — mint minden kiemelkedő társadalomtudományi munka — ez a könyv sem csak „szakproblémákra” szorítkozik: Galbraith elemzésének végső indítéka, hogy — mint maga is megfogalmazza — felkutassa a „menekülés lehetséges útjait”. Könyve célját így foglalja össze: „Arra a következtetésre jutottam . . . hogy gondolkodásunkban és cselekedeteinkben szolgálivá lettünk a gépezetnek, amelyet a magunk szolgálatára teremtettünk. Sok tekintetben kényelmes ez a szolgátság; akadnak, akik csodálkozva vagy éppen felháborodással veszik majd tudomásul, hogy a menekülést hirdetem. Hja, vannak örök elégedetlenek, mondják. Emancipációnk általános körvonalaikat szeretném javaslataimban felvázolni. Ellenkező esetben a gazdasági célok más, jóval értékeesebb szempontok rovására teljes egyeduralmat szereznek életünk felett. Pedig ami igazán számottevő, az nem javaink mennyisége, hanem életünk minősége.”

Galbraith szerint az elmúlt hetven, de különösen az utóbbi harminc év alatt végbement legfontosabb változások: a technika roppant fejlődése, az állam mind fokozottabb közvetlen részvétele a gazdasági életben, ebből eredően az állam szabályozó-koordináló funkciójának kialakulása és rohamos erősödése a reklámapparátus felduzzadása az árueledésben, a szakszervezeti mozgalom hanyatlása, a felsőoktatási intézmények hallgatólétszámának rohamos gyarapodása. További, társadalmi kihatásaiban döntő változás, hogy „a fejlett technikával és nagyüzemi szervezéssel biztossított magas szintű termelés és jövedelem a lakosság jelentős részét felszabadítja a

primitív szükségletek' nyomása alól. Ennek következtében megváltozik gazdasági magatartásuk, bizonyos értelemben irányíthatóbbá válik... Nemcsak az árak és az önköltség, de a fogyasztói igények is manipulálhatókká válnak..." Galbraith legtöbb vitát kiváltott tézise, hogy az amerikai gazdaság ugyanúgy tervgazdaság, vagy még inkább, mint azoké az országoké, amelyek annak vallják magukat; a tervezés azonban nemcsak a termelésre, hanem a fogyasztásra is vonatkozik, a nagy konzernek az áru termelésével párhuzamosan „megtervezik” a fogyasztó igényét is az árura, tehát manipulálják magát a fogyasztást. Ezzel azonban a piac spontán irányító-szabályozó szerepe a termelés és fogyasztás között végleg kiküszöbölődött, így a szabadversenyos kapitalizmus hangoztatása a mai Amerikában legjobb esetben is csak illúzió, tudományosan alátámaszthatatlan üres fikció.

Galbraith feltétlenül a belső reformok híve: a gazdasági racionalizálás általa vázolt folyamatának hiányosságait — az egyén életének a „fogyasztó” életére való redukálódását, az ember külső irányítottságát, a kulturális értékek háttérbe szorítását stb. — csak a társadalom további racionalizálása útján tartja megoldhatónak. A két vilárendszer problémáját illetően nem lát olyan mélyreható ellentéteket, amelyeknek konfliktusra kellene vezetniük. A polgári társadalomtudósok körében elterjedt „koezisztencia-elmélet” híve: úgy véli, hogy a két rendszer gazdasági struktúrájában máris igen sok a közös vonás, és a jövőben e téren bizonyos kiegyenlítődési folyamatnak lehetünk tanúi. A megvalósítandó „új ipari államot” szerinte a tudósoknak kell irányítaniuk, rájuk vár az olyan irányú racionalizáció, amelynek a gazdaság érdekein felül a humanitárius értékek is lényegi alkotóelemei. Ellenben „ha továbbra is valljuk, hogy az ipari rendszer céljai — a termelés és ezzel együtt a fogyasztás növelése, a műszaki haladás és az ezekből fakadó szemlélet — magával az étellel azonosak, akkor a magunk életét mindörökké a céljuk szolgálatába állítjuk. Ele kell törödnünk, hogy csak abban lehet részünk, ami e céloknak megfelel, minden egyébről le kell mondanunk. Igényeinket az ipari rendszer szükségleteinek megfelelően manipulálják, de az állami politika is ugyanilyen befolyást szenved: az oktatás egyedül az ipari célokat szolgálja, az ipari rendszerben szükségessé fegyelem az egész közösség elfogadott morálja lesz. Minden más célt mondva csinálnak, lényegtelennek, sőt antiszociálisnak fognak tartani...”

A három tárgyalt könyv egyike sem könnyű olvasmány: megértésük, végig-gondolásuk kétségtelenül némi szociológiai és közgazdasági jártasságot, komoly szellemi erőfeszítést, és a század társadalomtudományi kérdései iránti érdeklődést, a szerzők nem egyszer vitatható nézeteivel szemben elfogulatlan kritikái szemléletet igényel. Ezért elsősorban a felvetett témák iránt érdeklődő értelmiségi olvasók figyelmébe ajánljuk őket.

K ö n c z ö l C s a b a

A Z I S M E R T E T E T T M Ő V E K

Max Weber: Állam, politika, tudomány. 1970. 461 l.

C. Wright Mills: Hatalom — politika — technokraták. 1970. 470 l.

John Kenneth Galbraith: Az új ipari állam. 1970. 430 l.

(Mindhárom könyv a Közgazdasági és Jogi Könyvkiadónál jelent meg.)

A GÖCSEJI HELIKON címmel megjelenő hontismereti közlemények 2. kötete sok érdekes zalai vonatkozású helytörténeti tanulmányt tartalmaz. A járási tanács, a Hazafias Népfront és a megyei könyvtár kéziratként adja ki a sokszorosított írásokat. Fülöp István Zala megye fórumának, a zalaegerszegi Szabadság térnek történetével foglalkozik. Fiala Endre arról közöl módszertani tanulmányt, hogyan írjuk meg egy község történetét. Hontváry Gyula Zalaszentmihály történetéről és falumúzeumáról ír érdekes sorokat. Mészáros Ferenc pedig a Tanácsköztársaság pacsai eseményeiről számol be gazdag forrásanyag alapján. Bódei János Zalabaksa népi gazdálkodásáról terjedelmes tanulmányt formál saját adatgyűjtésére támaszkodva. Ez a felsorolás is érzékelteti, hogy a zalai hontismereti műhelyben értékes feltáró munka folyik s ennek egy részét közkinccsé teszi a gondosan összeállított kiadvány. (pr)

A PEDAGÓGIA IDŐSZERŰ KÉRDÉSEI HAZÁNKBAN

A TANKÖNYVKIADÓ SOROZATÁNAK ÚJABB FÜZETEI

A Tankönyvkiadó Vállalat sorozata, miként címéből is nyilvánvaló, a hazai pedagógia elméleti és gyakorlati kérdéseiről kívánja tájékoztatni tanítóinkat, tanárainkat, nevelőinket — ez utóbbiak közé szívesen besorolnánk a szülőket is, mint a gyermekek természettől adott — és ha nem is hivatásos, de — hivatott nevelőit. Az igen változatos témájú füzetek közül nem egy hozzájuk is szól, olyan is akad, mely elsősorban nekik íródott, s benne nem is a gyakorló pedagógus, hanem éppen egy „gyakorló” szülő teszi közkinccsé bőrén-szerzett tapasztalatait; vagy inkább csak tenné, ha a túlzottan szakmai sorozatcím, az igen kevésbé vonzó borító és a szerény példányszám nem akadályozná ebben.

A sorozatnak több mint húsz füzete jelent meg ez idáig, a legkülönbözőbb — neveléssel kapcsolatos — témákról. Mindjárt a legelső a falusi és tanyai iskoláskorról szól, a második olyan pedagógusokról, akik nem elégednek meg a készen kapott és begyakorolt oktatási-nevelési módszerekkel, hanem újat, jobbat kutatva bátran kísérleteznek. Egy füzet a programozott oktatás tapasztalatairól számol be, egy másik a továbbtanulás és elhelyezkedés kérdéseivel foglalkozik, továbbiak a szakközépiskolák nyújtotta általános és szakmai képzésről, a felnőttoktatás sajátosságairól, egy vidéki gimnázium életéről, a pedagógusok elszürkülésének veszélyéről, a vidéki főiskolákról, az ifjúsági irodalomnak az iskolai nevelésben vitt szerepéről, a fiúk, lányok és nevelők viszonyáról szólnak, az ezeket követők tartalmát is elárulják címük: Eljutnak-e az egyetemig? — Négy év egy osztályközösségben — Művészet, katarzisz, nevelés — Az iskola pszichés klímája — Fényes szellők — Közvéleményvizsgálat kollégiumokban stb.

A régebben megjelentek közül Kériné Sós Júlia munkáját — *Diákevek, diáksorsok* — kell feltétlenül kiemelnünk. Kimagasló erényei: megírás módja — olyan izgalommal olvasható, mint egy jó regény —, mélyen megértett tapasztalatai, s az okos szeretet mely sugárzik belőle — szinte követelik újrakiadását.

Néhány újabban, tavaly, illetve ez idén megjelent füzettel — ezek talán még beszerezhetőek — részletesebben érdemes foglalkoznunk.

Rehák Ferenc *A lőrinci nagycsalád* címmel egy nevelőotthon életéről ír. Olyan fiatalok kerültek ide, akik — a

szerző szavai szerint — már az általános iskolában vagy közvetlenül annak befejezése után kiestek az élet fő sodrásából; nem kerülhettek gimnáziumba, szakközépiskolába vagy ipariskolába; fiatal koruk miatt egész napos segédmunkát sem vállalhattak. Magyarán: kallódó gyerekek, akikre a különböző szervezetek is csak akkor figyeltek föl, mikor az első lopást, rendbontást, szökést elkövették. Jobbára lelki-sérült gyerekek. Rehák riport-sorozata több éven át kísérő figyelemmel e nevelőotthon életét, elmondja létrejöttének körülményeit, eseményekbe oldott jellemrajzot ad néhány fiatalról, rávilágít — ugyancsak tényekkel — e fiúk és szülei viszonyára. Az otthon egyik neveltjével — aki már munkája révén megtalálja saját emberségét — felkeresi annak „szülői otthonát” s beszámol erről a látogatásról. A továbbiakban képet ad az otthon gazdasági viszonyairól, a fiúk hétköznapi életéről, a falusiakkal való kapcsolatáról, jól szemléltetve, hogy a fiúk megváltozása következményeképp, ha bizonyos kéréssel is, miként változnak meg a helybeliek előítéletei velük szemben.

A téma — mint látjuk — izgalmas és ugyancsak időszzerű, Rehák jó szemmel találja meg a lényeges problémákat tartalmazó egyedi eseteket; az általánosítással és a tanulságok levonásával adós marad ugyan, de ez nem is baj, a konkrét esetek és következményeik önmagukban hordják tanulságukat.

Tánczos Gábor *Mit olvasnak a fiatalok?* c. munkájában (Bővebben ismertette Kamarás István lapunk 1970. 12. számában, 755. l.) dolgozó középiskolások körében végzett művelődésszociológiai vizsgálat eredményét közli. Izgalmas és tanulságos olvasmány, még akkor is, ha nélküle is tudjuk, hogy Berkesit meg — jobb esetben — Jókait olvas a fiatalok jó része (és a nem fiataloké szintűgy). Mert más dolog úgy általában tudni valamit, s egy kézlegyintéssel — úgysem lehet tenni semmit ellene — elintézni, és megint más egy ilyen alapos, kiterjedt figyelmű és igen sok finom részletet feltáró vizsgálat eredményéből vonni le következtetéseket és elgondolkozni azon, mit lehetne mégis tenni. Nehéz kérdés. Válasz helyett négy dolgozó gimnazista nyilatkozatát másolom ide, Tánczos Gábor mottóul ragadta ki őket és tette könyve élére. Tehát:

„Imádok olvasni, de csak Jókait. Ő utána olyan csúnya a magyar irodalom. Még a Szent Péter esernyője jó, de Móricz már undorító, Ady erkölcsstelen, József Attila érthetetlen.” „Aki annyit izélgetnek minket ilyen kultúr dumákkal, azoknak biztos nem kell úgy összehozniuk a forintot, mint nekünk. A műszak után kezdek el valami pénzt is keresni, aztán egy jó Berkesi még jöhet, de őt perc múlva már alszok is.” — „Gyűlölöm Jókait. Hemingway, Salinger után nem lehet többé Jókait olvasni. Amikor szomorú dolgokról ír, röhögöm kell, olyan, mint saját stílusparódiája.” — „József Attila számomra már több, mint próféta, ha vallásos lennék, azt mondanám, ő az isten. Amit a világról, emberiségről, szépségről, szerelemről tudok, azt tőle tanultam.”

Tánczos Gábor végül néhány — pedagógusok és könyvtárosok számára egyaránt hasznos — következtetésre jut. A legfontosabb és leginkább megszívlelendő ezek közül, hogy „bizonyos életkorban és műveltségi színvonalon a napi munka mellett is a szervezett iskolai oktatás valamilyen formája lehet a leghatékonyabb eszköz széles tömegek számára általános műveltségük emelésére, olyan alapok megszerzésére, melyekre aztán legjobban épülhet a továbbképzés minden kötetlenebb formája.”

Dr. Kerékgyártó Imre *Küzdelmes évek* címmel iskolai igazgatói éveinek tanulságos emlékeit, tanulókkal és tanártársaival kapcsolatos sikereit és kudarcait, tapasztalatait adja közre. Komoly erénye, hogy jól ír, még komolyabb, hogy őszintén — nem csupán a tanulók jellemét, magatartását tárja fel a lehető legnyíltabban, de a tanárakét is. Nem tartja ettől vissza az a „mundér-becsülete”

meggondolás, hogy könyvecskéje esetleg diákok kezébe kerülhet, és leleplezheti előttük nevelőik gyengéit, esendőségét. S ez így van jól, épp ezzel, a tanári magatartás- és jellem-formák vizsgálataival nyújt segítséget pedagógus társainak. Munkája második részében a szülpők és az iskola viszonyára vonatkozó tapasztalatait mondja el és elemzi, végül pedig az ifjúság és az ifjúsági mozgalommal kapcsolatosakat. Munkája, mint céloztunk már rá, olvasmányoknak is élvezetes, természetesen azok számára, akik szeretnek elgondolkozni magukon, másokon és munkájukon.

Dobos László a *Koedukáció és közvélemény* című írásában a fiúk és lányok együtt-tanításának-nevelésének hazai történetével, fogadtatásával, a róla alkotott pedagógus-közvéleménnyel foglalkozik, illetve egy ezzel kapcsolatos, 1967-ben végrehajtott közvéleménykutatást ismerteti. A vizsgálatba nyolc — budapesti és vidéki — gimnázium nevelőtestületének tagjait és háromnak a tanulóifjúságát is bevonták. A vizsgálatot a függelékben közölt kérdőívekkel hajtották végre, azt kutatva, hogy egyenemű vagy koedukált osztályban tanít-e valaki szívesebben, s ha egyeneműben, akkor fiú vagy lányosztályban, nehezebb-e vagy könnyebb koedukált osztályban tanítani, található-e különbség a fiúk és lányok képességei között, milyen hatással van a tanulásukra és az osztály közösségi életének alakulására a koedukáció, mik az előnyei és hátrányai, híve-e az együtt tanításnak. A tanulóktól pedig afelől kérdezősködtek, hogy szeretnek-e koedukált osztályba járni, mi a véleményük a fiúk, illetve a lányok gondolkodó képességéről, viselkedésükről, előnyös-e a koedukáció a tanulás és a közösségi élet szempontjából, milyen tanárt szeretnek — férfit vagy nőt — osztályfőnöknek. A könyvecske a kérdések sorrendjében vizsgálja az igen érdekes, részben a válaszolókra, részben a közfelfogásra és részben magára a koedukáció intézményére nagyon jellemző válaszokat. A vizsgálat legáltalánosabb tapasztalata talán az, hogy az emberek legszembetűnőbb és legmeghatározóbb tulajdonsága a nemiség, különösen az ifjúság szemében. Dobos — egyetértésben más pszichológusokkal — ezt így fogalmazza meg: „... az ifjúság — nemre való tekintet nélkül — a férfias férfitanárokat és a nőies nőtanárokat szereti.” Már a pályaválasztásnál is megszívlelendő tanulság ez.

Miként a sorozat régebben megjelent tagjai közül ki kellett emelnünk Kériné Sós Júlia könyvét, úgy és ugyanazért kell az újabbak közül kiemelnünk Bo-

Menyhárt József ex librise

zók Éváét. Mindkettő igazi és őszinte részvétet-részvételt tükröz. Ez az az éles fény — szeretetnek is nevezhetnék — mellyel átvilágítja és bensegleg is megérti — megérteti, riport-alanyait: „... főtogató érzéssel indultam családlátogatásra is, reménytelenül tehetetlennek tudván magamat, miért láttam, minden egyes eset, minden családi szituáció eltérő, más: nincs recept, nincs szabályosan alkalmazható elmélet, mindenütt a legnagyobb körültekintéssel, a különböző tényezők komplexitásával számolva, magamnak kell eldöntennem, hogy itt, most mit tanácsoljak, megfontolva azt is, hogy az adott szituációban a tanács követhető-e? És hogy milyen megfogalmazást keressek, ami nem riaszt, nem iaszít, hanem nevel, mert érthető, meggyőző, és nélküli a vádaskodást, a nagyképu kioktatást” — írja könyve előszavában. S valóban, a Szülőkhöz szólnunk címmel összegyűjtött és egészze öt-özödött beszámolók mindegyikén érződik, hogy írójuk nem közömbös vagy főlényes kívülállóként szemlélte és vizsgálta az elébekerült vagy felkeresett „eseteket”, s szűrt le belőlük helyes vagy helytelen tanulságokat, hanem a szülőket és gyermekeiket érzelmileg megértve, „egyetlen példányként” látva tár fel sorsokat, kutatja e sorsok okait, összetevőit, keresi bennük a megváltoztathatót és ezen az alapon kísérel meg tanáccsal szolgálni. Így remélhető, hogy „beavatkozása” nem is marad hatástalan.

Ő is, mi is hangsúlyozzuk, hogy „minden ember egyetlen példány”, minden eset, helyzet egyszeri és csupán egyénileg megoldható —, felmerül hát a kérdés: érdemes volt-e tanulságul közrebocsátani ezeket a tapasztalatokat?

Feltétlenül. Először is: módszere-magatartása, mellyel „idegen sorsokhoz” közelít — elsajátítható és elsajátításra érdemes. Másodszor: a sok-sok különböző egyedi esetben mindig akad valami közös, méghozzá lényeges és jellemző tanulság, hogy valójában sohasem — vagy csupán nagyrítván — a gyerek maga a problematikus, hanem mindig, vagy majdnem mindig a család, a gyerek családi helyzete, többnyire a család ilyen vagy olyan módon való hiánya okozza a bajt. A családi nevelés, a családi légkör, a család érzelmi kultúrája végtelenül fontos — állítja Bozók Éva, s feltárt esetei mellette bizonyítanak. A gyerek magatartásában — ha úgy tetszik: jellemében — megnyilvánuló bajok a nem megfelelő, szétesett vagy csonkult családokban gyökereznek. Gyökeresen tehát csak itt lehet segíteni, változtatni, ezért oly nehéz, gyakorta lehetetlen igazán segíteni. Mégis muszáj. S hogy valamit — többet vagy kevesebbet — azért mégis lehet jobbitani, emellett bizonyít e kis könyvecske. Segítséget és kedvet is ad hozzá.

Zolnay Vilmos

Bor István rajza

KÉKI BÉLA: AZ ÍRÁS TÖRTÉNETE

Öt évezred fejlődésútján kalauzol végig szórakoztató könnyedséggel Kéki Béla szép könyvecskéje az írásról. A kőkorszak barlangrajzaitól a mai nyomdabetű-ig kísér el igen szakszerűen. A XIX. század eleje óta kutatják a régi írásokat, az ismert nyelvből kiindulva az olvashatatlan, ismeretlen szöveget faggatva, s föl-tárva régi világokat, eltemetett kultúrákat. Minden írásjel megfejtése izgalmas kutatás volt, a művelődéstörténet egyik legszebb fejezete. Valamennyi megfejtés sorbaállítására ez a kötetke, melyhez Köpeczi Bócz István állította össze a képanyagot, s ő rajzolta hozzá a kiegészítő s meglevenítő krónikaképeket is. A szöveg és a képanyag kitűnő összhangját élvezi itt az olvasó. Az íráskutató író s az írásbemutató képzőművész nem hagyott ki egyetlen lépcsőt sem. Azok számára, akik irodalmat és tudományt közvetítenek, az írás historiájának ez a könyve kézikönyvvé válik. Tudatosítja bennünk a kifejeződés lángoló útkeresését, az írásjelek megtalálásának és fölfedezésének végtelen örömét, a tisztulás és haladás hullámverését, s végül az európai kultúra írásjel-győzelmét.

A természeti népek az írás megismerésével léptek át a művelt nemzetek sorába. Ez a folyamat ma is tart, mert még 800 millió 15 évnél idősebb írástudatlan ember él a földön. Az írásismeret segíti nemzetté válni a népeket, s közelíti egymáshoz a nemzeteket, vagyis létrehozza az emberiség közös tudatát. Ezt az utat világítja meg Kéki Béla száz forrású ismereteivel. Valóban a néprajzból kell kiindulnunk, hogy megértsük az írásjelek megjelenését. A billogok, rovásfák, hírvívó botok, csomójelek, kagylófűzések, kendőbogok jelzik a legkorábbi kezdetet. A képirással folytatódik a sor, itt már gondolatot közölnek az ábrák, szó- és szótagírás következik a képirásra, a csúcson pedig a betűírás jelenik meg. A szem és a víz jelét például a sumérok egyesítették: ez a sírás jele, agyagtáblákon alakult ki így az ékirás. A többszövegű emlékek révén fejtik meg a kutatók az egyiptomi hieroglifákat s a többi írást is, páratlan türelemmel, jelről jelre haladó összehasonlítással. Hogyan haladt együtt az írás kialakításával az írás alapanyaga, a nilusi sásból simított papirusztekercs, a mexikói indiánok szarvasbőr anyaga, az agavé-papír, a birka- és kutyabőr és

így tovább. A népek történelmének eseményei mögött, a társadalmi lét mélyében formálódik ez a párhuzamos történelem, a szellem kifejező erejének keresése és fejlődése. Akármerre nézünk, az európai-tól elzárt ázsiai kultúrákra, például a kínaira, a fejlődés azonos lélektani irányú s azonos műszaki ötletekkel jár. A könyvből szemléletes képet kapunk a régi Kína íráskulturájáról is.

A főníciaiak, e legmozgékonyabb, legtöbbet látó és tapasztaló nép hozza létre a betűírást. Innen vándorol ez más népekhez a Közel-Keleten, vallási szükséglet és királyi akaratot szolgálva, majd díszítőelemmé válva, hogy a görög alfabétumban már tökélyre tegyen szert, a kifejezés minden árnyalatára alkalmas eszközként hangot jelöljön. A latin betű nem közvetlenül a görögből alakult ki, hanem az etruszk ábécéből, ahogy ezt néhány éve kétségtelenül tisztázták. A rómaiak kezén alakul ki az a betűtípus, amely tökéletesen kifejezi a gondolat és hang minden árnyalatát. De a görög betűnek is marad folytatása Európában, a keleti szlávok cirill-írása.

Érdekes fejezetet szentel a könyv a magyarságnak, a székely rovásírásnak, mely — mint a szaporodó jelek bizonyítják — a honfoglaló magyarság egyetemes írása volt, s a kereszténység elterjedésével semmisült meg, mint pogány vallási jelkép. A székelyek zárt katlanjaikban hívebben tudták megőrizni, mint a síkon letelepedő törzsek. Latinbetűs írásunk kialakulásának és a magyar nyomdaipar betűtípusainak történetét is olvashatjuk a kötetben. Kéki Béla röviden mindenről tájé-

Bor István ex librise

koztatja az olvasót, s nevek, adatok, könyvcímek közlésével lehetővé teszi a monografikus részletek további megismerését.

A könyv utolsó fejezete az írás jövőjéről szól: a modern jelrendszerek, a rádió, film, a televízió és a mágneskép térhódításával elemzi az írás s a vele összefüggő könyvkultúra helyét és szerepét. A mai műszaki találmányok semmiképp sem csökkentik az írás, vagyis a könyv és folyóirat fontosságát, nem pótolhatják szüntelen előrevivő és megtartó hatását.

Kár, hogy a szerző néhány idegen szót nem magyarázott meg, nem tolmácsolta magyarul. Szakkifejezésekről van szó, amelyeket a művelt olvasó sem ismer. Ez

azért cseppnyi szeplő itt, mert az egész könyv egyébként roppant olvasmányos. A kultúrák ismertetésének és az írások felfedezésének két szálát zavartalan tárgyismerettel szüntelen együtt szövi az író. Ugyanilyen zavartalan és nagyszerű a képanyag. Viszont érthetetlen, miért jelent meg a kitűnő könyvecske mindössze hatezer példányban? Mert ez a könyv alkalmas volna arra, hogy tanulóifjúságunk kezébe jutva, bevezető és útmutató könyvként szolgáljon az irodalomhoz, egész humanista műveltségünkhöz, s felhasználható legyen az irodalomoktatásban és a szakkörök tevékenységében. (Gondolat, 240 l. 48 Ft)

Szalatnai Rezső

bibliográfiák

KOSÁRY DOMOKOS: BEVEZETÉS MAGYARORSZÁG TÖRTÉNETÉNEK FORRÁSAIBA ÉS IRODALMÁBA

Kosáry Domokos e nagyarányú bibliográfiai vállalkozása nincs előzmény nélkül. Első változatának kiadása 1951-ben indult meg „Bevezetés a magyar történelem forrásaiba és irodalmába” címmel, harmadik kötete 1958-ban hagyta el a sajtót. A könyvpiacról gyorsan eltűnt ez az alapvetően fontos mű, és teljes példánya az utóbbi időben már könyvtárak polcain is ritkán található meg.

Tartalmi értékein túlmenően számomra szubjektív okokból is igen emlékezetes Kosáry nagy munkája. Ugyanis már első kötetének megjelenése idején hosszabb könyvtárosi pályafutásra tekinthettem vissza, ismertem a hazai és külföldi könyvészeti irodalom jelentősebb alkotásait, de első ízben fordult elő, hogy egy *bibliográfiai mű* olyan érdekes és vonzó olvasmányt jelentett számomra, akár csak egy jól megírt irodalom- vagy művészettörténeti tanulmány. A beavatott olvasó, aki ismeri e kiadványt, bizonyára nem találja túlzásnak állításomat, mert tudja, hogy Kosáry nem érte be könyvek és folyóiratcikkek címleírásaiból összeállított lajstrom közlésével, hanem a legigényesebb formát választotta nagyméretű retrospektív történeti bibliográfiája számára. Hogy milyen követelményeket támasztott önmagával szemben, arról műve előszavában így tájékoztat: „munkám lehetőleg kitér az elbeszélő források főbb csoportjainak, a szerzők személyi adatainak, társadalmi helyének, pártállásának ismertetésére, az iratkiadások

jellegére, esetleg hiányaira, végül pedig az irodalmat lehetőleg a történeti fejlődés sorrendjében, tájékoztató megjegyzések kíséretében sorolja fel.”

Annak idején *Makkai László* írta a legértelmesebb kritikát e munka első kötetéről, és a *Századok* lapjain megjelent cikkében azt a kérdést is érinti, hogy ez a történészek számára nélkülözhetetlen mű a bibliográfiák melyik típusába sorolható be. Megállapítása szerint Kosáry munkája — minthogy ismerteti és értékeli is az anyagot — a „bibliographie raisonnée” műfajához tartozik. (Hozzá kell tennem, hogy a „raisonner” több jelentése közül ebben az esetben csak kettő fontos: rábeszél és kifogásol. Egyetlen szóval: értékel.) Kosáry művét joggal minősíthetjük *értékelő bibliográfiának*, bár előadasmódja alapján még ettől is elkülöníthető. Ugyanis hol részletezi, hol csak felvillantja az egyes történeti periódusok politikai, társadalmi, gazdasági és művelődési problémáit, a bibliográfiai hivatkozásokat azonban tartalmi-kritikai megjegyzéseivel együtt következetesen beleszövi fejtegetéseinek összefüggő szövegébe. A bibliográfia-készítésnek e nagyon igényes és igen olvasmányos formáját — az ötvenes évek első felében kialakult szóhasználat szerint — *bibliográfiai szemlének* nevezzük. Kosáry tehát a magyar történelem forrásairól és irodalmáról tartalmi-kritikai értékelést tartalmazó bibliográfiai szemlében számolt be.

Említett cikkében már Makkai László is hangot adott annak a reményének, hogy Kosárynak e művéből hamarosan új kiadás készül. Az új kiadás azonban kevés híján húsz évet várattott magára, s a magyar történetírásnak e két évtized alatt elért eredménye és szemléletbeli változásai fölösen indokolják, hogy végül is ne új kiadás, hanem új változat lás-son napvilágot.

A szerző tervei szerint az új változat terjedelme az elsőnek csaknem kétszerese lesz, s három helyett öt kötetben jelenik meg. A kiadvány méreteit nem annyira az időrendi részek, vagyis az egymást követő korok irodalmának bővebb tárgyalása növeli meg, hanem első-sorban az általános bevezető rész anyagának felduzzadása. Kosáry ugyanis felismerte annak a szükségét, hogy előljá-róban fel kell mérnie a magyar történe-lem forrásbázisát. „Az új változat álta-lános részébe — írja előszavában — a könyvtárak és bibliográfiák, meg az ál-talános irodalom fejezetei közé egy olyan terjedelmű fejezetet kellett beilleszte-nünk, amely a levéltárügy fejlődésének és néhány főbb elvi és módszertani problémájának tárgyalása után sorban, egy-mást követően, viszonylag részletesen ismerteti az országos, területi, megyei, városi és mezővárosi, községi és egyházi levéltárakat, valamint a külföldi levél-tárak magyar vonatkozásait.” Hogy itt valóban a korábbi szűkös keretek erőtel-jes szétfeszítéséről van szó, azt legmeg-győzőbben néhány számmal tudom érzé-keltetni: míg az első változatban a bib-liográfiák és az okleveles anyag ismer-tetésére mindössze 12 lap jutott, addig az új változat első kötetében a *Könyv-tárak és bibliográfiák* című fejezet anyaga 98 lap, a *Levéltárak és forrásközlések* című fejezet pedig 646 lap terjedelmű. S méghozzá az egyházi levéltárak, valamint a külföldi levéltárak magyar vonatkozású anyagának ismertetése nem is fért bele ebbe a kötetbe, a második kötetre ma-radt.

Annak következményeként, hogy az új változat első kötetének háromnegye-dét a levéltárak anyagának ismertetése teszi ki, a szerzőnek változtatnia kellett a kötet előadásmódján. A levéltári fond-ok és állagok végeérhetően adatsorát nem lehet bibliográfiai szemle formájá-ban előadni. Ezért Kosáry azt a megoldást választotta, hogy bevezető tanulmányokat ír, s ezeket követi a tengernyi adat közlése. A bevezető tanulmányok ilyen témákról szólnak: a levéltárügy fejlődése Magyarországon, az Országos Levéltár alapítása, fejlődése, felépítése és fondjegyzéke, a területi levéltárak kö-zös problémái, a hazai forráskiadás fej-lődése és így tovább. Az értékelés sem

hiányzik ezekből a rövid terjedelmű, tö-mör írásokból, különösen az Országos Le-véltár szekciókra tagolt szervezetének kritikája hat igen meggyőzően.

Kosáry adatközlése az első változatban csak 1825-ig terjedt, munkája ott csat-lakozott az annak idején *I. Tóth Zoltán* szerkesztésében, egy munkaközösség köz-reműködésével készült, teljességre törek-vő és lajstromozó jellegű bibliográfiához. A feudális kor azonban 1848-ig tartott, s csak helyeselni tudjuk Kosáry elhatá-rozását, hogy a kiadatlan, kéziratos, le-véltári forrásanyag ismertetését polgári forradalmunk kitörésének évéig közli. Elvszerűbb volna, ha az időrendi fejeze-tek sora is eddig az időhatárig terjedne.

A *Könyvtárak és bibliográfiák* című fe-jezetben a szerző a könyvtárakkal kap-csolatban — igen helyesen — főként az intézménytörténeti és állományismertető közleményekre terjeszti ki figyelmét. A nyomdák kiadványait tárgyaló művek között azonban magyar vonatkozásai miatt érdemes lett volna megemlítenie Anton Mayernek a bécsi nyomdák ter-mékeit részletesen ismertető, kétkötetes munkáját is (Wiens Buchdrucker-Geschichte 1482—1882). A segédtudományok bibliográfiáinak ismertetése során pedig helyet kellett volna kapnia Zvonimir Kulundžić Zágrábban megjelent nagy írástörténeti munkájának, amelynek a végén az egyetemes írástörténet 96 lap ter-jedelmű bibliográfiáját találjuk.

Kosáry bibliográfiai művét sok szem-pontból lehetne vizsgálni, elemezni, de erre ebben a rövid ismertetésben nin-csen hely. Annyit azonban meg kell ál-lapítanunk, hogy e bibliográfia elkészít-ése párhát ritkítóan nagy teljesítményt kívánt, s bizonyosak lehetünk felőle, hogy a történettudomány magyar műve-lői és a közép-európai problémákkal fog-lalkozó külföldi történészek évtizedeken át sok haszonnal forgatják majd. (1. köt. Ált. rész. Tankönyvkiadó, 889 l. 104 Ft.)

K é k i B é l a

Kovács Gyula ex librise

HELYISMERETI TEVÉKENYSÉG A KÖNYVTÁRAKBAN

A könyvtárakban folyó helyismereti föltáró tevékenység eddigi elhanyagoltságára jellemző, hogy ez az alapos bibliográfia önálló kiadványok, cikkek, kéziratok szakdolgozatok, jelentések, jegyzőkönyvek földolgozásával is csak 146 tételre rüg.

Bizony elszomorító a kép, bár hitem szerint nem elsősorban a könyvtárosok tehetnek róla. Tapasztalatból tudom, hogy az intézmények főntartói — bár magukat fosztják meg egy igen értékes információs forrástól — igen gyakran nem ismerik el a helyismereti tevékenység rangját, s csupán néhány nagyobb helyi évforduló alkalmával igényelnek effajta anyagot, de akkor aztán gyorsan. Az ilyen munkát azonban nem lehet sebtesen összeütni, a helyismereti tevékenység lelke a naponta folyamatosan végzett aprómunka.

Mindenesetre így is érdekes kép alakul ki egy-egy megye helyismereti tevékenységéről a bibliográfia alapján, bár a publicitás igazán nem lehet értékmérő. A volt Bácsalmási Járási Könyvtár kiugró helyismereti tevékenységére szeretném csak itt fölhívni a figyelmet: munkájával 5 tétel is foglalkozik, bár egy ki is maradt (Péter László: A bácsalmási bibliográfus. — Magyar Nemzet, 1959. okt. 23.).

Ami a bibliográfia rendszerét illeti, talán már közhelynek számít a szegediek ismertetéseiben az időrendi fölépítés hiányolása. De úgy tűnik, hogy a szak szerinti beosztás olyan hagyomány, melynek ellenében nem árt újra és újra megismételni az időrend előnyeit. Hiszen Héthy Zoltán is azt írja e bibliográfia bevezetőjében, hogy a regionális rész időrendje „egy-egy megye helyismereti munkájának fejlődéstörténetét is vázolja”. Pedig az illető megyék helyismereti munkájának fejlődéstörténetébe szervesen beletartoznak azok az általánosabb jellegű írások, melyek éppen szélesebb látószögük miatt *A könyvtári helyismereti munkáról általában* címet viselő első részbe kerültek. Gondolok itt Módis László (8. tétel), Krajevsky Gizella (23. t.), Bata Imre (31. t.) és még több más szerző írásaira is.

Egy-egy megye helyismereti munkájának fejlődését már csak azért is néhez az ún. regionális részben megrajzolni, mivel több általánosabb konferencia és kiadvány is foglalkozott egy-egy könyvtárral (vö. 20., 25., 45., 56., 58. stb. tétel). Helyesebb lett volna tehát egységes időrendben az országos helyismereti

tevékenység fejlődését fölvázolni, s a megyék külön eredményeinek áttekintését a mutatóra hagyni. Így is, éppen az említett okok miatt, csak a *Helynév és intézmény mutató*ban kerül össze egy-egy megye vagy könyvtár anyagának valamennyi tétel száma, bár a *megyék* teljes anyaga itt sem található, mivel a megye nevére csak a székhelyre utal a szerkesztő, tehát csak azok tudják összerakni Borsod megye anyagát Kazincbarcika, Mezőcsát, Miskolc, Sárospatak, Sátoraljaujhely és Szerencs nevére, akik hazánk közigazgatási beosztásában jártasak. (Kár, hogy a tárgy- és helynévmutató elszakad egymástól, s nem egészül ki a bibliográfiában szereplő nevekkel.)

A széles körű anyaggyűjtés, mely a kéziratokra is kiterjed, nem dicsérhető eléggé, hiszen enélkül igazán csekély anyagot mutathatott volna föl az összeállító. Másrészt a kéziratban levő jelentések, konferencia-jegyzőkönyvek halatlanul érdekes adalékokat nyújtanak a helyismereti munka fejlődéstörténetéhez. A bibliográfia másik nagyon nagy értéke az igen bő, részletező annotálás. Az aránylag kevés konkrétumot tartalmazó, szűkszavú címek így egyszerre tartalmat kapnak, élővé válnak. Enélkül sokkal kevesebbet mondana az értékes bibliográfia. (NPI, 56 l.)

Gyuris György

Kisterenyei Ervin ex libris

KÖNYVTÁRI TÖRZSANYAGJEGYZÉK ÉS OLVASÁSI TANÁCSADÓ A NÉMET IRODALOM KORÉBÓL

A Magyar Népköztársaság a területén élő nemzetiségek számára példamutatóan biztosítja az anyanyelven történő művelődés lehetőségeit. Ennek érdekében egymás után jelennek meg a nemzetiségek lakta vidékek könyvtárai számára a törzsanyagjegyzékek: 1969. évi 7. számunkban a jugoszláv jegyzékről (Pomogáts Béla), 1971. 2. számunkban a szlovák irodalom ajánló bibliográfiájáról (Dobossy László) számoltunk be, mindkét esetben elismeréssel szólva a Könyvtartudományi és Módszertani Központnak a nemzetiségi könyvtárakat gyámo-lító, gondoskodó tevékenységéről.

Most a sorozat harmadik füzeté — a német törzsanyagjegyzék — is megjelent, az előzőkhöz hasonló felépítéssel és szempontokkal. A nemzetiségi lakosok — különösképpen a *csak* anyanyelvükön olvasók, illetve azok, akiket *legalább* anyanyelvükön olvasóvá kellene nevelni — túlnyomó többségükben falun élnek, a törzsanyagjegyzékek tehát elsősorban községi könyvtárakra méretezettek, s az olvasókról csupán általános iskolai végzettséget tételeznek fel. Mindazonáltal nem ragaszkodnak mereven ehhez a határhoz.

A német irodalom jegyzéke is e szerint az elv szerint épül föl: általános iskolai előképzettségű emberek számára ajánl német szépirodalmat előbb eredetiben, majd magyar fordításban, ezt követi a gyermek- és ifjúsági művek fejezete, végül az ismeretterjesztő munkák zárják a sort.

A választás szempontjait azonban ilyenkor nemcsak az dönti el, hogy a szerkesztők milyen olvasórétegnek szánják a könyveket, hanem a hozzáférhetőség gondja is. A német irodalom esetében ez a szempont kevésbé gátló hatású: világnyelvről lévén szó, melyen az Akadémiai és a Corvina Kiadó szép számmal bocsát ki műveket, igen sok, főként ismeretterjesztő könyv itthon is beszerezhető volna. Sajnos a szerkesztők erre a „devizamentes” lehetőségre nem gondoltak, ennek következtében egyik-másik fejezet igen szegényes lett. Elsősorban az ismeretterjesztő rész: a bőséges és fontos mezőgazdasági irodalmat kivéve csak a fiatalok nemi felvilágosítása az egyetlen téma, amelyben nem szűkölködik választékunk. Mostohagyermek viszont a zenei irodalom (egy tétel), a művészeti (három tétel) — holott a Corvina még kezdő fokon is ad-

hatna az esztétikai nevelés szempontjából oly fontos művekből! —, a történelmet is csak két tétel képviseli, de a legmeglepőbb a „német irodalom” c. fejezet, melyben egy irodalmi képeskönyv után útikalauzok következnek. Van külön „irodalomtudomány” c. fejezet is, egyetlen tétele: „Wirksam reden, besser überzeugen. Einführung in die sozialistische Rethorik.” Vagyis a nagyon csúnya címfordítás szerint: „Hatásosan beszélni, jobban meggyőzni. Bevezetés a szocialista retorikába.” Fölmerül a gyanú, nem lenne-e ésszerűbb előbb a műveltség alapjait leraknunk, mégpedig több és jobb ismeretterjesztő munkával — és csak azután szónoklásra biztatnunk az embereket? Mert bizony az ékesszólás tudományát akkor ajánlatos gyakorolnunk, ha van is mit mondanunk.

E fejezet annál elgondolkoztatóbb, mivel a kiadók mind külföldiek; a hazai forrásból is színvonalasabb, és főként a tudományszakok szempontjából arányosabban elosztott művekre telnék.

Nem jobb a helyzet a *német nyelvű* szépirodalom fejezetében sem — holott ha valahol, itt csakugyan helyénvaló az import, s akkor már szabad a választás is. Csupán a gyermekirodalom tűnik ki sokféleségével, de érthetetlen, hogy az összeállítók (Áts Erika, Ember Mária, Horváth Loránd), akik a német irodalom szakavatott ismerői, miért bántak oly szakmarkúan meg a klasszikusokkal is? Walter von der Vogelweidétől Rilkéig és Hölderlinig még a régiekből is sok hiányzik, nem szólva napjaink nagyjairól, mint pl. Paul Celan, vagy a Nobel-díjas Nelly Sachs. (De ezek legalább magyar nyelven megtalálhatók, míg több, régebbi klasszikus író még úgy sem. A hiányok pótlására nem ártott volna a magyar nyelvű antológiák közé fölvenni Kosztolányi *Idegen költők* c. fordításgyűjteményét, mely német anyagban igen gazdag.)

A bibliográfia legbővebb, s a német irodalomról legteljesebb képet adó fejezete a német irodalmat magyar fordításban ajánló rész. Ebből láthatjuk, hogy könyvkiadásunk az utóbbi években mennyi hiányt pótol; legalább kóstolót adott szinte valamennyi klasszikus, és több jeles mai író munkásságából, voltak és vannak nagyszabású vállalkozásai (pl. a Rilke és a Thomas Mann életmű) és áttekintette az egész német

nyelvtérületet, Ausztriát és Svájcot is beleértve.

Itt az összeállítók — igen helyesen — elejtették az „általános iskolás” szempontot, és teljességre törekedtek, tömör, jól fogalmazott annotációik is mutatják, hogy ahol volt miből, ott jókedvvel dolgoztak. De a felhasználást tekintve, e fejezet kiválósága sem kárpótol az előbb említett hiányokért, kivált, ha figyelembe vesszük, hogy az olvasók egy része nem tud — vagy nem tud jól — magyarul.

Es ez a meggondolás még egy lehetőségét sugall —, amire nemcsak a német, de valamennyi nemzetiség törzsanyagjegyzékénél figyelemmel kellene lennünk. Nem lehet cél az, hogy a magyarul nem tudó emberek anyanyelvük irodalmát magyarul olvassák, de még kevésbé az, hogy anyanyelvükön beszerezhető jó irodalom helyett gyöngé „irodalompótlékot” kapjanak. Arra kell inkább törekedni valamennyi törzsanyagjegyzéknél, ha ez lehetséges, hogy a nemzetiségi lakos az *anyanyelvén* olvas-

son *magyar* szépirodalmat is. Nem elérhetetlen kívánság ez, hiszen valamennyi szocialista országban sok magyar írótól adnak ki lefordított műveket, s szép számmal küld ki külföldre könyvet a Corvina is. Elég egy pillantást vetnünk az írók könyvesboltjának Népköztársaság úti kirakatára, annyi ott a német nyelvű magyar regény, hogy bőven lehet válogatni köztük. És ezek ajánlása azért is kívánatos volna, mert ily módon jobban bekapcsolódnának az olvasók a hazai kultúra áramkörébe. Hiszen bár nyelvük idegen, de a mi világunkban élnek, módot kell nekik adnunk arra, hogy anyanyelvük irodalmát és szülőföldjük *magyar* irodalmát is *saját* nyelvükön olvassák, ez a lehetőség szolgálná leginkább a szocialista nemzetiségpolitikát: a saját nyelvüket és kultúrájukat őrző, a magyar népi közösséggel szolidáris művelt emberek nevelését. (KMK, 236 l.)

B o z ó k y É v a

KÖNYVTÁRI HÍRADÓK

A MEZŐGAZDASÁGI ÉS ÉLELMISZERIPARI KÖNYVTÁROSOK TÁJÉKOZTATÓJÁ-nak idei 2—3., összevont számában a mezőgazdasági egyetemi könyvtárak elmúlt évi tevékenységét értékelő cikkből megtudjuk, hogy az Elnöki Tanács 1970. évi 21. sz. rendelete alapján *átszervezték a mezőgazdasági felsőoktatás szervezetét* s a debreceni, valamint a keszthelyi főiskola egyetemi rangra emelése könyvtáraik helyzetét is érintette. Az egységes könyvtári és tájékoztatási rendszeren belül a két új egyetemi könyvtár a jövőben központi jelleggel működik, a mosonmagyaróvári és a szarvasi főiskola könyvtára pedig kari könyvtárként. A beszámoló érdekes adatokat közöl a mezőgazdasági szakirodalom árának alakulásáról is: a folyóiratok ára 10 év alatt 235%-kal emelkedett, ezen belül a szocialista országoké 120, a tőkés államoké pedig 290%-kal. Az angol nyelvű szakkönyvek átlagára hat év alatt 4,84 dollárról 6,16 dollárra nőtt. A beszerzett művek átlagára 1968-ban 52 Ft, 1969-ben 64 Ft, 1970-ben 73 Ft volt, tehát az évi beszerzési összeget akkor is emelni kell, ha csupán az előző évi vásárlási szintet kívánják tartani a könyvtárak. — A tájékoztató másik két hálózati áttekintése a főiskoláivá alakuló 11 felsőfokú technikum

könyvtárának 1970. évi tevékenységéről, illetve a mezőgazdasági szakközépiskolák és szakmunkásképző intézetek könyvtárainak helyzetéről számol be. A nagyon tartalmas számból kiemeljük még a *Kertészeti Egyetem új, 1300 m² alapterületű könyvtárát bemutató cikket*, valamint az amerikai Minnesota állam könyvtári és információs rendszerét ismertető tanulmányúti beszámoló most közölt második, befejező részét.

AZ ORVOSI KÖNYVTÁROS ugyan-csak összevont 1971. 2—3. számának gerincét az orvosi dokumentáció kérdéseiről 1970. szeptemberében tartott továbbképző hét előadásainak és vitáinak anyaga képezi. Erre a továbbképzésre 40 orvos érkezett Miskolcra az ország különböző részéből. A tájékoztató közli a hálózati központ elmúlt évi munkabeszámolóját és bemutatja a László Kórház orvosi könyvtárát is.

A MŰSZAKI EGYETEMI KÖNYVTÁROS 1971. 1. számában tovább folytatja a könyvtári munkafolyamatok végzésére a Műegyetemi Könyvtárban kidolgozott normák ismertetését: ezúttal a feldolgozó, a hálózati-módszertani, az olvasószolgá-

lati és a tájékoztató tevékenység időelemzését és normatíváit közli.

A KÖNYVTÁRI HÍRADÓ, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár tájékoztatója július—augusztus havi számában beszámol a bérrkorrekcióról; ennek keretében a főfoglalkozású szakalkalmazottak fizetését átlagosan 13, a részmunkaidős szakalkalmazottakét 12, a főfoglalkozású adminisztratív dolgozóké 9, a részfoglalkozású adminisztratív dolgozóké 10%-kal emelték. A híradó azt is megállapítja, hogy a kulcsszámonekenti bérátlagok tanúsága szerint az intézmény dolgozóinak bérezése most már eléri a más könyvtárakban kialakult színvonalat, s ezért remélhető a fiatalok megmaradása, az elvándorlás megszűnése.

A SOMOGYI-KÖNYVTÁRI HÍRADÓ ez évi 3. számából a szegedi eszperantó múzeum és könyvtár fennállásának 10. évfordulója alkalmából írott cikken, a Tömörkény-művek szegedi olvastatásáról szóló elemzés és a fiókok életét, tevékenységét bemutató kisebb írásokon kívül (a törzsolvasók megoszlása, ifjúsági klub, iskola és könyvtár) elsősorban azt az igen érdekes levelet emeljük ki, amelyben az amerikai magyarság történetének legjelesebb kutatója, az első világháború előtt kivándorolt Vasváry Ödön mutatja be a Somogyi Könyvtárnak ajándékozott nagy értékű gyűjteményét. — Országos figyelmet érdemel a híradó segítsége a tájékoztató könyvtárosoknak: 1968 óta immár másodszer közöl pótlásokat a Magyar Irodalmi Lexikonhoz az időközben elhunyt írók halálzási dátumának feltüntetésével, sőt most az adatok körét az írókon kívül kiterjesztette mindazokra, akiknek neve bármely újabb lexikonunkban (művészei, zenei, színházi, film stb.) szerepel.

A FEJÉR MEGYEI KÖNYVTÁROS 1971. évi 3. száma könyvtárosokhoz intéz körkérdest „Könyvtárosspálya — könyvtáros hivatás 1971” címmel. A könyvtárosok pályaválasztásáról, a szakmájukról alkotott felfogásuk változásairól, az elszűrkülésről, siker- vagy sikertelenség-élményeikről, a könyvismeret megszerzéséről, a kultúra-terjesztés gondjairól és a könyvtáros konferenciáiról érdeklődő kérdésekre ezúttal öt, különböző típusú könyvtárban különböző beosztásban levő könyvtáros válaszolt, s feleleteikből nemcsak a könyvtárosok hivatástudatáról kapunk színes képet, hanem érdekes adalékokat is a könyvtáros pályaképhez és a könyvtárosok köz-

érzetéhez. — A híradó könyvtárismerető sorozatában ezúttal az MTA Mezőgazdasági Kutatóintézetének erdőháti gazdaságát kereste fel, és az ott levő könyvtárak tevékenységét mutatja be.

A KOMÁROM MEGYEI KÖNYVTÁROS 11-es jelzésű (1971. júl.) száma már az új követelményrendszer alapján készített terveket ismerteti a tanácsi, illetve a szakszervezeti hálózat fejlesztésével kapcsolatban, s első ízben közöl a megye iskolai könyvtárainak legfőbb adatait tartalmazó, járásokként összeállított táblázatokat. A híradó bemutatja a megye „Kiváló könyvtár” címet elnyert intézményeit is. Az egyházi könyvtárak gyűjteményeinek a megye és az ország könyvtári vérkeringésébe való bekapcsolását két ismertetés szolgálja: ezek közül az egyikben a legjelentékenyebb gyűjtemény — az esztergomi főszékesegyházi könyvtár — igazgatója taglalja intézményének történetét, majd így fejezi be írását: „Lehetőségeink határán belül szívesen ajánljuk fel szolgálatainkat és készek vagyunk együttműködni mind az egyházi, mind pedig az állami könyvtárakkal. Úgy hisszük, hogy ennek az együttműködésnek eredménye a kölcsönös gazdagodás lesz.”

A „KÖNYVTÁRI TAJÉKOZTATÓ”-nak, a Salgótarjáni Megyei Könyvtár híradójának 1971. 2. száma a második negyedév tervteljesítési táblázatainak közlésén, továbbá az idei évi könyvszerzési előirányzatainak ismertetésén kívül főként híreket tartalmaz.

A SOMOGYI KÖNYVTÁRAK 1971/2-es száma a Somogy megyei könyvtárügyről szóló cikkek egész sorában szól olyan kérdésekről, amelyeknek érvénye a tartalmi gazdagság következtében messze túlterjed a megye határain. E cikkek közül is kiemelkednek a könyvtárigazgató megyejáró útrjáról készített feljegyzések, a korszerű olvasószolgálat problémáit, továbbá a vidéki értelmiség és a könyvtár viszonyát, a parasztolvasók távolmaradásának okait és a cigánykérdés könyvtári vonatkozásait boncolgató írások, valamint néhány riport és módszertani cikk. Az olvasószolgálati elemzés rendkívül figyelemre méltó adata az, hogy a korszerű kaposvári megyei könyvtárba az elmúlt évben 862 olvasó iratkozott be a járás 80 községéből. Ezeknek több mint negyed része, 223 fő ipari munkás! A megyei könyvtár az idén elkészíti a megyében dolgozó szakembe-

reknek és szervezeteiknek nyilvántartását.

A TOLNAI KÖNYVTÁROS 1971. 2. számában olvashatjuk *Darvas József* ünnepi könyvheti megnyitóját, mely a Paksi Járási Könyvtárban hangzott el. A tartalmas szám két nagyobb tanulmányt is közöl: a dombóvári járás felszabadulás utáni könyvtártörténetéről, illetve a megye irodalmi emlékeiről. Ez utóbbi írás a továbbképzési rovatban látott napvilágot, és az 1840 utáni irodalmunk két jeles alakjával, Garay Jánossal és Vas Gerebennel foglalkozik. A híradó folytatja a fenntartók megszólaltatását: ezúttal a dunaszentgyörgyi tanácselnök-nő és a regölyi tanácselnök nyilatkozik községének könyvtári helyzetéről, terveiről.

A FALUSI KÖNYVTÁROS, az egri járás könyvtárosainak híradója az elmúlt évi könyvtári mérlegen kívül — 1970-ben 82 fővel nőtt az olvasótábor —, ismerteti az ideai tervfeladatokat is. E hosszabb íráson kívül csupán két rövid cikket olvashatunk a híradóban és az

előző számban közölt könyvtári kislexikon folytatását.

A JÓZSEF ATTILA JÁRÁSI KÖNYVTÁR MÓDSZERTANI TÁJEKOZTATÓJA címmel kiadott encsi híradó 1971. júniusi száma két jubileumi cikkén kívül — az egyik a járási könyvtár első évtizedét, a másik a Szikszói Községi Könyvtár húszéves munkáját ismerteti — a terület 1966—70. évi tevékenységét értékeli, és közli az elmúlt ötéves tervidőszak pénzügyi mérlegét is. Néhány érdekes adat ezekből: 1966 és 1970 között 1050 fővel nőtt az olvasótábor. Jelenleg a járás lakosságának 24,4%-a olvasó. 1971. január 1-től főhivatású könyvtáros vezetésével két új körzet alakult: a novajdrányi és a hidasnémeti körzeti könyvtár 12 község munkáját irányítja. A fejlődést hátráltatja, hogy a járás könyvtárainak költségvetési kerete az elmúlt öt évben is nőtt ugyan, de a könyvbeszerzési keret csökkent (304 ezerről 237 ezerre), ráadásul közben csaknem 40 000 tönkrement kötetet kellett törölni a könyvtárak állományából.

KÖNYVTÁRI KIADVÁNYOK

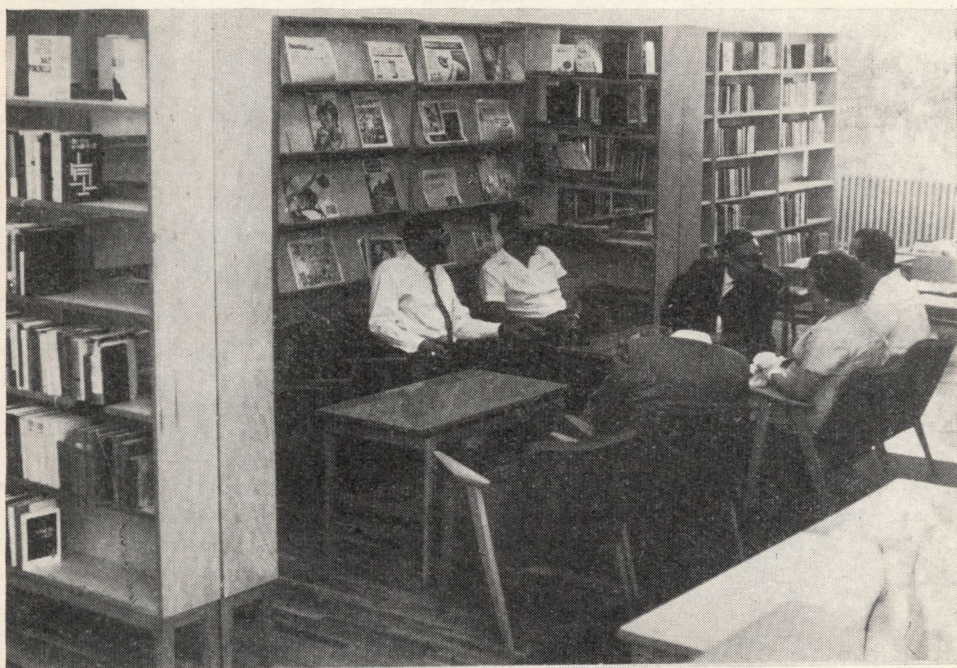
AZ V. NEVELÉSÜGYI KONGRESSZUS címmel válogató bibliográfiát adott ki a pécsi Tanárképző Főiskola könyvtára, kiadványsorozatának 8. számaként. Az összeállító, Kovács Tituszné Szomják Mária az 1970. IX. 28—30-án lezajlott kongresszus anyagával kapcsolatos önálló kiadványokat, a szakfolyóiratokban napvilágot látott tanulmányokat, valamint a napilapokban és az időszaki kiadványokban megjelent cikkeket külön csoportosította, ez utóbbiakat azonban annotációk nélkül sorolja fel. A bibliográfia 38 folyóiratot, illetve újságot dolgozott fel, ezek között azonban nem szerepel a Könyvtáros, noha a tárgymutatónak „könyv, könyvtár” címszava is van. Az összeállítás mutatórendszere (név- és címmutató, tárgymutató) igen jól segíti az áttekintést.

A JÁSZBERÉNYI JÁRÁSI-VÁROSI KÖNYVTÁR *ügyes, ötletes ajánló jegyzék sorozatot indított, rajzos címlappal. Első füzet a szabás-varráshoz, második a háztartási gépek javításához kínál könyveket. Meglepő propaganda módszerrel hívja egy másik — ugyancsak jászberényi kiadású és hasonló kivitelű röplap a jánoshidai olvasókat a helyi könyvtárba: felsorolja a község utcáit és kimutatja, hogy melyikben hány könyvtári tag lakik, majd arra kéri az olvasót: körzetében, barátainak figyelmét hívja fel a könyvtár szolgáltatásaira. Ezeket külön röplapon is népszerűsíti, röviden ismerteti a legfontosabb állománycsoportokat, közli a nyitvatartási időt, s a könyvtáros nevében meghívja a lakosságot a könyvtárba.*

AZ ELVEK — TAPASZTALATOK — gyakorlat — megyei népművelési kiadvány balatoni vetélkedő lebonyolításához közöl forogatókönyvet, ifjúsági és gyermekklubok számára. A vetélkedő eredetileg a Balatonalmádi Járási Könyvtár szervezésében két általános iskola válogatott csapata között folyt, mégpedig egy egész tanévben keresztül. Az irodalmi, történelmi, zenei, művészettörténeti, földrajzi kérdésekre épített szellemes fejtörő jól propagálja a témák irodalmát (olvasás nélkül nem lehet mérkőzni!) és méltó arra, hogy az az egész Balatonvidéken — de még az ország más tájain is, hiszen a Balatont mindenki ismeri, szereti — felhasználásra kerüljön. A forogatókönyv összeállítója: Rácz Lídia.

A gyermekrészleg és a folyóiratolvasó a Lábatlani Községi Könyvtárban (Lajos László felvételei)

Ára: 6,— forint